

Visiedocument 'Homoseksualiteit en homoseksuele relaties'

Inhoudsopgave

	I Homoseksualiteit in kerk en samenleving	1
5	II Terminologie en cijfers	4
	III Achtergronden	6
	1. Biologische factoren	7
	2. Psychische factoren	7
	3. Mogelijkheid tot verandering?	10
10	4. Evaluatie	10
	IV Gelovige omgang met de Schriften	11
	1. Schriftbeschouwing	11
	2. Enkele hoofdlijnen	13
	V Seksualiteit en huwelijk	14
15	1. Gelijkheid en verscheidenheid	14
	2. Gerichtheid op elkaar	15
	3. Komende generatie	16
	4. Wederzijdse aanvulling	16
	5. Huwelijksverbond	17
20	6. Laatste verbondenheid	19
	7. Weerbarstige werkelijkheid	20
	VI Schriftgegevens in discussie	20
	1. Schepping en zondeval	21
	2. De brief aan de Romeinen	21
25	3. Twee vermaningen	29
	4. Bepalingen uit Leviticus	30
	5. De misdaad van Sodom	32
	6. De schanddaad van Gibeon	33
	7. Conclusie	33
30	VII Bijbeltekst en actualiteit	34
	1. De Schrift en haar uitleg	34
	2. Homoseksualiteit in het geheel van de Schrift	36
	3. Homoseksualiteit en de tijdbetrokkenheid van de Schrift	38
	4. Homoseksualiteit en Bijbelse grondwoorden	41
35	5. Oudtestamentisch verbod op homoseksualiteit	45
	6. Homoseksualiteit en het Nieuwe Testament	48
	VIII Kerk en gemeentelid	50
	1. Homoseksualiteit en het individuele gemeentelid	50
	2. Homoseksualiteit in het perspectief van de gemeente	52
40	IX Kerkelijke uitspraak	55

Hoofdstuk I – Homoseksualiteit in kerk en samenleving

45 Binnen het geheel van de kerken lopen opvattingen over homoseksualiteit en homoseksuele relaties sterk uiteen. De ene kerk wijst homoseksueel gedrag onvoorwaardelijk af, de andere ziet in een homoseksuele gerichtheid een variatie binnen de schepping en zegent een huwelijk tussen personen van gelijk geslacht in.

50 Het verschil in opvattingen staat niet los van ontwikkelingen in de samenleving. Eén ontwikkeling is dat mensen meer dan ooit zelf invulling geven aan hun leven. De vraag naar

de wil van God speelt daarbij nauwelijks een rol of zelfs helemaal niet meer. Traditionele verbanden hebben hun zeggingskracht verloren.

5 De veranderde levensoriëntatie blijkt ook op het terrein van de seksualiteit. Daar hebben zich vooral vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw ingrijpende veranderingen voorgedaan. Seksualiteit is meer en meer een zelfstandig gebied geworden. Ze is niet meer nauw verbonden met voortplanting. Seksuele omgang en het krijgen van kinderen zijn slechts aan elkaar verbonden wanneer dat wordt gewenst.

10 Bovendien hebben mensen vandaag grote verwachtingen van de beleving van geluk en seksueel genot binnen een intieme relatie. Daarbij is die relatie niet per se voor het leven gesloten. Ze kan soms heel kort zijn. Seksuele omgang is gaandeweg losgeraakt van het huwelijk tussen man en vrouw. Allerlei soorten promiscuïteit doen zich voor. Seks is volgens de heersende cultuur mogelijk en geoorloofd in elke vorm en context zolang niemand wordt
15 beschadigd. Een grens wordt onder meer getrokken bij omgang met kinderen en incest.

Een intieme relatie is doorgaans geen verbond meer dat gesloten is ten overstaan van anderen of de Ander. Een belofte van onvoorwaardelijke trouw voor het leven wordt niet meer nodig geacht. Gelijkheid en wederkerigheid tussen partners moeten de weg naar geluk vrijmaken.
20 Levenslange trouw en zorg jegens elkaar zijn naar de achtergrond gedrongen. Een al of niet geformaliseerde afspraak van wederzijds respect beheerst de sfeer van seksuele relaties.

Algemeen is eveneens de opvatting dat een bepaalde leefwijze op seksueel gebied iemand niet een beter of slechter mens maakt. Seksualiteit is buiten de sfeer van goed en kwaad geplaatst.
25 Ondertussen maakt de samenleving de kerk het verwijt dat deze wel in die sfeer is blijven hangen. Ze zou van oudsher seksualiteit met verboden hebben omgeven. Nog steeds bejegenen mensen alles wat de kerk over dit onderwerp naar voren brengt met argwaan. Dat is overigens deels te begrijpen in het licht van hypocrisie en misbruik die helaas meer dan eens binnen de kerk openbaar komen.

30 Een van de effecten van de ingrijpende veranderingen op het gebied van de seksualiteit is een breed gedragen acceptatie van seksuele relaties tussen personen van gelijk geslacht. De Nederlandse overheid stimuleert deze acceptatie en heeft het huwelijk opengesteld voor homoseksuele paren. Ze ondersteunt het verlangen van burgers die autonoom vorm willen
35 geven aan hun levenspatroon, en schept daarvoor de mogelijkheden.

Vanwege deze algemene waardering van gelijkgeslachtelijke omgang is het leefpatroon van mannen en vrouwen met een homoseksuele gerichtheid sterk veranderd. Hun leven voltrekt zich niet langer in de verborgenheid. Eeuwenlang leefden zij in de marge van de samenleving.
40 Ze werden vervolgd en hooguit getolereerd. Tot diep in de negentiende eeuw ging de aandacht in de samenleving bijna uitsluitend uit naar homoseksueel gedrag en de schade die dat zou brengen voor mens en samenleving. Dat gedrag viel onder het strafrecht. Aandacht voor wat daarachter lag was er niet. In de loop van de negentiende eeuw werd de psychische dimensie van dat gedrag voorwerp van onderzoek. De term 'homoseksualiteit' ontstond.
45 Aanvankelijk werd de oorzaak van homoseksualiteit in een psychische stoornis gezocht. Deze stoornis zou vragen om een psychiatrische behandeling. Later werd steeds meer gezien dat een gelijkgeslachtelijke gerichtheid onlosmakelijk met het persoon-zijn verweven kan zijn.

50 Mede onder invloed van deze nieuwe inzichten werd homoseksuele omgang uit de sfeer van het strafrecht gehaald. Langzamerhand kon deze omgang rekenen op een brede acceptatie

binnen de samenleving. Momenteel beschouwen grote delen van de bevolking een homoseksuele relatie als normaal. Aan een huwelijk tussen personen van gelijk geslacht zijn dezelfde rechten verbonden als aan een huwelijk tussen man en vrouw. Voorbeelden daarvan zijn het recht op adoptie en het recht op pleegouderschap.

5

De weg naar acceptatie van een gelijkgeslachtelijke omgang heeft ook een militante dimensie. Deze komt met name openbaar in de homobeweging die sinds enkele decennia actief is. Deze beweging zet zich niet alleen in voor het bevorderen van contacten tussen homoseksuelen, maar ook voor het tegengaan en bestrijden van traditionele opvattingen over moraal. De nieuwe moraal die haar voor ogen staat, stelt het recht tot zelfbeschikking centraal: de mens is zijn eigen project. Het probleem is volgens velen vandaag niet homoseksualiteit maar homofobie.

10

Deze ontwikkelingen gaan de kerken niet voorbij en oefenen onmiskenbaar invloed op kerkleden uit. Die invloed draagt eraan bij dat visies veranderen. Opvattingen die van oudsher hebben gegolden, zijn vandaag niet vanzelfsprekend meer. Dit leidt maar al te vaak tot verwijdering tussen broeders en zusters van hetzelfde huis. Een sfeer van achterdocht is zomaar geboren. Wie enige ruimte zou willen laten voor een homoseksuele relatie in liefde en trouw, wordt soms bij voorbaat al verdacht van ontrouw aan de Schrift en verloochening van de waarheid. Wie geen enkele ruimte ziet voor een dergelijke relatie wordt soms bij voorbaat al beschuldigd van liefdeloosheid en wreedheid. In het proces van polarisatie kunnen emoties hoog oplopen.

15

20

Gezien deze spanningen en de verscheidenheid aan opvattingen verkeren kerken en kerkleden in verwarring. Die verwarring wordt vooral gevoeld door de broeders en zusters om wie het gaat. Ze voelen zich soms ingesloten tussen hun diepste gevoelens en hun loyaliteit aan de kerk waartoe ze behoren.

25

In het verleden zijn deze broeders en zusters meer dan eens onheus bejegend. Daardoor hebben zij in de beleving van hun eigenwaarde schade opgelopen. Wij als opstellers van dit document willen meeleven met hen die tot de ontdekking zijn gekomen dat zij een andere seksuele gerichtheid hebben. Deze gerichtheid zal op zichzelf voor hen reeds moeite geven. Ze hebben de ervaring dat ze niet beantwoorden aan het beeld dat hun omgeving van hen heeft en dat zij ook zelf voor ogen hadden. Die ervaring kan ontkenning oproepen, verzet, boosheid en depressie.

30

35

Velen hebben voor kortere of langere tijd waarschijnlijk hun gevoelens verborgen gehouden en met niemand kunnen delen. Ze zijn misschien de weg van leeftijdgenoten gegaan: verkering met iemand van het andere geslacht en daarna een huwelijk. Sommigen zijn mede door de druk die zij hebben ervaren, beland in een duister circuit. Ze hebben recht op ons meeleven. We voelen ons betrokken bij diegenen die midden in die moeite staan. Ook voelen we bewogenheid met diegenen die al dan niet via een diep dal van frustratie en angst met vallen en opstaan een manier van leven hebben gevonden in het licht van het evangelie. We verwerpen ten stelligste de gedachte dat iemand die in lichtere of sterkere mate homoseksuele gevoelens of een dienovereenkomstige gerichtheid heeft, minder zou zijn dan een ander. Alleen al het feit dat deze gedachte bij ons kan opkomen, stelt ons schuldig voor God.

40

45

Bezinning is meer dan nodig. Velen zoeken naar houvast te midden van alle onzekerheid. Sommigen zoeken dat houvast in het verleden. Zij willen het liefst terugkeren naar of vasthouden aan een tijd waarin alles volgens hen overzichtelijk en duidelijk was. Anderen

50

hebben minder moeite met onbeantwoorde vragen. Zij vinden houvast in relativering van de problematiek: waarom zou je zoveel nadruk leggen op homoseksualiteit terwijl de Bijbel daaraan naar het schijnt geen aandacht besteedt en wel vaak spreekt over bijvoorbeeld de zonde van hebzucht?

5

Beide mogelijkheden zijn voor de kerk geen begaanbare weg. Ze gelooft en belijdt dat haar houvast elders ligt, namelijk in het Woord van haar Koning. Ook in vragen over homoseksualiteit en homoseksuele relaties wil ze leven naar de norm van dat Woord. Dat is haar richtsnoer en maatstaf voor geloof en leven.

10

Daarbij moet elke vorm van lichamelijk, psychisch of verbaal geweld tegen homoseksuelen worden verfoeid. Geweld vindt daar plaats waar geen eerbied en respect is voor het mens-zijn van de ander. Ook vuile grappen doen anderen te kort. Stellig mogen mensen een mening geven over de leefwijze en levenspraktijk van een ander, maar die mening mag niet leiden tot een aantasting van het zijn van de ander¹. Eveneens moet afstand genomen worden van een houding die het bestaan van homoseksualiteit ontkent.

15

Ondanks deze stellingname zijn onze kerken in 2010 niet ingegaan op een verzoek tot ondertekening van een verklaring tegen homogeweld². Deputaten vertegenwoordiging van onze kerken die het verzoek tot ondertekening hebben ontvangen, meenden dat we homogeweld niet mogen isoleren van zoveel ander geweld dat evenzeer afkeuringswaardig is. Een tweede reden was het feit dat onze kerken met grote reserve aankijken tegen de wijze waarop een van de initiatiefnemers zich in de loop van de jaren heeft geprofileerd in zijn strijd voor acceptatie van homoseksualiteit. Bij de totstandkoming van een dergelijke verklaring zou het lastig of zelfs onmogelijk zijn in de kerken duidelijk te maken hoe onze eigen stem daarin is³.

20

25

Hoofdstuk II – Terminologie en cijfers

30

Gemakkelijk kan in de bezinning op homoseksualiteit en homoseksuele relaties onduidelijkheid ontstaan. Verheldering van begrippen kan mogelijke misverstanden voorkomen.

35

Homoseksuele gevoelens duiden op seksuele gevoelens voor iemand van hetzelfde geslacht. De term 'homoseksualiteit' gaat terug op de woorden *homos* en *sexus*. *Homos* is een Grieks woord dat 'dezelfde' betekent. *Sexus* komt uit het Latijn en betekent 'geslacht'. Wanneer de gevoelens blijvend zijn, spreken we over een 'gerichtheid'. Deze gerichtheid is een psychische en lichamelijke toestand die iemand meestal van jongs af aan heeft ontwikkeld op basis van een natuurlijke aanleg. Andere woorden die dat kunnen aanduiden, zijn 'oriëntatie', 'voorkeur' of 'geaardheid'. Maar dat laatste woord is enigszins problematisch. Daarover straks meer.

40

Het aantal mannen en vrouwen dat vanaf de vroegste kinderjaren met een homoseksuele gerichtheid leeft, is minder dan wel eens wordt gesuggereerd⁴. In 2010 is in een representatief

¹ Vgl. *Algemene wet gelijke behandeling*, artikel 1a.

² Dit verzoek kwam van de Federatie van Nederlandse verenigingen tot integratie van homoseksualiteit (COC Nederland en de Stichting Landelijk KoördinatiePunt).

³ *Acta van de generale synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland, Huizen / Nunspeet 27 augustus – 23 november 2010*, blz. 228.

⁴ In 1948 stelde Alfred Kinsey dat tien procent van de mannelijke bevolking een sterke homoseksuele neiging heeft. Dit percentage wordt vaak genoemd, maar doet geen recht aan de werkelijkheid. Vgl. Thomas E. Schmidt, *Straight and Narrow? Compassion and Clarity in the Homosexuality Debate*, Downers Grove 1995, pp. 100-105.

5 onderzoek onder de Nederlandse bevolking aan mensen gevraagd naar welk geslacht hun seksuele voorkeur uitgaat. Hieruit bleek dat drie procent van de mannen en één procent van de vrouwen zich uitsluitend tot de eigen sekse voelt aangetrokken. Zes procent van de mannen en vijftien procent van de vrouwen is enigszins of evenveel op de eigen sekse gericht. Deze laatste groep, die als biseksueel getypeerd kan worden, is dus groter dan degenen wier seksuele voorkeur uitsluitend naar de eigen sekse uitgaat⁵.

10 Gedragingen en seksuele omgang kunnen beter worden onderzocht dan gevoelens. Onderzoekers melden dat drie procent van de mannelijke bevolking in Nederland ooit omgang heeft gehad met alleen de eigen sekse, en van de vrouwelijke bevolking één procent. Tien procent van de mannelijke bevolking meldt dat er omgang met beide seksen is geweest. Twaalf procent van de vrouwelijke bevolking heeft met beide seksen omgang gehad⁶.

15 Het is op zichzelf mogelijk dat iemand een homoseksuele oriëntatie heeft zonder dat hij⁷ deze tot uiting brengt in een seksuele omgang met een persoon van hetzelfde geslacht. Ook het omgekeerde is mogelijk: sommigen zoeken een homoseksuele omgang zonder dat zij zich specifiek voelen aangetrokken tot een persoon van hetzelfde geslacht. Zij doen dat bijvoorbeeld omdat ze hun grenzen op het gebied van de seksualiteit willen verleggen.

20 In dit rapport zijn wij terughoudend in het gebruik van het woord 'homofilie'⁸. De reden daarvoor is dat deze term in het algemeen spraakgebruik nog weinig wordt gehanteerd.

25 Vaak wordt gesproken over een homoseksuele 'geaardheid'. Het probleem bij dit woord is de suggestie die daarvan uitgaat. Daarmee wordt gesuggereerd dat de gerichtheid sterk biologisch bepaald is. Gemakkelijk kan worden voorbijgegaan aan het gegeven dat in het ontstaan van een seksuele voorkeur psychische en emotionele factoren ook een rol kunnen spelen. Bovendien geeft de term 'geaardheid' een nogal massieve invulling van de seksuele voorkeur. Deze zou dan óf het ene zijn óf het andere zijn. Het ligt wat genuanceerder. De grenzen tussen homoseksualiteit en heteroseksualiteit lopen soms in elkaar over. Het woord
30 'geaardheid' gaat te veel uit van een scherpe tweedeling tussen homoseksuelen en heteroseksuelen⁹.

⁵ Zie: Saskia Keuzekamp (red.), *Niet te ver uit de kast. Ervaringen van homo- en biseksuelen in Nederland*. SCP-publicatie 2010-15, Den Haag 2010, blz. 12. Vergelijk wat Amerika betreft: Mark A. Yarhouse, 'At the Intersection of Religious and Sexual Identities. A Christian Perspective on Homosexuality. Monograph for the Gospel Coalition's Christ on the Campus Initiative, edited by Don A. Carson' (2010), pp. 4, 11 en 29. Yarhouse maakt onderscheid tussen drie categorieën. Zij die gevoelens van aantrekking tot het eigen geslacht ervaren maken vier tot zes procent van de bevolking uit. Een tweede categorie omvat diegenen die bij zichzelf een stabiele gerichtheid opmerken. Dan gaat het om twee tot drie procent van de bevolking. Dat zijn cijfers die volgens Yarhouse de laatste twintig jaar vrij constant zijn gebleven. Zij die zichzelf homoseksueel noemen en die identiteit toekennen, is moeilijker meetbaar.

⁶ Keuzekamp, *Niet te ver uit de kast*, blz. 11.

⁷ Wanneer in dit visiedocument iemand wordt aangeduid met 'hij' of 'hem', kan doorgaans ook 'zij' of 'haar' worden gelezen.

⁸ De term 'homofilie' is in de jaren veertig van de vorige eeuw geïntroduceerd in bladen die zich sterk maakten voor de emancipatie van homoseksuele mannen en vrouwen. Het klonk neutraler en 'netter' dan 'homoseksueel' (A. M. J. M. van de Spijker, *Die gleichgeschlechtliche Zuneigung. Homotropie: Homosexualität, Homoerotik, Homophilie – und die katholische Moraltheologie*, Olten / Freiburg 1968, S. 24). Aan het einde van de vorige eeuw heeft binnen de gereformeerde wereld vooral J. Douma dit begrip afgegrensd tegenover het begrip 'homoseksualiteit'.

⁹ Zie ook Ruard Ganzevoort, Erik Olsman, Mark van der Laan, *Adam en Evert. De spanning tussen kerk en homoseksualiteit*, 2e dr., Kampen 2011, blz. 26-27.

Wetenschappers zijn seksuele voorkeur steeds meer gaan beschouwen als een fenomeen dat uit meerdere dimensies bestaat. Een bekend model onderscheidt zeven dimensies: seksuele aantrekkingskracht, seksueel gedrag, seksuele fantasieën, emotionele voorkeur, sociale voorkeur, leefstijl en seksuele identificatie. Mensen kunnen volgens dit model op alle dimensies hetzelfde scoren en bijvoorbeeld in alle opzichten gericht zijn op de andere sekse. Maar het kan ook verschillen¹⁰. Het model houdt er rekening mee dat ervaringen kunnen veranderen in de tijd.

Een onderscheid dat verhelderend werkt is het onderscheid tussen gevoelens, gerichtheid en identiteit¹¹. Homoseksuele gevoelens kunnen in verschillende gradaties en op verschillende momenten voorkomen. Zij kunnen ook van voorbijgaande aard zijn. Zoals gezegd spreken we over een homoseksuele gerichtheid wanneer de gevoelens een stabiel karakter hebben. We zouden van een homoseksuele identiteit kunnen spreken wanneer iemand zijn gerichtheid bepalend laat zijn voor zijn persoon-zijn en zich sterk profileert aan de hand van zijn seksuele voorkeur.

Homoseksuele gevoelens en gerichtheid houden in dat iemand zich eerder aangetrokken weet tot een persoon van de eigen sekse dan tot een persoon van de andere sekse. Hij voelt zich emotioneel eerder geborgen en veilig bij de eigen sekse. De lichamelijke gestalte van iemand van de eigen sekse maakt doorgaans meer indruk dan de gestalte van iemand van de andere sekse. Daarin kan ook de erotische aantrekkingskracht een rol spelen. Een andere laag in deze seksuele gerichtheid is het verlangen naar fysieke aanraking. Ieder mens heeft doorgaans behoefte aan aanraking en nabijheid van een ander. Dat kan ook verdergaan en leiden tot seksualiteit in engere zin. Het is goed onderscheid te maken tussen waardering voor het lichaam van een ander en het daadwerkelijk begeren van dat lichaam.

Wanneer we in het vervolg van dit visiedocument spreken over homoseksualiteit, bedoelen we de gevoelens voor of gerichtheid op dezelfde sekse, niet de uitdrukkelijke intieme seksuele omgang. Is dat laatste wel bedoeld, dan zal dat worden aangeduid met termen als 'handelen', 'gedrag' of 'omgang'.

Hoofdstuk III – Achtergronden

Van oudsher is gezocht naar een verklaring van homoseksuele gevoelens. Dit gebeurde al in de antieke wereld. Zowel de Griekse oudheid als andere culturen waren bekend met de omgang tussen mensen van gelijk geslacht. Maar men was ook bekend met het verschijnsel dat sommigen diep in hun binnenste een sterke voorkeur hadden voor het gelijke geslacht. Schrijvers uit de klassieke oudheid wezen onder meer op bovennatuurlijke en medische oorzaken¹².

In onze westerse samenleving werd zoals gezegd homoseksualiteit tot aan het einde van de negentiende eeuw vooral als zondig en strafbaar gezien. Later sprak men over een

¹⁰ Keuzekamp merkt op: 'Zo kan iemand zich seksueel aangetrokken voelen tot de eigen sekse, maar toch uitsluitend seks hebben met iemand van het andere geslacht. Bovendien kunnen de voorkeuren en het gedrag van mensen door de jaren heen veranderen. De kracht van dit model is dat het niet alleen gradaties van seksuele voorkeur erkent (zoals het model van Kinsey), maar ook verschil in ervaringen tussen dimensies als reële optie beschouwt en er rekening mee houdt dat ervaringen kunnen veranderen in de tijd' (*Niet te ver uit de kast*, blz. 10).

¹¹ Dit onderscheid is ontleend aan Mark A. Yarhouse. Naast het artikel dat in noot 4 wordt genoemd, kan ook gewezen worden op zijn: *Homosexuality and the Christian. A Guide for Parents, Pastors, and Friends*, Minneapolis 2010.

¹² Zie daarvoor dit visiedocument, hoofdstuk VII, paragraaf 3.

behandelbare ziekte. Vanaf de twintigste eeuw is gewezen op psychische oorzaken en omgevingsfactoren. In het huidige debat spelen in toenemende mate vooral biologische factoren een rol¹³. Veranderende wetenschappelijke inzichten hebben bijgedragen aan een brede acceptatie van seksuele omgang tussen mensen van gelijk geslacht.

5

1. *Biologische factoren*

Biologische theorieën leggen globaal genomen het accent op het aangeboren-zijn van een homoseksuele gerichtheid. De wetenschappelijke zoektocht naar biologische oorzaken is pas sinds de jaren vijftig van de vorige eeuw begonnen. Onderzoekers hebben vanaf die tijd de oorzaak van deze gerichtheid gezocht in hormonen, hersenen, genen of een combinatie daarvan. Een hormonale verklaring gaat ervan uit dat homoseksuele mannen minder 'vermannelijkt' zijn doordat zij vóór hun geboorte niet voldoende invloed van het hormoon testosteron hebben ondergaan. Lesbische vrouwen zouden daarentegen prenataal juist 'vermannelijkt' zijn onder invloed van datzelfde hormoon. Wetenschappers wijzen op experimenten met dieren: beïnvloeding van hun hormoonhuishouding heeft effect op hun seksueel gedrag. Later onderzoek naar de hormoonhuishouding van homoseksuele mannen heeft echter niet geleid tot eenduidige resultaten.

Andere onderzoeken wijzen op anatomische verschillen tussen de hersenen van homoseksuele en heteroseksuele mannen. De eerste onderzoeken daarnaar zijn gedaan in de jaren tachtig van de vorige eeuw¹⁴. Een bepaald deel van de hersenen bleek bij homoseksuele mannen groter te zijn dan bij andere mannen. Sommige onderzoekers menen dat de hersenen van deze mannen zich in hun foetale fase op die wijze hebben ontwikkeld. Dat is dan gebeurd onder invloed van bepaalde hormonen.

25

Het onderzoek naar het genenpatroon van homoseksuele mannen is van recentere datum¹⁵. Dat onderzoek heeft zich met name geconcentreerd op families met homoseksuele leden en op tweelingen. Verondersteld wordt dat het genetisch materiaal zorgt voor een homoseksuele ontwikkeling. Een 'homo-gen' is echter nooit gevonden. Over de wijze waarop genetisch materiaal homoseksuele ontwikkeling bevordert, bestaat onduidelijkheid. Wel wordt gedacht aan een complex proces waarin naast de genetische make-up ook hormonale factoren en de structuur van de hersenen een rol spelen.

30

2. *Psychische factoren*

Ouder dan de zoektocht naar biologische factoren is de zoektocht naar psychische factoren. Bij deze factoren kan worden gedacht aan aangeleerd gedrag en de invloed van de sociale omgeving. Soms wijzen theorieën op een stoornis in de ontwikkeling van kind naar volwassene. Inzicht in deze verklaringsmodellen kan dienstbaar zijn aan inzicht in het eigen

35

¹³ Zie voor een bespreking van biologische en psychische factoren onder meer: Stanton L. Jones en Mark A. Yarhouse, *Homosexuality. The Use of Scientific Research in the Church's Moral Debate*, Downers Grove 2000. In 2005 is daarvan een update verschenen: Stanton L. Jones en Alex W. Kwee, 'Scientific Research, Homosexuality, and the Church's Moral Debate. An Update'. *Journal of Psychology and Christianity* XXIV, 4 (2005), pp. 304-326. Verder: Edward Stein, 'Born that Way? Not a Choice? Problems with Biological and Psychological Arguments for Gay Rights'. Cardozo Legal Studies Research Paper 223 (2008), <http://ssrn.com/abstract=1104538> / <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1104538>.

¹⁴ Dick Swaab publiceerde in 1990 resultaten van een onderzoek op dat gebied. Zie ook zijn *Wij zijn ons brein. Van baarmoeder tot Alzheimer*, 16e dr., Amsterdam 2011. In dit verband moet ook de naam van Simon LeVay worden genoemd die in 1991 met vergelijkbaar onderzoek naar buiten kwam.

¹⁵ In de jaren negentig van de vorige eeuw zijn onder meer publicaties verschenen van Michael Bailey en Richard Pillard, en van Dean Hamer.

persoon-zijn. Het maakt bijvoorbeeld verschil of een homoseksuele gerichtheid in een specifiek geval een biologisch gegeven is of het gevolg van een scheefgroei in de jeugdjaren.

5 De zoektocht naar psychische factoren is begonnen met het werk van Sigmund Freud en andere psychoanalytici aan het einde van de negentiende eeuw. De psychoanalyse zoekt de oorzaak van een homoseksuele oriëntatie in een verstoorde psychische ontwikkeling van het kind op zijn weg naar volwassenheid. Deze verstoring kan bijvoorbeeld optreden wanneer de vader afwezig is of zich vijandig gedraagt ten opzichte van zijn zoon. Ook kan meespelen dat de moeder heel dominant is. Zij zou ervoor zorgen dat haar zoon moeilijk van haar kan
10 loskomen. Bij meisjes zou zich een soortgelijk proces voordoen.

Latere theorieën in de school van de psychoanalyse sluiten aan bij de gedachte dat homoseksualiteit in de vroege kinderjaren ontstaat. Deze theorieën leggen een eigen accent. Gerard van den Aardweg wijst vooral op zelfmedelijden en gevoelens van
15 minderwaardigheid¹⁶. Andere theorieën leggen meer nadruk op een verstoorde relatie van het kind met de ouder van gelijk geslacht. Het zoekt compensatie voor een geleden gemis. Dat zoekproces kan leiden tot de ontwikkeling van een homoseksuele gerichtheid¹⁷.

Een ander verklaringsmodel wordt gegeven vanuit de (sociale) leertheorie¹⁸. In het algemeen
20 gaat een leertheorie ervan uit dat iemand gedrag aanleert in een proces van straffen en belonen. Een voorbeeld daarvan is het *behaviorisme*. Homoseksualiteit zou kunnen ontstaan wanneer bij een jongen meisjesgedrag wordt bekrachtigd en bij een meisje jongensgedrag. Ook kan een prettige homoseksuele ervaring in de puberteit of adolescentie daaraan bijdragen. De sociale leertheorie legt daarbij het accent op het zogenaamde *modelling*, waarbij iemand
25 zich een bepaald gedrag eigen maakt via observeren, imiteren en identificeren. Dergelijke leerprocessen versterken het positieve gevoel ten opzichte van een persoon van gelijk geslacht en vormen het zelfbeeld. Dat zelfbeeld wordt aangescherpt wanneer moeite ontstaat bij het aangaan van een relatie met iemand van de andere sekse.

30 Op het niveau van de samenleving heeft het systeem van straffen en belonen ook effect: een samenleving die homoseksuele omgang tolereert en bekrachtigt, laat een toename van die omgang zien, terwijl een bestraffende cultuur daarop een remmend effect heeft¹⁹.

De ontwikkelingspsychologie geeft aandacht aan psychische factoren die bijdragen aan de
35 ontwikkeling van een homoseksuele gerichtheid. Zij wijst op de fase van de adolescentie of puberteit. Volgens velen is deze fase cruciaal voor de vorming van iemands identiteit. Soms doet iemand dan voor het eerst duidelijke homoseksuele ervaringen op. Deze staan dan doorgaans in het kader van experimenteelgedrag en zijn meestal van voorbijgaande aard²⁰.

¹⁶ Zie bijvoorbeeld: 'Wat zegt de psychologie over homofilie?', in: G. J. M. van den Aardweg en J. Bonda (red.), *Een netelig vraagstuk. Homofilie, geloof en psychologie*, Nijkerk 1981.

¹⁷ Zie bijvoorbeeld Elizabeth R. Moberly, *Homosexuality. A New Christian Ethic*, 9e dr., Cambridge 2006 (eerste druk 1983).

¹⁸ Zie voor een beschrijving van dit model bijvoorbeeld S. J. Grenz, *Welcoming but Not Affirming. An Evangelical Response to Homosexuality*, Louisville 1998, pp. 18-21.

¹⁹ Vergelijk de theorie van het sociaal constructivisme. D. F. Greenberg stelt dat het huidige westerse concept van homoseksualiteit als een vaststaande gerichtheid die normaal is voor een bepaalde groep mensen, het product is van een bepaald denkpatroon in onze samenleving (*The Construction of Homosexuality*. Chicago 1988).

²⁰ Rita Kohnstamm, *Kleine ontwikkelingspsychologie*, Houten 2002, blz. 29-31.

Binnen de psychologie zijn modellen opgesteld over de ontwikkeling van een homoseksuele gerichtheid en identiteit. Wie bij zichzelf homoseksuele gevoelens ervaart, maakt een proces door. In dit proces van *coming out* moet hij leren hoe hij met die gevoelens zal omgaan. Een bekend model onderscheidt vier fasen²¹. Niet ieder zal deze fasen allemaal systematisch doorlopen of met alle aspecten daarvan te maken krijgen. Duidelijk is dat de cultuur waarin iemand leeft, invloed heeft op het verloop van dit proces. Wel geeft dit model belangrijke momenten aan.

De eerste fase is die van bewustwording (*sensitization*). Deze vindt meestal plaats in de periode voorafgaande aan de puberteit. Het kind ervaart dat het anders is dan leeftijdgenoten, maar wijt dit nog niet aan homoseksuele gevoelens. In de tweede fase herkent het kind zijn gevoelens. Omdat deze niet overeenkomen met zijn zelfbeeld ontstaat er verwarring. Deze verwarring kan versterkt worden door opvattingen over homoseksualiteit in de eigen omgeving en cultuur. Daarop kan het kind verschillend reageren. Het kan zijn gevoelens ontkennen, afwijzen of accepteren. De wijze waarop een kind daarmee omgaat heeft zondermeer invloed op zijn functioneren. Vaak vindt in de late adolescentie de derde fase plaats: het aannemen van de eigen seksuele gerichtheid. De adolescent gaat dit doorgaans ook aan anderen vertellen. Hoewel de omgeving de zelfbenoeming wel tolereert, kan de adolescent of jongvolwassene deze vanwege zijn onzekerheid nog niet voluit accepteren. De ervaring die hij in dit stadium opdoet, heeft invloed op zijn latere omgang met zijn seksualiteit. Zal hij bijvoorbeeld veel negatieve reacties krijgen, dan zal dat zijn negatieve gedachten over homoseksualiteit versterken. Ten slotte worden in de vierde fase de homoseksuele gevoelens ervaren als iets eigens. De persoon groeit in het aanvaarden van de eigen voorkeur (*commitment*). Openheid over die voorkeur en het aangaan van homoseksuele relaties bevorderen volgens dit model de groei naar heelheid van de persoon. Het doorlopen van bovenstaande fasen houdt niet in dat een fase voor altijd wordt afgesloten. Negatieve gevoelens kunnen het leven van een homoseksueel persoon blijvend beïnvloeden.

Naast dit model zijn er andere modellen die schetsen hoe mensen omgaan met homoseksuele gevoelens. Geen van deze modellen is echter onomstreden. Een bezwaar is bijvoorbeeld dat ze geen rekening houden met wie weloverwogen geen homo-identiteit aannemen en bewust hun seksuele gerichtheid niet allesbepalend laten zijn. Zij willen niet het etiket dragen van 'homo' noch behoren bij de sociale groep 'homoseksuelen'. Dat is mogelijk: de eigen gerichtheid erkennen en tegelijkertijd het levenspatroon laten bepalen door een andere werkelijkheid dan deze gerichtheid. Geloof en godsdienst kunnen maken dat iemand in die zin afziet van een homoseksuele identiteit. Ook is er verschil in de ontwikkeling tussen vrouwen en mannen met een gelijkgeslachtelijke gerichtheid²².

Een heel andere benadering ziet in een homoseksuele leefwijze een uiting van verzet en opstand tegen de gevestigde orde. Die benadering was vooral in de jaren zestig van de vorige eeuw populair. Uitgangspunt was dat homoseksueel gedrag mensen niet overkomt, maar het resultaat van een bewuste keuze is. Sterk werd ingezet op de menselijke wil. Deze zou boven elke biologische en psychologische categorie staan. De mens is volgens deze opvatting een autonoom subject dat in vrijheid kiest. Hij stelt zichzelf een wet, richt zijn eigen leven in en ordent de wereld naar zijn eigen beeld. Een homoseksuele levensstijl is dan teken van

²¹ Zie Richard R. Troiden, 'The Formation of Homosexual Identities', in: *The Journal of Homosexuality* XVII (1989), pp. 43-74.

²² Zie Yarhouse, 'Intersection', pp. 12-14. Overigens vraagt in verband met homoseksualiteit het begrip identiteit op zichzelf al een nadere verklaring. Zie daarvoor de pastorale handreiking, hoofdstuk III, paragraaf 1 (over zelfaanvaarding).

bevrijding van knellende structuren, een daad van onafhankelijkheid en een protest tegen de maatschappij. Die levensstijl is bovendien een middel waardoor mensen grenzen kunnen verleggen en experimenteren met nieuwe wijzen van seksualiteit²³. Homo-zijn is dan een maatschappijkritisch statement. Deze gedachte is ook vandaag nog niet verdwenen.

5

3. Mogelijkheid tot verandering?

Vanuit de verschillende verklaringsmodellen is gezocht naar de mogelijkheid van een ombuiging van de homoseksuele gerichtheid naar een heteroseksuele²⁴. Er zijn met het oog daarop therapieën ontwikkeld. Vanuit een biologische benadering is dat geprobeerd met
10 hormoonbehandelingen. Binnen gedragstherapieën zijn methoden ontwikkeld met het oog op gedragsverandering, binnen de psychoanalyse methoden van psychotherapie. De hulpverlening die uitgaat van een verstoorde verhouding van het kind met de ouder van gelijk
15 geslacht, is gericht op het aanvullen van wat iemand in zijn ontwikkeling heeft gemist. Een persoon van gelijk geslacht zou tijdelijk in een niet-seksuele relatie de rol van ouder op zich kunnen nemen, waardoor de persoon met een verstoorde ontwikkeling alsnog door zou kunnen groeien naar volwassenheid. Vormen van behandeling hebben ook in de christelijke
hulpverlening een plaats gekregen. Daarnaast wordt via deze hulpverlening aandacht besteed aan groei in kracht om verzoeken op dit gebied te weerstaan.

20 In het algemeen geldt dat iemand die van jongs af aan een homoseksuele gerichtheid heeft, deze niet of nauwelijks kan veranderen. Anders ligt dat soms bij iemand die door een bepaalde ontwikkeling in zijn latere jeugd jaren deze oriëntatie heeft ontwikkeld. Dan kan verandering niet altijd worden uitgesloten. Hoewel gedrag en houding in veel opzichten
25 veranderbaar en kneedbaar zijn²⁵, blijkt in de praktijk van onze cultuur dat nog niet zo gemakkelijk te zijn. Een verschuiving in seksuele gerichtheid is vaak moeilijk, voor velen zelfs onbespreekbaar en in veel gevallen niet mogelijk.

4. Evaluatie

In het voorgaande zijn enkele aspecten genoemd van een wetenschappelijke verklaring voor
30 het ontstaan van een homoseksuele gerichtheid. In grote lijnen kunnen we twee invalshoeken onderscheiden bij het onderzoek naar oorzaken van deze gerichtheid: *nature* en *nurture*. Het woord *nature* doelt op een combinatie van genetische aanleg en biologische omgevingsfactoren. Bij dat laatste kunnen we denken aan een veranderd niveau van het
hormoon testosteron tijdens de zwangerschap. Ook wordt met *nature* bedoeld op een mogelijk
35 andere hersenstructuur. De combinatie van genetische aanleg en biologische omgevingsfactoren leidt of kan leiden tot het ontstaan van bepaalde hersenstructuren. Het woord *nurture* daarentegen doelt op factoren zoals opvoeding, intermenselijke contacten, maatschappelijke en culturele omstandigheden. Wetenschappers blijven ten aanzien van het
ontstaan van een homoseksuele gerichtheid spreken van een complexe wisselwerking tussen
40 *nature* en *nurture*. In dit kerkelijke rapport wordt geen positie gekozen in het wetenschappelijk debat.

²³ Gerrit Komrij schrijft over zijn eerste ervaringen met homoseksualiteit. Het was 'een manier om tegen de wereld, het leven en de kunst aan te kijken'. 'Homoseksualiteit betekende verzet, antiburgerlijkheid, amoraliteit, spontane aanbidding van het tegendeel' (zie: 'Waarom zijn Nederlanders zo dol op homoseksuelen? De Nederlandse knuffelhomo', in: *De Groene Amsterdammer*, 26 september 2008, blz. 23 en 24). Vgl. Schmidt, *Straight and Narrow?*, pp. 149-150.

²⁴ Zie voor een bespreking daarvan onder meer: Stein, 'Born that Way?', pp. 36-38; ook Yarhouse, *Homosexuality and the Christian*, pp. 81-95.

²⁵ Vergelijk de dynamische opvatting van het sociaal constructivisme.

Sommige verklaringmodellen worden zeer stellig gepresenteerd, maar zijn toch nog niet zo zeker. Dat geldt bijvoorbeeld voor het onderzoek naar de hersenen van overleden mannen die tijdens hun leven een homoseksuele levensstijl hebben gehad. Dat onderzoek heeft een afwijkende hersenstructuur ontdekt. De vraag is of deze mannen met die afwijking zijn geboren. Of heeft een deel van hun hersenen zich onder invloed van hun levensstijl sterker ontwikkeld? Op dit gebied is nog veel onduidelijk. Gezien de huidige bevindingen is een duidelijke relatie tussen oorzaak en gevolg niet aanwijsbaar. We kunnen beter spreken over mogelijke invloeden op het ontstaan van een homoseksuele gerichtheid. Elk van de bovengenoemde factoren zou invloed kunnen hebben. Geen enkele factor zal de enige zijn. Stellig is sprake van een complexe wisselwerking.

Het huidige debat over homoseksualiteit stelt echter nogal fors dat met name biologische factoren bijdragen aan de ontwikkeling van een homoseksuele gerichtheid. Deze zou even natuurlijk zijn als de kleur van de ogen, de huidskleur of linkshandigheid. Mensen zouden mogen en moeten handelen in overeenstemming met hun natuur. De natuur bepaalt dan het doen en handelen. Volgens deze denkwijze is wie een homoseksuele gerichtheid heeft, gerechtigd en genoodzaakt daarnaar zijn leven in te richten. Wie tegen deze natuur ingaat, zou zichzelf schade toebrengen. Niemand mag wie een andere gerichtheid heeft in zijn zelfontplooiing belemmeren, zo wordt gezegd. Wie spreekt over het beheersen van gevoelens, zou een struikelblok opwerpen voor echt mens-zijn. Mensen moeten juist geholpen worden in de daadwerkelijke omgang met hun 'natuurlijke' gerichtheid in een vijandige omgeving en weerbaar worden gemaakt tegen uitingen van homofobie.

Tot op zekere hoogte is dit waar. Zijn en handelen zijn nauw aan elkaar verbonden. Bij velen komt hun homoseksuele gerichtheid uit in hun manier van praten en doen, kleden en lopen, denken en voelen. Zij kijken misschien met meer belangstelling naar de schoonheid van het lichaam van een persoon van de eigen sekse.

Maar de lichamelijke en psychische constitutie is geen norm voor doen en handelen. Is het niet zo dat we een wil hebben? We kunnen toch zeggen dat we iets niet willen of juist wel? Mensen zijn verantwoordelijk voor de wijze waarop ze met hun constitutie omgaan. Juist met het oog daarop gelooft en belijdt de kerk dat niet onze natuur normatief is, maar het Woord van onze God.

Om de weg te vinden te midden van alle vragen die rondom homoseksualiteit bestaan, willen we dan ook nauwkeurig naar dat Woord luisteren.

Hoofdstuk IV – Gelovige omgang met de Schriften

Voordat we luisteren naar verschillende teksten en motieven uit de Heilige Schrift, geven we ons kort rekenschap van de wijze waarop we dat doen. Het is goed vooraf beknopt helderheid te bieden over de vraag hoe we de Bijbel ontvangen, zien en hanteren.

1. Schriftbeschouwing

In 2007 heeft de generale synode het besluit genomen een studiegroep in te stellen die een kerkelijke uitspraak moest voorbereiden over homoseksualiteit en homoseksuele relaties. Deze uitspraak moest worden gedaan binnen het raam van de gereformeerde Schriftbeschouwing. Daarom willen wij in dit visiedocument iets van die Schriftbeschouwing verhelderen. Daarbij verwijzen wij naar de hermeneutische verantwoording in het rapport 'Vrouw en ambt' dat door de synode van 1998 is aangenomen. In aansluiting daarbij belichten wij het volgende.

- De gereformeerde Schriftbeschouwing is méér dan enkel een beschouwing, een theorie. Wij aanvaarden de Schriften voordat wij hen beschouwen. De Heilige Geest die gesproken heeft door de profeten en apostelen, is dezelfde Geest die nog altijd in onze harten getuigt dat deze Schriften van God zijn²⁶. Daarom is de betrouwbaarheid en geloofwaardigheid van de Bijbel niet afhankelijk van enige argumentatie van onze kant: de Schrift bewijst zichzelf. Daarmee ontkennen we niet dat er een zekere spanning kan bestaan tussen het Oude en Nieuwe Testament, en tussen verschillende Bijbelboeken onderling. Deze past echter binnen het veelkleurige werk van de Heilige Geest, die Eén is, maar tegelijkertijd vele mensen op velerlei wijzen heeft geïnspireerd.
- 5
- 10 Dit geloofsuitgangspunt betekent dat wij de Bijbel altijd gehoorzaam willen ontvangen en benaderen. Dat spreekt niet vanzelf. We zullen steeds opnieuw allerlei weerstanden, verkeerde vooronderstellingen en misverstanden van onze kant moeten overwinnen. Een leven met de Schrift is een zaak van voortdurende bekering en gehoorzaamheid aan God.
- Deze gehoorzaamheid is voor wie in Christus is, een zaak van vreugde en liefde: 'Hoe lief heb ik Uw wet'. Ze is ten diepste gehoorzaamheid aan het goede nieuws dat God mensen in Christus niet veroordeelt op hun verleden, maar hen bevrijdt van de schuld en de macht van de zonde. Hij doet een nieuwe toekomst voor hen open, met een nieuw leven en een nieuwe identiteit. Van welk geslacht en van welke seksuele gerichtheid ook, in dit evangelie en in deze gehoorzaamheid zijn alle christenen één - al moeten zij het ook allen elke dag opnieuw leren.
- 15
- 20
- De gereformeerde Schriftbeschouwing wil voluit recht doen aan de Bijbel. Dat betekent onder meer dat ze rekening houdt met de tijd waarin de Bijbelschrijvers leefden in vergelijking met de tijd waarin wij leven. Het direct toepassen van bepaalde Bijbelteksten op bepaalde situaties nu is lang niet altijd passend. Als bijvoorbeeld de apostel Paulus zijn lezers aanspoort elkaar te groeten met een heilige kus, staat dat in een culturele context die de onze niet is. Rechtstreekse naleving van zo'n aansporing zorgt voor misverstanden. Daarom moeten we rekening houden met de context van een Bijbeltekst. Alleen dan kunnen we daaraan recht doen.
- 25
- Het mag niet zo zijn dat we zo veel aandacht aan de cultuur geven dat we het Woord dat ons is gegeven in feite uitschakelen. In het vervolg van dit rapport wordt bijvoorbeeld de vraag gesteld welke vormen van homoseksualiteit de apostel Paulus kende en in hoeverre dat spoort met wat wij aan homoseksuele gedragingen en gevoelens tegenkomen. De gereformeerde Schriftbeschouwing benoemt deze aspecten en benadrukt tegelijkertijd dat de Schrift het beslissende gezag heeft. Ze wil eenzijdigheid voorkomen.
- 30
- 35 Een eenzijdige inzet bij de context waarin een Bijbeltekst is ontstaan, zal altijd op verschillen tussen toen en nu stuiten. Een al te snelle conclusie dat iets anders is bedoeld dan wij vandaag zien, ligt dan voor de hand. Al te snel worden we dan kritisch op de cultuur van toen en op de Bijbeltekst, en te weinig kritisch op de huidige cultuur. Wie echter de Bijbel serieus neemt als Woord van God, houdt er rekening mee dat deze wel in een heel bepaalde context is ontstaan, maar tegelijkertijd heel de mensheid aanspreekt. Met andere woorden: de Schrift laat zich niet reduceren tot een waarheid enkel voor de context daar en toen. Wij worden in onze eigen culturele context onder kritiek gesteld. Ook als we rekening houden met culturele contexten,
- 40

²⁶ Zie de Nederlandse Geloofsbelijdenis, artikel 5.

ontkomen we niet aan de vraag naar de eigen zeggingskracht van het geheel van de Schrift. De aloude methode van Schrift-met-Schrift-vergelijken heeft blijvende waarde.

Verder is belangrijk dat de gereformeerde Schriftbeschouwing niet alleen rekening houdt met de tijd waarin de Bijbel is ontstaan, maar vooral ook met de geschiedenis van het heil dat God geeft. Hij is een weg gegaan waarin Hij zijn heil en verlossing tot stand brengt en uitdeelt. Deze geschiedenis is in de Bijbel opgetekend. Soms kunnen we dan binnen de Schrift een ontwikkeling waarnemen. Een oudtestamenteel gebod bijvoorbeeld kan in het licht van het Nieuwe Testament een toegespitste uitleg krijgen. Het oude woord komt dan normatief tot klinken in een nieuwe context. Alleen al daaruit blijkt dat de Geest met het Woord in een bepaalde context ingaat zonder dat dit Woord tot die context beperkt blijkt. Het tijdbetrokken Woord heeft blijvende zeggingskracht²⁷.

2. Enkele hoofdlijnen

Het is in het kader van dit rapport zinvol enkele accenten aan te geven die het geheel kleuren. Dat is vooral het accent op de heilshistorische voortgang van schepping, zondeval en verlossing, waarin ook het aspect van het Koninkrijk van God meeklinkt.

God heeft de mens op een bepaalde manier geschapen, namelijk goed. Dit goede is echter door de zondeval in zijn tegendeel veranderd en wordt slechts in de weg van verlossing door Jezus Christus hersteld. De klassieke en beproefde drieslag mogen we niet zo verstaan dat we eenvoudigweg Gods scheppingsbedoeling kunnen aflezen aan bepaalde ordeningen, structuren of standen van zaken. De orde die God in de schepping gelegd heeft, staat niet op zichzelf, alsof deze orde aan de effecten van de zonde ontheven zou zijn. De zonde heeft diep ingegrepen in de schepping en ook in ons verstaan van Gods schepping en zijn bedoeling daarmee.

Gods diepste bedoeling wordt kenbaar en zichtbaar in zijn Zoon Jezus Christus. Schepping, zondeval en verlossing vormen dus niet eenvoudigweg een historisch schema. Ze zijn alle drie betrokken op Christus. Daarmee zijn ze betrokken op de geschiedenis van het heil. Zo leggen ze elkaar ook uit: tot de goedheid van de schepping hebben we uiteindelijk enkel toegang in Christus. Hoe diep de zonde gaat, zien we uiteindelijk in de kruisiging en het sterven van Christus. In de opwekking van Christus uit de doden toont God de Vader dat Hij zijn scheppingsbedoeling trouw blijft. De orde in en de bedoeling van de schepping staan in het licht van de openbaring van de drie-enige God.

Het bovenstaande houdt in dat we de gebrokenheid van de schepping en onze schuld ten diepste leren verstaan in het licht van het kruis van Christus. Als een christen lijdt aan die gebrokenheid, heeft die gebrokenheid niet het laatste woord. Evenmin heeft schuld het laatste woord. Ook wanneer we in het vervolg spreken over wat God in de schepping heeft gegeven, staat uiteindelijk de Gekruisigde en Opgestane centraal. Schepping en herschepping laten zich niet tegen elkaar uitspelen.

We lezen de Schrift als een eenheid. De proclamatie dat God Schepper is en de verkondiging van zijn heerlijkheid als Schepper blijven klinken tot het laatste toe. Dat getuigenis laat licht vallen op de vernieuwing van alle dingen die God geeft in de komst van zijn Koninkrijk. We zien wat de aard van de verlossing is in de drieslag schepping, zondeval en verlossing. Verlossing betekent voor de christen dat hij deelt in de zalving van Christus. Zo ontvangt hij

²⁷ Zie daarvoor verder Hoofdstuk VII van dit visiedocument.

een nieuwe identiteit. Die identiteit staat echter in de voortdurende spanning van het 'reeds' en het 'nog niet'. In Christus delen de gelovigen in de nieuwe schepping, maar tegelijk zijn ze nog onderweg naar Gods toekomst.

- 5 De concrete gestalte van het christelijke leven is de navolging van Jezus Christus, die de zijnen vrijmaakt en roept uit alles wat hen bindt. Zo worden zij geroepen tot het Koninkrijk van God en Christus. Wie de Gekruisigde volgt, wordt daarmee zelf een kruisdrager. Dat is echter geen slecht nieuws, maar uiteindelijk goed nieuws, evangelie. Wie met Christus lijdt, mag ook delen in zijn heerlijkheid.
- 10 In de christelijke kerk worden geregeld grote offers van mensen gevraagd, die soms met strijd, soms met vreugde gebracht mogen worden, maar altijd in de gezindheid van Christus, die heeft voorgedaan wat 'dienen' is, en gezegd dat het zaliger is te geven dan te ontvangen.
- 15 Het accent op de navolging van Christus is in dit verband ook van belang. Die navolging is goed nieuws, terwijl voor iedere gelovige ook het kruisdragen daarbij hoort. Niet alleen wordt er een kruis opgelegd, maar christenen nemen dat ook zelf op in de kracht van de Heilige Geest.
- 20 Maar de gelovige staat niet op zichzelf. Hij staat in een gemeenschap. De kerk mag een gemeenschap zijn van pelgrims die elkaar bemoedigen vol te houden op deze weg van navolging. Die weg gaan is, hoewel moeilijk en pijnlijk, uiteindelijk een vreugde, hoe vaak we ook struikelen.
- 25 Ten slotte: bij het accent op de navolging van Christus gaat het niet zozeer om regels die de kerk oplegt. Gelovigen kiezen er immers door Gods genade zelf voor om Jezus Christus na te volgen. Hun navolging is, met andere woorden, echt en authentiek. Daarbij zijn Bijbel en kerk niet enkel maar autoriteiten van buitenaf, maar door de werking van de Heilige Geest worden deze ook innerlijk aanvaard. Deze christelijke authenticiteit is dan ook wezenlijk en blijvend gebonden aan de autoriteit van Jezus Christus. Authenticiteit en autoriteit sluiten elkaar in de
- 30 navolging van Christus niet uit, maar in.

Hoofdstuk V - Seksualiteit en huwelijk

- De vragen rondom het thema homoseksualiteit en homoseksuele relaties zijn complex. Er is gebrokenheid in de schepping. Toch willen we niet voorbijgaan aan het goede dat God heeft gegeven in seksualiteit en huwelijk. We willen onze Schepper eren die ons van oorsprong af een rijk geschenk heeft gegeven.

1. Gelijkheid en verscheidenheid

- 40 In het begin heeft God man en vrouw aan elkaar verbonden. Hij heeft Adam uit het stof van de aarde geschapen en diens vrouw uit een van zijn ribben (Gen. 2, 22). Het Hebreeuwse woord voor vrouw verwijst daarnaar; het is afgeleid van het Hebreeuwse woord voor man. God bracht deze 'mannin' bij haar man (Gen. 2, 23). In een bepaald opzicht zijn ze dus aan elkaar gelijk. Beiden zijn geschapen en vertegenwoordigen hun Schepper. Samen hebben zij een taak op aarde. Ook zijn zij gelijk in het feit dat zij allebei in zonde zijn gevallen en
- 45 verlossing nodig hebben. Gezamenlijk worden ze beeld van God genoemd (Gen. 1, 27), maar ook afzonderlijk (Gen. 9, 6; Jak. 3, 9). Die gelijkheid is een bron van vreugde. Ze geeft herkenning.

- 50 Naast overeenkomst is er verschil tussen man en vrouw. Dit verschil is fundamenteel. Beiden zijn apart geschapen. God heeft hun verscheidenheid gewild (Gen. 1, 27). Man- of vrouw-zijn

is niet alleen een kwestie van een aantal fysieke kenmerken. Het is met heel het mens-zijn verweven.

5 Deze eigenheid van man- of vrouw-zijn ontwikkelt zich vanaf het eerste begin en zet zich voort in elke levensfase. Ze is herkenbaar in de wijze van denken en voelen, willen en verlangen, praten en lopen, kleden en verzorgen, waarderen van waarheid en schoonheid, houding en handelen in de wereld, en omgang met medemensen en menselijke structuren. Ook zijn deze zaken in zekere mate afhankelijk van de cultuur waarin mensen leven. Toch is er een verschil dat heel het mens-zijn doortrekt. Dat verschil maakt de houding en het
10 handelen ten opzichte van de eigen sekse anders dan de houding en het handelen ten opzichte van de andere sekse. De sekse stempelt de eigenheid. Altijd zijn we óf man óf vrouw.

2. Gerichtheid op elkaar

15 Eigen aan menselijke seksualiteit zoals zij door God is geschapen, is haar gerichtheid op de andere sekse: God heeft de man geschapen in zijn gerichtheid op de vrouw en de vrouw in haar gerichtheid op de man. De een verlangt naar de ander. Beiden doen een appel op elkaar. Dit appel en de wederzijdse aantrekking roepen om verdere ontmoeting. Die ontmoeting bedoelt niet alleen het overleven van de mensheid, maar ook het goede leven met elkaar en het leven voor het aangezicht van God. Bovendien is deze gerichtheid een bron van vreugde.
20 God heeft die vreugde gewild. Heel de Schrift spreekt daarover en vooral ook het Bijbelboek Hooglied.

Seksualiteit is een gave van God. Ze is van oorsprong af geen vreemde macht waar mensen zich van zouden moeten afkeren. Ze staat op zichzelf niet onder de beheersing van afgodische
25 machten. In de wereld rondom het oude Israël was dat anders. Daar was seksualiteit sterk verbonden met de verering van vruchtbaarheidsgoden. Reeds uit het eerste Bijbelboek blijkt dat seksualiteit hoort bij de geschapen werkelijkheid. Weliswaar noemt Genesis de intieme omgang tussen man en vrouw pas expliciet na de zondeval: de mens had gemeenschap met Eva, zijn vrouw (Gen. 4, 1). Toch mogen wij daaraan niet de conclusie verbinden dat deze
30 omgang slechts in verband staat met de zondeval. Het eerste hoofdstuk van Genesis spreekt al over nakomelingen voor Adam en zijn vrouw (Gen. 1, 28).

Gods belofte en opdracht met het oog op vruchtbaarheid gaan uit van een intieme omgang tussen man en vrouw. De schepping is goed en daarmee ook deze omgang. Man en vrouw
35 mogen deze omgang en de daaraan verbonden gave van de vruchtbaarheid met dankbaarheid en vreugde aanvaarden. Dat wordt ook bevestigd in de uitspraak dat zij één vlees zullen zijn (Gen. 2, 24). Hoewel deze gaven van seksualiteit en vruchtbaarheid door de zondeval ernstig zijn aangetast (vgl. Gen. 3, 16), zijn ze toch bewaard gebleven. Zij behoren bij het menselijk bestaan. In de heilsgeschiedenis is dat op een bijzondere wijze bevestigd. God heeft de
40 omgang tussen man en vrouw ingezet in de verlossing van de mensheid uit de macht van de zonde. Het Oude Testament tekent de weg die uiteindelijk leidt tot de komst van de Messias: via de verbintenis van man en vrouw, en de kinderzegen.

45 Deze relatie tussen man en vrouw mogen mensen niet in eigen beheer nemen. God vraagt verantwoording over het gebruik van wat Hij heeft gegeven, ook van de gave van de seksuele omgang. Ze staat onder het voorteken van het beeld-van-God-zijn. Na de zondeval is dat niet veranderd. Seksualiteit is geen instinct of drift, maar een gave aan mensen die elkaar kunnen liefhebben, eerbiedigen en trouw betonen.

De huidige westerse cultuur vervreemdt zich meer en meer van deze noties. Ze legt alle nadruk op de beleving van geluk en het genieten van seksuele omgang op zich, in welke vorm dan ook. Ze houdt daarbij geen rekening met God. Schoonheid en vitaliteit van het lichaam zijn het een en al geworden. Genieten en geluk in de eigen levenssfeer bepalen het huidige denken over seksualiteit. Dit is echter niet het genieten en het geluk waarover het evangelie spreekt en wat uiteindelijk de bestemming van het mens-zijn is.

3. *Komende generatie*

Man en vrouw zijn echter niet alleen van oorsprong af op elkaar gericht, maar ook samen op de komende generatie. Deze gerichtheid bedoelt het voortbestaan van het menselijk geslacht. Uiteindelijk beoogt dit voortbestaan de taak van het menselijk geslacht in deze wereld. Dit aspect van seksualiteit heeft met name in het Oude Testament grote nadruk gekregen. Daar bepaalde dit aspect in belangrijke mate de positie van de vrouw. Deze positie is vooral haar rol als moeder. Tekenend daarvoor is de naam van de eerste vrouw: 'moeder' (Gen. 3, 20). Daarnaast is van belang dat Genesis de gerichtheid op een komende generatie in één adem noemt met de schepping van de mens naar Gods beeld (Gen. 1, 27).

Ook in het begin van onze jaartelling, de tijd van Jezus en de apostelen, heeft deze functie van seksualiteit met betrekking tot de kinderzegen grote waarde in de beleving van mensen. In de toenmalige cultuur speelt echter in sommige stromingen toch ook de gedachte mee dat seksualiteit in zichzelf hoort bij een zondige wereld²⁸. Deze gedachte was in sommige kringen zelfs bijzonder sterk. De toenmalige cultuur kende een ascetische tendens, een beweging die zich afkeert van het aardse bestaan en seksualiteit als zodanig. Een exponent van deze tendens uit een wat latere tijd is Augustinus (354-413). De beleving van seksualiteit is volgens hem ondergeschikt aan het verwekken van nageslacht. Die gedachte heeft lang doorgewerkt in de geschiedenis van de kerk.

Dit is echter niet in overeenstemming met het getuigenis van de Schrift (vgl. 1 Tim. 4, 4-5). Het lichaam staat niet op een lager niveau dan de ziel. Seksualiteit heeft niet alleen de functie van het voortbrengen van nageslacht. Dat vinden we overigens al in het Oude Testament terug. Daarin is een ontwikkeling zichtbaar naar monogamie en een uitgebreider huwelijksrecht. Uitdrukkelijk wordt de seksuele omgang buiten het huwelijk verboden. Dat tekent de tendens dat het vrouw-zijn hoger wordt gewaardeerd. Haar rol in het huwelijk wordt belangrijker. Zij is niet alleen moeder en middel waardoor de man zich nageslacht kan verwerven. Het persoonlijke aspect van hun verhouding en onderlinge liefde krijgt een groter accent.

4. *Wederzijdse aanvulling*

Man en vrouw zijn zoals gezegd van oorsprong af op elkaar gericht. Deze gerichtheid heeft een eigen karakter. Ze is niet louter een oriëntatie van twee menselijke personen op elkaar, maar ook van personen die fundamenteel van elkaar verschillen. Ze kunnen elkaar op een fundamentele wijze aanvullen.

Die aanvulling is onvergelijkbaar. Toen Adam nog alleen was, was hij volgens het oordeel van God niet compleet. Zou hij alleen blijven, dan zou hij een gemis met zich meedragen. Dat was niet goed. Hij had een helper naast zich nodig: iemand die hem zou redden uit zijn alleen-zijn. Zijn Schepper zou daarvoor zelf zorgen (Gen. 2, 18). Eigen aan de mens is dat hij verlangt naar een levensgezel met wie hij zijn bestaan op aarde kan delen.

²⁸ Dan wordt bijvoorbeeld het huwelijk verboden (1 Tim. 4, 3).

Daarna vertelt Genesis dat God de dierenwereld schiep. Daarin vindt Adam echter geen geschikte levensgezel (Gen. 2, 20). God schenkt hem daarop iemand die wel een levensgezel kan zijn (Gen. 2, 25). Deze levensgezel is niet op zichzelf geschapen, maar in relatie tot Adam. Ze is uit zijn rib gebouwd. Samen vormen ze dan een hechte eenheid. Die eenheid bedoelt hun wederzijdse aanvulling. Het woord 'daarom' wijst hierop: Daarom zal een man zijn vader en moeder verlaten (Gen. 2, 24). Juist vanwege het feit dat de man in zichzelf niet compleet is, zal hij zijn ouders verlaten en zich hechten aan zijn vrouw. Samen zullen zij één vlees zijn. Op die wijze staan zij naast elkaar onder hun Schepper en boven de aarde (vgl. Gen. 1, 28).

Deze wederzijdse aanvulling van man en vrouw heeft betrekking op drie terreinen. In de eerste plaats vullen zij elkaar aan in hun gezamenlijke taak in de wereld. Samen geven ze gestalte aan hun opdracht tot rentmeesterschap. Beiden hebben die opdracht ontvangen. Hun taak moeten zij gezamenlijk uitvoeren (Gen. 1, 27-28). Zoals de vrouw in fysiek en psychisch opzicht naast haar man staat (vgl. Gen. 2, 18), staat de man naast zijn vrouw. Het anders-zijn van de partner is geen verarming maar een verrijking. De zwakte van de een vindt steun in de ander; wat de een mist, vult de ander aan. Ze mogen hun gaven dienstbaar maken aan elkaar. Samen vormen zij een levensgemeenschap, gedragen door wederzijdse hulp. Oriëntatiepunt daarvan is de hulp die God zijn volk schenkt²⁹.

In de tweede plaats mogen man en vrouw bondgenoten en reisgenoten zijn. Zij hebben niet alleen een gezamenlijke taak, maar mogen ook troost en kracht putten uit hun samenzijn. Samen gaan ze de toekomst tegemoet. Ze steunen en helpen, bemoedigen en troosten elkaar. Dat geldt voor zaken die betrekking hebben op het tijdelijke en aardse bestaan, maar ook voor hun verhouding tot hun Schepper en Koning.

In de derde plaats betreft deze onderlinge aanvulling de gezinsvorming. Het fundamenteel en structureel anders-zijn van man en vrouw ten opzichte van elkaar maakt gezinsvorming mogelijk. Direct na de uitspraak in Genesis dat de mens mannelijk en vrouwelijk is geschapen, volgt de belofte dat het menselijk geslacht talrijk zal worden en de aarde bevolken (Gen. 1, 28). Daaraan verbonden is hun wederzijdse aanvulling in de opvoeding en begeleiding van hun kinderen. Kinderen groeien op onder twee ouders die elkaar aanvullen. Aan twee ouders die fundamenteel van elkaar verschillen kunnen kinderen zich spiegelen. Het feit dat een kind wordt geboren uit man en vrouw, is niet zonder betekenis voor het proces van volwassen- worden van kinderen.

Deze wederzijdse aanvulling is een eerste stap naar bredere verbanden waarin mensen samenleven. De verbondenheid tussen man en vrouw breidt zich op natuurlijke wijze uit naar gezin en familie en vervolgens naar nog bredere verbanden. Met name het Oude Testament brengt deze vorming van samenlevingsverbanden naar voren. Seksualiteit is een primaire drijfveer voor structuren van menselijk samenleven.

5. Huwelijksverbond

De wederzijdse aanvulling en verbondenheid van man en vrouw krijgt vooral gestalte in het huwelijksverbond dat zij voor het leven sluiten en waarin ze met heel hun persoon-zijn betrokken zijn. In deze verbondenheid laat God iets zien van de verbondsrelatie die Hij bij de schepping met de mens is aangegaan.

²⁹ Vgl. Deut. 33, 29; Ex.18, 4; Ps. 33, 20; 121, 1-2; 146, 5.

- De christelijke gemeente mag bovendien weten dat het huwelijk van de gelovigen een weerspiegeling van de verhouding tussen Christus en zijn gemeente is. Paulus benoemt dit uitdrukkelijk (Ef. 5, 32). De apostel benadrukt daarmee de grote waarde van het huwelijk. De huwelijkse verbondenheid is voor een christen een verbondenheid die niet alleen teruggaat naar de schepping van man en vrouw, maar ook naar wat God heeft bedoeld met de verhouding tussen Christus en zijn gemeente. Die verhouding had God bij de schepping al op het oog, zo zegt de apostel. Iedere gelovige mag dat bedenken in zijn gehuwd-zijn. Hij zal zijn manier van leven in zijn huwelijk dan ook spiegelen aan de verhouding tussen Christus en zijn gemeente (Ef. 5, 22-30).
- Gezien zijn oorsprong en karakter is de huwelijksband een verbintenis voor het leven. Man en vrouw zijn met heel hun persoon-zijn aan elkaar verbonden. Daarop doelt de Bijbelschrijver wanneer hij spreekt over de ontmoeting van de eerste man met zijn 'mannin'. Adam noemt zijn vrouw zijn eigen vlees en bloed: been van mijn beenderen en vlees van mijn vlees (Gen. 2, 23). Eva mag naar analogie daarvan haar man haar eigen vlees en bloed noemen. Zij beiden vormen een eenheid ten opzichte van de rest van de schepping. Deze eenheid is sterker dan de eenheid met hun ouders. De man maakt zich van zijn vader en moeder los en hecht zich aan zijn vrouw met wie hij een intieme levensverbondenheid vormt (Gen. 2, 24). Bij die onderlinge verbondenheid hoort ook hun levenstijd. Ze sluiten een verbond voor het leven.
- Deze verbondenheid vindt voor het aangezicht van God plaats. Kenmerkend voor een huwelijksverbond is dat de belofte ten overstaan van een derde wordt gesloten. Zij die in Christus huwen, doen dat ten overstaan van Christus zelf en zijn gemeente. Het afleggen van een belofte ten overstaan van een derde wil het huwelijk beschermen. Deze belofte beschermt onder meer de gave van de seksualiteit. Dat deze bescherming nodig is, blijkt direct al na de zondeval uit de schaamte die de mens ervaart. Schaamte verwijst naar wat iemand niet zonder meer met anderen wil delen en behoort bij de eigenheid van het persoon-zijn. Deze eigenheid is kwetsbaar. Ze behoeft bescherming tegen onbevoegd indringen. De gave van de seksualiteit vindt bescherming in het huwelijk en de daaraan verbonden belofte.
- Bovendien geeft die verbondenheid de mogelijkheid dat man en vrouw gezamenlijk hun taak kunnen uitoefenen. Ze worden niet alleen afzonderlijk beeld van God genoemd, maar ook gezamenlijk. De man is voor zijn vrouw de helper die haar bijstaat, en de vrouw voor haar man de helper die hem bijstaat (Gen. 2, 18). Ze zijn levensgezellen in liefde en trouw. Daarin mogen zij de vrede en vreugde ervaren. In de gezamenlijke taak die zij hebben, past ook het geschenk van gezinsvorming. Wanneer man en vrouw dit geschenk ontvangen mogen zij ook op die wijze dienstbaar zijn aan de samenleving en de toekomstige generatie.
- Binnen dit verbond heeft de intieme seksuele omgang zijn geëigende plaats. Deze bijzondere eenwording verwijst naar de exclusieve band waarmee man en vrouw aan elkaar verbonden zijn. Die band sluit een derde uit. Daarin verschilt de huwelijksband van de vriendschap die wel ruimte laat voor een derde. Verder spreekt de eenwording tussen man en vrouw over hun wederzijdse aanvulling en vreugde in elkaar, over gevoelens van trouw en geluk, veiligheid en geborgenheid, en het verlangen naar wederzijdse verrijking. Ook spreekt deze seksuele verbondenheid over wat God in het bijzonder aan man en vrouw heeft geschonken: de fysieke vruchtbaarheid. Alles wat structureel gezien nodig is voor het ontvangen van kinderen is in die ontmoeting aanwezig. Man en vrouw kunnen eraan bijdragen dat de taak van de mensheid in Gods schepping wordt voortgezet.

6. *Laatste verbondenheid*

God heeft man en vrouw geschapen met een verlangen naar elkaar, een verlangen om aangevuld en compleet te zijn. Dit verlangen staat echter niet op zichzelf. Het verwijst naar een dieper verlangen en wel naar de vervulling van het allerhoogste geluk. Dat geluk bestaat in de band van de mens met zijn Schepper, het wandelen met God. De laatste vervulling van het menselijk verlangen ligt derhalve in de ontmoeting met God en het delen in zijn Koninkrijk.

Dat wil niet zeggen dat slechts degene die een vaste levensgezel heeft ontvangen volledig mens is en tot zijn bestemming is gekomen. Ook allerlei niet-huwelijkse vormen van vriendschap kunnen, zij het ten dele, tegemoetkomen aan het diep menselijke verlangen naar aanvulling en vervulling van het mens-zijn. Daarin kan iets zichtbaar worden van het woord dat zegt: Het is niet goed dat de mens alleen zij (Gen. 1, 18a)³⁰. Boven de verhouding tussen mensen staat echter hun verhouding tot hun Schepper. Een mens is incompleet in zichzelf totdat hij de volkomen vervulling van zijn bestaan vindt in zijn Schepper. Jezus is het volmaakte beeld van God. Ook al was Hij tijdens zijn aardse leven niet verbonden met een vrouw en had Hij die verbondenheid niet nodig, toch was Hij de mens zoals God had bedoeld. Hij was een mens die tot zijn doel was gekomen. Zijn volmaaktheid lag in zijn verbondenheid met zijn hemelse Vader.

Diezelfde volmaaktheid belooft Hij de zijnen. Zij vinden de realisering van hun bestemming uiteindelijk slechts in God en zijn Koninkrijk. Hun primaire verbondenheid ligt in het huisgezin van God. De completering van het man- of vrouw-zijn ligt dan ook niet allereerst in een huwelijksrelatie, maar in de verbondenheid met Christus en de door Hem herstelde verhouding met God. Op die wijze relateert het Nieuwe Testament uitdrukkelijk seksualiteit en huwelijk. Ze staan beide in het licht van het Koninkrijk van God.

Seksualiteit en huwelijk horen bij de voorlaatste dingen. In verband daarmee staat het nieuwtestamentische getuigenis over een afzien van een huwelijk. Dat getuigenis hecht een groter gewicht aan het ongehuwd-zijn dan het Oude Testament. Gezien het Koninkrijk van God staan gehuwd-zijn en ongehuwd-zijn naast elkaar als twee gelijkwaardige alternatieven. Het gehuwd-zijn wijst dan terug op het scheppingswerk van God en het ongehuwd-zijn wijst vooruit naar de toekomstige volkomen vervulling van Gods beloften. Helaas wordt het ongehuwd-zijn niet altijd voldoende naar waarde geschat in de christelijke gemeente. Wie in onze cultuur geen relatie heeft of ongetrouwd blijft, wordt maar al te vaak beschouwd als een meelijwekkend persoon. Dat is echter niet in overeenstemming met wat Jezus heeft geleerd en ook door Paulus naar voren is gebracht. Jezus en Paulus hebben juist de hoge waarde van het ongehuwd-zijn onderstreept binnen het Koninkrijk van God³¹.

Jezus heeft op verschillende momenten gesproken over ongehuwd-zijn. Op een van die momenten vertelt Hij dat sommige mannen niet trouwen omdat ze vanaf hun geboorte daartoe niet in staat zijn. Andere mannen zijn door mensen zo gemaakt dat zij niet tot een huwelijk in staat zijn. Weer anderen hebben om wille van het hemels Koninkrijk zichzelf zo gemaakt dat zij daartoe niet kunnen komen (Mat. 19, 12). Zij hebben vrijwillig dit kruis op zich genomen

³⁰ In de pastorale handreiking die samen met dit visiedocument aan de generale synode is aangeboden, wordt meer gezegd over de vriendschap (zie Hoofdstuk V, paragraaf 3).

³¹ Zie bijvoorbeeld Yarhouse, 'Intersection', 32-34; Aukelien van Abbema, *Single in de kerk. De mythe en de mogelijkheden*, Amsterdam 2012; Rodney Clapp, *Families at the Crossroads. Beyond Traditional Options*, Illinois / Leicester 1993, pp. 89-113; J. van Bruggen, *Het huwelijk gewogen*, 6e dr. Groningen 1984, blz. 35-43.

om ongehuwd te blijven ten dienste van het Koninkrijk van God. In dit verband is met name de eerste categorie van belang: sommige mannen trouwen niet omdat zij vanaf hun geboorte daartoe niet in staat zijn. Uit deze woorden blijkt dat Jezus oog heeft voor deze mensen die zo geboren zijn dat ze zich later niet in een huwelijk kunnen begeven. Ongehuwd-zijn kan gegeven zijn met wat bij de geboorte wel of niet is meegegeven. Het accent in dit woord van Jezus ligt echter op de derde categorie: zij die vrijwillig het kruis op zich nemen van ongehuwd-zijn om wille van het Koninkrijk van God.

Vooronderstelling van zowel het Oude als het Nieuwe Testament is dat ongehuwd-zijn geen ruimte laat voor seksuele omgang buiten het huwelijk. Seksualiteit heeft alleen een legitieme plaats binnen het kader van het huwelijk. Tegelijk wordt seksualiteit gerelativeerd. De vervulling van het diepste menselijke verlangen vindt in de intermenselijke sfeer slechts een voorlopige gestalte in de band tussen man en vrouw. Dat verlangen vindt zijn volkomen vervulling in de ontmoeting van de mens met zijn Schepper.

7. *Weerbarstige werkelijkheid*

Seksualiteit en huwelijk zijn geschenken van God en bron van vreugde. Ze verrijken het mens-zijn en menselijk samenleven. Er is ook wat dit aspect van de schepping betreft alle reden tot lof op onze Schepper. Daarnaast heeft het ongehuwd-zijn zijn eigen waarde. Het Nieuwe Testament laat zien dat dit in Christus een volwaardig alternatief is.

Onze cultuur zal het loflied op huwelijk en seksualiteit echter niet overnemen, althans niet als een loflied op de Schepper. Evenmin zal ze instemmen met de geschetste waarde van het alleen-gaan. Op het bovenstaande zal ook kritiek komen van hen die huwelijk en seksualiteit wel willen zien als geschenken van God. Een punt van kritiek zal zijn dat de werkelijkheid weerbarstig is: In deze werkelijkheid is het seksuele leven vaak vervormd en verdraaid. Niet iedereen heeft een verlangen zoals God dat oorspronkelijke heeft bedoeld. Een ander punt van kritiek kan zijn dat er geen rekening is gehouden met de beleving van een gelijkgeslachtelijke relatie in liefde en trouw: is homoseksualiteit daarin niet gelijkwaardig aan heteroseksualiteit? In het volgende hoofdstuk willen we zien wat de Heilige Schrift daarover zegt.

Hoofdstuk VI - Schriftgegevens in discussie

De Heilige Schrift heeft voor ons beslissende betekenis. Daarnaast richten we ons geloof. We willen het geloof daarop gronden en daarmee bevestigen. Ze heeft dan ook een doorslaggevende betekenis voor onze visie op seksualiteit. Tegelijkertijd is daarmee een probleem aangeduid. De woorden 'homoseksualiteit' en 'homoseksuele relaties' zoeken we tevergeefs in de Bijbel. De Bijbelteksten die in dit verband vaak worden genoemd spreken op het eerste gezicht slechts over een bepaald gedrag.

In dit hoofdstuk komen deze teksten aan de orde. We beginnen bij het begin: schepping en zondeval. Daarop volgt een specifiek schriftgedeelte dat centraal staat in de bezinning op homoseksualiteit (Rom. 1) en twee losse teksten uit nieuwtestamentische brieven (1 Kor. 6, 9-10 en 1 Tim. 1, 9-10). Vervolgens kijken we naar het boek Leviticus. Aan het einde van dit hoofdstuk volgen twee Bijbelgedeelten waarin een gewelddadig seksueel gedrag wordt beschreven, de verhalen over geweld in Sodom en Gibeon. We zouden vanwege het karakter van deze verhalen daaraan kunnen voorbijgaan. Toch doen we dat niet, omdat ze vaak in discussies terugkomen³².

³² Zie voor een bespreking van de Bijbelteksten die een rol spelen in de discussie bijvoorbeeld: Grenz, *Welcoming but Not Affirming*, pp. 35-62; Robert A. J. Gagnon, *The Bible and Homosexual Practice. Texts and Hermeneutics*, Nashville 2001; R. B. Hays, 'Awaiting the Redemption of Our Bodies. The Witness of

1. *Schepping en zondeval*

God heeft hemel en aarde geschapen en ook de menselijke seksualiteit³³. Daarover is het een en ander gezegd in het vorige hoofdstuk. Vooral is onderstreept dat seksualiteit en huwelijk goede en kostbare gaven van God zijn. Deze gaven zijn fundamenteel aangetast door de zonde. Heel de mensheid ondervindt de gevolgen daarvan.

Een van de tekenen van de gebrokenheid ligt op het terrein van de seksualiteit: sommige mensen voelen zich structureel meer aangetrokken tot de eigen sekse dan de andere. Deze aantrekking tekent de gebrokenheid van de wereld waarin we leven. Velen ervaren die gebrokenheid. Ze voelen dat ze anders zijn. Dat gevoel kan een bron zijn van verdriet, angst, onzekerheid en innerlijke conflicten. Ook kan daarin schuldgevoel meespelen. Wie vanaf zijn jongste jaren een homoseksuele gerichtheid heeft, kan zich daardoor minderwaardig voelen.

Een intensiever teken van die gebrokenheid is de verdichting van dergelijke gevoelens in een homoseksuele gerichtheid. Die moet overigens nog worden onderscheiden van een daadwerkelijke omgang tussen mensen van gelijk geslacht. Wie een gelijkgeslachtelijke gerichtheid heeft, hoeft op zichzelf nog niet te kiezen voor een dienovereenkomstige omgang. Bovendien hoeft een homoseksuele omgang niet per se voort te komen uit een homoseksuele voorkeur.

In dit hoofdstuk komt de vraag aan de orde wat de Bijbel zegt over homoseksueel gedrag en mogelijk ook over een dienovereenkomstige gerichtheid. Dat willen we proberen te ontdekken in dit hoofdstuk. Nu al kunnen we daarover iets zeggen.

Het eerste is dat alle mensen in fundamenteel opzicht gelijk zijn. Allen delen in de gebrokenheid van het bestaan. Op zichzelf is niemand vanwege zijn gerichtheid minder of slechter dan een ander. Niemand hoeft op grond van een gebrokenheid in zijn leven te denken dat hij om die reden minder is voor God. Tegelijkertijd moet ook het andere worden gezegd: niemand mag zich boven een ander verheffen enkel en alleen op grond van zijn seksuele gerichtheid.

Het tweede is dat God ieder mens tegemoet wil komen en reeds is gekomen in Christus Jezus. Daarover zal in het volgende hoofdstuk meer worden gezegd. Dan willen we kijken naar het geheel van de boodschap van de Bijbel³⁴.

2. *De brief aan de Romeinen*

In de discussie over homoseksualiteit en homoseksuele relaties neemt de brief van Paulus aan de Romeinen een belangrijke plaats in³⁵.

Scripture Concerning Homosexuality', in: J. S. Siker (ed.), *Homosexuality in the Church. Both Sides of the Debate*, Louisville 1994, pp. 3-17; ook in: R. B. Hays, *The Moral Vision of the New Testament: Community, Cross, New Creation. A Contemporary Introduction to New Testament Ethics*, San Francisco 1996, pp. 379-406; M. Nissinen, *Homoeroticism in the Biblical World. A Historical Perspective*, Minneapolis 1998; James B. De Young, *Homosexuality. Contemporary Claims Examined in Light of the Bible and Other Ancient Literature and Law*, Grand Rapids 2000.

³³ Vgl. Heidelbergse Catechismus, zondag 9, en Nederlandse Geloofsbelijdenis, artikel 12.

³⁴ Zie hoofdstuk VII, paragraaf 2.

³⁵ Een belangrijke studie is: Maarten van Loon, *In liefde en trouw? Een studie naar homoseksuele relaties in de christelijke gemeente vanuit Romeinen 1*. TU-bezinningsreeks 10, Barneveld 2012.

2.1. Wereld zonder God

Paulus spreekt in deze brief een scherp oordeel uit over de mensheid die het geschapene vereert boven haar Schepper. Mensen zijn door en door onrechtvaardig en boosaardig, hebzuchtig en slecht. De apostel somt meer dan twintig zonden op waaraan zij zich schuldig maken (1, 29-31). In dit verband noemt hij ook het gegeven dat de natuurlijke omgang tussen man en vrouw wordt verruild voor een tegennatuurlijke.

Dit oordeel staat niet op zichzelf. De apostel wil verduidelijken dat niet-Joden en Joden in fundamenteel opzicht een eenheid zijn. Zij allen kunnen op geen andere manier behouden worden dan via rechtvaardiging door het geloof. Paulus wil met zijn brief onder meer spanningen tussen niet-Joodse en Joodse christenen verminderen.

In het begin van zijn brief tekent de apostel daartoe de menselijke schuld en zonde (1, 18-32). Hij noemt dan zaken waarover onder zijn lezers geen enkele discussie bestaat en sluit aan bij het algemene oordeel van joods-hellenistische kringen. Joodse christenen zijn daarmee bekend geweest. Ook christenen uit andere volkeren moeten daarmee bekend zijn geweest. Waarschijnlijk voelden velen onder hen zich al vóór hun aanneming van het christelijk geloof sterk aangetrokken tot het jodendom. Zij hebben daarmee ook het oordeel binnen het jodendom aanvaard over een wereld die zich van God afkeert.

Paulus schrijft dat Gods toorn zich openbaart over alle goddeloosheid en onrecht waarmee mensen de waarheid geweld aandoen (1, 18). Deze schending van de waarheid blijkt in afgodendienst en een hele reeks zonden (1, 29-31). In het bijzonder vestigt hij de aandacht op de omgang tussen mensen van gelijk geslacht.

Daarmee zegt de apostel niet dat deze omgang een ergere zonde is dan de andere zaken die worden genoemd in het slot van dit hoofdstuk uit zijn brief. Maar doordat hij deze zonde als voorbeeld voorop stelt, wil hij duidelijk maken wat aan de kwade praktijken die hij opsomt ten grondslag ligt. Die grondslag is dat de mens het geschapene vereert in plaats van de Schepper. Daardoor is hij in zijn hele denken verduisterd geraakt. Dat is de verbinding tussen het voorbeeld dat door de apostel voorop is gesteld en de andere zonden die worden genoemd. Vanwege de weigering van de mensen God de plaats te geven die Hem toekomt, 'heeft God hen overgegeven aan een verwerpelijk denken om te doen wat niet betaamt' (1, 28).

De apostel gebruikt in zijn tekening van deze situatie woorden die in de joods-hellenistische kringen van zijn dagen bekend zijn: onreinheid en schandelijkheid (1, 24 en 27). Het woord 'schandelijkheid' staat onmiskenbaar in verband met zonde (vgl. Op. 16, 15) en wordt frequent gebruikt in de Griekse vertaling van Leviticus (18, 6-19; 20, 11 en 17-21). Ook het woord 'onreinheid' (Rom. 1, 24) komt in diezelfde vertaling voor (Lev. 18, 19; 20, 21 en 25). Op andere plaatsen gebruikt Paulus het woord 'onreinheid' in verband met wetteloosheid (Rom. 6, 19) of hoererij en ontucht (2 Kor. 12, 21). De apostel verklaart dat God de zijnen niet tot onreinheid heeft geroepen, maar tot heiligheid (1 Tess. 4, 7).

De oorzaak van deze schending van de waarheid ligt bij de mens zelf. Voor het kwaad kan hij geen verontschuldiging inbrengen (Rom. 1, 20). Zelf is hij daarvoor verantwoordelijk. Gods toorn treft geen onwetende mensheid. Zijn onzichtbare eigenschappen zijn vanaf de schepping van de wereld zichtbaar in zijn werken, zijn eeuwige kracht en goddelijkheid zijn voor het verstand waarneembaar (1, 20). Maar de mensheid die God kende (1, 21) heeft welbewust de majesteit van de onvergankelijke God ingewisseld voor beelden van vergankelijke mensen,

vogels, lopende en kruipende dieren (1, 23), en de waarheid voor de leugen (1, 25). Zij heeft de dienst aan haar Schepper verruild voor dienst aan afgoden.

5 Deze bewuste keuze onderstreept Paulus in het slot van het hoofdstuk: hoewel mensen het vonnis van God kennen en weten dat wie dergelijke dingen doen de dood verdienen, doen ze dit alles toch. Sterker nog, ze juichen zelfs toe dat anderen die dingen doen (1, 32). God heeft hen daarop overgegeven aan de gevolgen van hun afgodische keuze (vgl. 1, 18a): onreinheid (1, 24), onterende verlangens (1, 26) en een verwerpelijk denken (1, 28), uitkomend in een scala van zonden (1, 29-31).

10 Daarmee heeft God de mens niet overgegeven aan een vreemde macht buiten hemzelf, maar aan zijn eigen verlangens. Paulus wil niet een deel van de mensheid apart zetten en veroordelen, namelijk zij die homoseksueel actief zijn. Hem staat een groter verband voor ogen. Hij veroordeelt de gehele mensheid en het gehele zondige patroon van de gehele menselijke samenleving na de zondeval. Die samenleving vormt één lichaam. Heel dat
15 lichaam valt onder het oordeel van God. Ook al wordt dit oordeel manifest op specifieke levensterreinen, heel de gevallen wereld laat verwardheid zien. Ze is volledig het zicht kwijtgeraakt op wat het mens-zijn dient. Mensen noemen goed wat tegen hun welzijn ingaat (vgl. 1, 21) en kwaad wat hun welzijn dient. Deze omkering die begonnen is met afgoderij,
20 zet zich voort in zedeloosheid en ontering van het menselijk lichaam.

Het oordeel van God over zijn gevallen mensheid bestaat hierin dat Hij haar laat doorgaan op haar zelfgekozen weg. Zo maakt ze de maat van haar zonden vol (2, 5). Mensen die vinden dat erkenning van de Schepper beneden hun waardigheid is, moeten ondervinden dat de
25 waardigheid van hun lichaam wordt aangetast. Waar de toorn van God heerst, ontspoord het menselijk samenleven: 'De omgang met elkaar wordt dan niet bepaald door de orde die God voor die omgang heeft gegeven, maar verwordt tot – wat Paulus noemt – een "tegennatuurlijke" omgang', aldus J. P. Versteeg³⁶. Deze tegennatuurlijke omgang is een symptoom van de kwaal van heel de mensheid waaraan ieder schuldig staat. Paulus gebruikt
30 in dit verband het woord 'loon': de mensheid ontvangt voor haar afgodendienst een 'loon' dat onder meer uitkomt in een homoseksuele praktijk. De apostel richt zich, nogmaals, daarmee niet op een groep in de samenleving in het bijzonder om hen apart te zetten. Hij spreekt niet over individuele personen die schuldiger zouden zijn dan anderen. Heel de schepping deelt in de gebrokenheid door de zonde³⁷.

35 Vervolgens ondervinden mensen de bijproducten van een verkeerd handelen 'in zichzelf'. Een praktijk die strijdt met Gods orde voor menselijk leven, blijft niet zonder gevolgen. Een voorbeeld daarvan is dat het lichaam wordt onteerd. Tweemaal noemt Paulus dit 'in zichzelf'. De eerste keer in verband met 'onreinheid' (1, 24), en de tweede keer in verband met
40 'schandelijkheid' (1, 27). Daarmee geeft hij aan dat mensen hun eer en waardigheid verliezen. De woorden 'onreinheid' en 'schandelijkheid' staan parallel. In beide gevallen gaat het om mensen die de waarheid over God hebben ingewisseld voor de leugen. Daar herinnert Paulus aan in een tussenzin: zij die afgoden dienen, ontkennen de waarheid van God (1, 25). Daardoor zijn ze gaan handelen zoals ze doen. God heeft hen uitgeleverd aan hun onterende
45 verlangens (1, 26), waarvan zij de gevolgen 'in zichzelf' ervaren.

³⁶ In: *Oog voor elkaar. Het gebruik van het woord 'elkaar' in het Nieuwe Testament met betrekking tot de onderlinge verhoudingen binnen de gemeente*. Apeldoornse studies 15, Kampen 1979, blz. 16.

³⁷ Vergelijk bijvoorbeeld Tom Wright, *Romeinen, Deel 1. Met bijbelstudiegids*. Paulus voor iedereen, Franeker 2011, blz. 39.

Naar analogie de omgang tussen mensen van gelijk geslacht blijkt ook uit andere praktijken dat de mensheid die God heeft verlaten, gedragingen vertoont die niet passend zijn (*ta mē kathēkonta*) (1, 29-31). Ook dat zijn ernstige zaken. Maar Paulus gaat juist dieper in op de seksuele omgang tussen mensen van gelijk geslacht. Hij vermeldt deze omgang apart omdat hij een duidelijk voorbeeld wil geven waarin de verdorvenheid van de heidense wereld tot uiting komt.

2.2. Aard van homoseksueel handelen

Over de aard van het homoseksueel handelen waarop Paulus doelt, bestaat soms verschil van mening. Daarom zullen we daarover eerst duidelijkheid moeten krijgen.

a. Tempelprostitutie

Sommigen menen dat Paulus niet elk homoseksueel handelen veroordeelt maar enkel en alleen de homoseksuele tempelprostitutie³⁸. De apostel spreekt namelijk over afgoderij. Bij afgoderij horen afgodische tempels. Tempels waren in de oudheid meer dan eens de plaats waar 'heilige vrouwen' en 'heilige mannen' seksuele handelingen verrichtten. Toch is zeer onwaarschijnlijk dat Paulus allereerst aan tempelprostitutie dacht. Hij spreekt in algemene termen over homoseksueel gedrag. Bovendien noemt hij ook seksuele omgang tussen vrouwen (1, 26), een verschijnsel dat in de tempelprostitutie niet voorkwam en in de toenmalige samenleving scherp werd afgekeurd³⁹.

Paulus tekent in zijn brief heel de gevallen mensheid. Dat is niet slechts de 'heidense' wereld met haar tempels. Ook het volk Israël heeft zich schuldig gemaakt aan de verruiling van God voor een afgod⁴⁰. Opvallend is dat de apostel het woord 'heidenen' niet noemt in dit hoofdstuk. Hij spreekt in het algemeen over 'mensen die de waarheid in ongerechtigheid ten onder houden' (1, 18b). Daarmee loopt hij vooruit op wat even later in zijn brief aan de orde komt. In het eerste hoofdstuk oordeelt Paulus de wereld, maar vanaf het tweede hoofdstuk noemt hij specifiek de Joden. Zij vallen ook onder dat oordeel. Afgoderij komt in de levenswijze van heel de huidige wereld tot uiting.

b. Pederastie

Anderen menen dat Paulus zich beperkt tot een afwijzing van pederastie⁴¹, een seksuele omgang tussen een volwassen man en een jongen. Daarbij was de context overigens wel anders dan in de klassieke periode van het oude Griekenland. In Rome was pederastie niet zozeer de omgang met een jongen in het kader van opvoeding en inwijding, maar vooral een omgang van een slaveneigenaar met een jongensslaaf. Daarin speelde macht een grotere rol dan in het oude Griekenland. Paulus zou met zijn verwijzing naar die pederastie hebben willen aangeven hoe slecht mensen kunnen zijn.

³⁸ Zie bijvoorbeeld Dan O. Via, 'The Bible, the Church, and Homosexuality', in: Dan O. Via en Robert A. J. Gagnon, *Homosexuality and the Bible. Two Views*, Minneapolis 2003, p. 14. S. J. Ridderbos wil 'het doelen op speciaal cultische ontucht tenminste als mogelijkheid (...) stellen'. Zie: 'Het theologisch aspect van de homosexualiteit', in: id. (eindred.), *Psychiatrie en theologie in gesprek*, Kampen 1973, blz. 128.

³⁹ Zie bijvoorbeeld Bernadette J. Broton, *Love Between Women. Early Christian Responses to Female Homoeroticism. The Chicago Series on Sexuality, History, and Society*, Chicago / London 1996, pp. 205 en 253

⁴⁰ Paulus verwijst in dit verband naar Psalm 106 waar staat dat de Israëlieten bij de Horeb hun Eer hebben verruimd voor een beeld (Ps. 106, 20-21).

⁴¹ Zo bijvoorbeeld Robert Scroggs, *The New Testament and Homosexuality. Contextual Background for Contemporary Debate*, Philadelphia 1983, en Victor P. Furnish, 'The Bible and Homosexuality. Reading the Texts in Context', in: Siker, *Homosexuality in the Church*, pp.18-35.

Dat is echter geen juiste uitleg van de woorden van de apostel. Wanneer we zouden uitgaan van deze verklaring, zou niet duidelijk zijn waarom Paulus schrijft over een seksuele omgang tussen vrouwen. Hij schrijft namelijk ook dat dezen de natuurlijke omgang hebben vervangen door een tegennatuurlijke (1, 26). Die omgang heeft geen enkel aanknopingspunt met pederastie. Verder zegt de apostel dat mannen met mannen ontucht bedrijven (1, 27). Dit spraakgebruik doet sterk denken aan een wederkerige verhouding. Die wederkerigheid is in een pederastische verhouding niet aanwezig, zeker niet in een Romeinse setting waarin de seks met jongensslaven een sterk fysiek en 'mannelijk' karakter had. Daarom is niet aannemelijk dat Paulus alleen aan pederastie zou hebben gedacht.

c. Decadent gedrag

Een andere gedachte is dat Paulus enkel en alleen doelt op homoprostitutie, losbandigheid en andere vormen van decadent gedrag. De woorden die de apostel gebruikt zouden daarop wijzen: hartstocht, lust en begeerte, in de Griekse grondtekst respectievelijk *epithumia* (1, 24), *pathos* (1, 26) en *orexis* (1, 27).

Deze gedachte is echter niet terecht. De genoemde woorden werden in de toenmalige samenleving en de joods-hellenistische traditie waaruit Paulus kwam, niet alleen gebruikt in verband met wat wij vandaag 'losbandigheid' noemen. Ze worden gebruikt met het oog op elk seksueel handelen dat strijdt met het man- of vrouw-zijn en wat daaraan eigen is. Daarom zijn volgens het spraakgebruik uit die dagen de woorden 'hartstocht', 'lust' en 'begeerte' ook toepasbaar op een homoseksueel handelen tussen twee volwassen vrije burgers van gelijk geslacht. Deze woorden bedoelen alles wat op seksueel gebied 'tegen de natuur' is.

Het woord 'hartstocht' (*epithumia*) komt vaker voor in Paulus' brieven. De apostel schrijft bijvoorbeeld dat we niet aan de *epithumiai* van de zonde mogen gehoorzamen (Rom. 6, 12)⁴². Velen doen dat echter wel, maar dat gedrag loopt niet altijd uit op wat wij verstaan onder losbandigheid. Wel leidt die 'hartstocht' tot een leven dat niet in overeenstemming is met de natuur. Het woord *epithumia* spreekt over elk ongeordend verlangen.

Diezelfde lading heeft het begrip 'lust' (*pathos*). Wie zich laat leiden door zijn *pathos*, laat zich niet leiden door wat bij hem past. Hij doet dan niet wat hoort bij zijn aard. 'Lust' spreekt niet over wat wij in onze dagen heel afschuwelijk vinden, maar over een handelen dat afwijkt van wat volgens de norm van die tijd natuurlijk is.

In dezelfde sfeer ligt 'wellust' (*orexis*), een begrip dat wordt versterkt door de toevoeging dat mannen voor 'elkaar zijn ontbrand'. Dat woordgebruik is zeldzaam in het Nieuwe Testament. Het doet denken aan een handelen waarin elke menselijke maat zoek is. Maar opnieuw moeten we ervoor waken dat we deze woorden niet invullen vanuit onze westerse achtergrond. Die woorden hadden in Paulus' dagen niet alleen de klank van wat wij met losbandigheid bedoelen. Ze worden in het algemeen toegepast op elke seksuele verhouding die 'tegen de natuur' is.

Dat geldt bijvoorbeeld voor de seksuele omgang tussen twee vrouwen. Ook die omgang is 'tegen de natuur' en valt onder het oordeel van wellust (*orexis*). Paulus trekt namelijk een directe lijn tussen een seksuele omgang tussen vrouwen en een omgang tussen mannen. Dat doet hij aan het begin van vers 27. Het verbindende woord is 'eveneens'. Zoals vrouwen de natuurlijke omgang hebben verlaten en dus hun 'wellust' hebben gevolgd, hebben 'eveneens'

⁴² Vgl. Rom. 7, 7-8; 13, 14; Gal. 5, 16. 24; Kol. 3, 5.

mannen de natuurlijke omgang verlaten en zijn in 'wellust' voor elkaar ontbrand. Het woord *orexis* (wellust) is niet anders dan *epithumia* (hartstocht) of *pathos* (lust) en duidt op zichzelf niet op een meer losbandig handelen dan bedoeld is met een handelen 'tegen de natuur'. Daarbij is niet de maat en intensiteit van het homoseksueel handelen van belang, wel de aard daarvan.

d. Geen onderscheid

In Paulus' dagen kwamen verschillende vormen van homoseksueel handelen voor. Pederastie is reeds genoemd. Daarnaast boden mannelijke prostituees hun lichaam aan. Wie dat deed, werd een *cinaedus* genoemd. Een *cinaedus* was altijd de ondergeschikte partij. Ook kwam homoseksueel gedrag in keizerlijke en andere hogere kringen voor. Deze kringen achtten zichzelf boven de normale burgerlijke moraal verheven.

Een homoseksueel handelen tussen gelijkwaardige, vrije burgers werd in het normale burgerlijke leven niet geaccepteerd, laat staan een relatie. Een dergelijke situatie was ongepast en mogelijk zelfs bij wet verboden⁴³. Dit stond in verband met de heersende visie op het man-zijn. Een man doet geen handelingen die hem onwaardig zijn. Dat is echter wel het geval bij een seksuele omgang tussen twee volwassen vrije burgers. Een van beiden moet dan de vrouwelijke rol vervullen. Wie deze rol wel vervulde verloor zijn mannelijke waardigheid. Romeinen gaven juist hoog op van het ideaal van mannelijkheid.

Wat in het burgerlijke leven normaal was en van mensen werd verwacht, werd overigens niet altijd gevolgd. Onder de oppervlakte en soms meer in het openbaar kwamen ongeordende handelingen voor. Het zou kunnen zijn dat bepaalde geschriften uit die tijd zinspelen op een relatie tussen twee volwassen vrije mannen. Of dergelijke relaties echt zijn voorgekomen, staat echter niet vast. Wel hebben Romeinse keizers een gelijkgeslachtelijk 'huwelijk' gesloten. Waarschijnlijk was Nero de eerste die dat heeft gedaan. Maar een keizer was een god en geen mens.

Paulus maakt geen onderscheid tussen soorten homoseksueel handelen. Het geheel daarvan valt onder een en hetzelfde oordeel. In zijn afwijzing staat de apostel niet alleen. Ook sommige heidense auteurs uit zijn dagen keerden zich tegen een dergelijk handelen. Deze schrijvers lieten soms nog wel ruimte voor een gelijkgeslachtelijke omgang met slaven, maar geen enkele ruimte voor een homoseksuele omgang tussen volwassene vrije burgers.

2.3. Bekendheid met gerichtheid

Paulus schrijft niet uitdrukkelijk over een homoseksuele gerichtheid. Het feit dat hij daarover zwijgt, wil niet zeggen dat hij daarmee onbekend was. Het oude Griekenland was in elk geval wel bekend met het verschijnsel van een diepe homoseksuele gerichtheid. Daarover bestaat documentatie. Dat geldt ook voor de tijd van het grote Romeinse Rijk⁴⁴. Op grond van de bestaande gegevens is het mogelijk of zelfs waarschijnlijk dat de apostel wist van een

⁴³ Vgl. Nissinen, *Homoeroticism in the Biblical World*, p. 70.

⁴⁴ Zie onder andere Brooten, *Love Between Women*, pp.140 en 244; W. R. Schoedel, 'Same-Sex Eros. Paul and the Greco-Roman Tradition', in: D. L. Balch (ed.), *Homosexuality, Science and the "Plain Sense" of Scripture*. Grand Rapids / Cambridge 2000, pp. 43-72. Wright schrijft in zijn toelichting op Romeinen over serieuze en toegewijde liefde die er tussen twee mannen kan zijn en de emoties die daarbij horen: 'het zou dwaas zijn om te denken dat die alleen maar de laatste tijd aan het licht zijn gekomen' (*Romeinen*, blz. 38). Zie ook dit visiedocument hoofdstuk VI, paragraaf 3 waar opnieuw de bekendheid met homoseksuele gerichtheid in die dagen aan de orde komt.

homoseksuele oriëntatie die nauw verweven kan zijn met het persoon-zijn⁴⁵. Toch schrijft hij daarover niet uitdrukkelijk. Het kan aangeven dat hij dat punt niet belangrijk vond en geen wezenlijk onderscheid zag tussen een homoseksueel handelen buiten een wederkerige verhouding en een dergelijk handelen binnen een dergelijke verhouding vanuit een diepe innerlijke gerichtheid.

Paulus beschrijft dat de mensheid zich van God heeft afgekeerd. Maar die afkeer van God is niet alleen een kwestie van uiterlijk gedrag. Ze raakt heel het mens-zijn, ook zijn innerlijke neigingen. De mogelijke verwevenheid van een homoseksuele oriëntatie met het persoon-zijn onderstreept het punt dat Paulus in het begin van zijn brief aan de Romeinen wil maken. Die verwevenheid hoort wezenlijk bij de gebrokenheid van een gevallen wereld. Ze raakt de diepte van het mens-zijn. Ook strekt ze zich uit over de gehele breedte van de mensheid. Ieder mens staat schuldig aan deze gebrokenheid, niemand uitgezonderd.

We mogen ervan uitgaan dat er ook in die cultuur mensen waren met homoseksuele gevoelens of een overeenkomstige gerichtheid. Toch heeft God de apostel daarover geen concrete aanwijzingen gegeven hoe daarmee om te gaan. Hij heeft hem niet gewezen op de mogelijkheid van een diepe seksuele oriëntatie in het mens-zijn en dat daarmee binnen de christelijke gemeente anders zou moeten worden omgegaan. Maar al maakt Paulus dan geen nadrukkelijk onderscheid tussen homoseksuele gerichtheid en homoseksuele handelingen, daaruit mogen we nog niet de conclusie trekken dat hij ons op dit punt niets te zeggen heeft.

2.4. Tegen de natuur

De woorden 'hartstocht', 'lust' en 'wellust' duiden op een seksueel handelen 'tegen de natuur'. Paulus schrijft dat vrouwen de 'natuurlijke' omgang hebben vervangen door een omgang 'tegen de natuur', en ook mannen hebben dat gedaan (Rom. 1, 26-27). De woorden 'natuur' en 'natuurlijk' vragen in dit verband bijzondere aandacht.

In Paulus' dagen was 'natuur' een containerbegrip. Iedereen kon daaraan zijn eigen invulling geven. Het kon bijvoorbeeld een heel oppervlakkige betekenis hebben: natuurlijk is, wat normaal is. Dat is dan wat je mag verwachten volgens de heersende gebruiken en gewoonten. Maar het woord kon ook een diepere betekenis hebben. Dan gaat het over de orde in de wereld. Alles heeft daarin zijn eigen plek en bestemming. Een wezen dat leeft overeenkomstig zijn natuur, doet wat past bij zijn eigen aard en richt zich naar zijn bestemming. Die betekenis wordt onderstreept in de stoïsche filosofie. Het woord 'natuur' wordt soms ook in verband gebracht met de mogelijkheid tot het voortbrengen van nageslacht⁴⁶ en de hiërarchische orde tussen de twee seksen, man en vrouw. In het laatste geval is die situatie onnatuurlijk waarin een vrije mannelijke staatsburger een vrouwelijke rol aanneemt, en de vrouw een mannelijke rol.

⁴⁵ Van Loon meent dat de vraag naar Paulus' besef van seksuele geaardheid onbeantwoord moet blijven. Hij merkt wel op dat gezien het gangbare concept ten aanzien van seksualiteit het mogelijk is dat geaardheid er in de ogen van Paulus en zijn tijdgenoten weinig of niet toe doet (*In liefde en trouw*, blz. 88, 42-48).

⁴⁶ Plato merkt in zijn geschrift over de wetten op dat een seksuele omgang tussen mannen tegen de natuur is. Hij brengt dat argument van de natuur in stelling tegen pederastie: de omgang van een volwassen man met een jongen is niet natuurlijk, want door een dergelijke omgang wordt de stadstaat niet gebouwd. Plato schetst een utopische samenleving, waarin alle dingen met elkaar in harmonie zijn. Natuurlijk is wat leidt tot procreatie en de instandhouding van de samenleving dient. Onnatuurlijk is datgene wat daarmee strijdt (Platoon, *De Wetten*. Verzameld werk XI, Amsterdam 1993, boek I, 636B-C en boek VIII, 836A- 837A ; www.arsfloreat.nl/plato.html).

Dezelfde diversiteit speelt ook in het hellenistisch jodendom uit die dagen. Een voorbeeld van het verscheidene gebruik van het begrip 'natuur' zien we bijvoorbeeld bij Philo⁴⁷.

5 Paulus' lezers hadden hun eigen voorstelling bij het begrip 'natuur'. Mogelijk hebben zij het ingevuld vanuit hun eigen joods-hellenistische traditie of een stoïsche achtergrond. Het is niet precies duidelijk welke achtergrond Paulus met dit woord heeft willen laten meeklinken. Hij hanteert het begrip ook in andere brieven. Daar heeft het soms een heel oppervlakkige betekenis. Dat is bijvoorbeeld het geval als hij zegt dat de natuur leert hoe mannen en vrouwen hun haar moeten dragen (1 Kor. 11, 14-15). In Romeinen 1 gebruikt hij het woord 'natuur' om homoseksueel handelen te veroordelen. Hij hanteert daarvoor de in zijn tijd bekende terminologie⁴⁸. Maar deze terminologie krijgt in dit verband een specifieke invulling. Deze wordt ingevuld vanuit de context. Deze context spreekt over de schepping. God heeft in zijn schepping zijn eeuwige kracht en goddelijkheid geopenbaard (Rom. 1, 19-20) en zijn schepselen een eigen aard en bestemming gegeven, ook de mens en diens seksualiteit.

15 Wat Paulus schrijft doet sterk denken aan Genesis. Hij wijst erop dat mensen de majesteit van de onvergankelijke God hebben ingewisseld voor beelden van vergankelijke mensen, vogels, lopende en kruipende dieren (1, 23). Dat herinnert aan woorden uit het eerste Bijbelboek: God heeft de mens naar zijn beeld geschapen en hem de heerschappij gegeven over de vissen van de zee en de vogels van de hemel, over het vee, over de hele aarde en over alles wat daarop rondkruipt (Gen. 1, 26). Bovendien gebruikt Paulus de bijvoeglijke naamwoorden *arsèn* en *thèlus* (Rom. 1, 26-27) in plaats van de zelfstandige naamwoorden *anèr* (man) en *gunè* (vrouw). Met *arsèn* (mannelijk) en *thèlus* (vrouwelijk) wordt vooral de huwelijkse relatie aangeduid. Paulus sluit zich hier aan bij het spraakgebruik van Genesis (1, 27).

20 Met een tegennatuurlijke omgang is dan ook bedoeld een omgang die ingaat tegen de bedoeling van de Schepper. Deze omgang doet geen recht aan de gegeven orde dat man en vrouw voor elkaar bestemd zijn. Het woord 'natuur' onderstreept in dit verband wat vanuit de openbaring van God aangaande zijn schepping vaststaat. Gods spreken doordringt heel de geschapen werkelijkheid. Zijn spreken is ook hoorbaar in de natuurlijke omgang tussen man en vrouw.

Daarmee is duidelijk dat Paulus niet doelt op de actuele natuur van een individueel persoon. De gedachte dat hij wel daarop doelt, is in onze tijd vrij algemeen. De apostel zou spreken over mensen met een heteroseksuele 'natuur' of 'aard' die zich homoseksueel gedragen. Zij zouden daarmee tegen hun eigen actuele aard ingaan. Wie deze uitleg geven, redeneren vervolgens verder: iemand met homoseksuele gevoelens gaat dan in tegen zijn eigen 'natuur' wanneer hij zich heteroseksueel gedraagt. Heeft daarentegen iemand met homoseksuele gevoelens een homoseksuele omgang, dan zou Paulus' bezwaar niet meer gelden. Dan zou hij aan zijn eigen aard beantwoorden.

40 Deze uitleg is zoals gezegd onjuist⁴⁹. Bovendien kan erop worden gewezen dat Paulus niet schrijft dat mannen 'hun' natuur hebben veranderd, maar 'de' natuur. Deze natuur is niet de actuele natuur van individuele personen, maar de natuur zoals God haar heeft geschapen.

⁴⁷ Zie T. M. Hofman, 'Phusis bij Philo. Theologisch-ethische kanttekeningen', in: P. H. R. van Houwelingen (red.), *Exeget(h)isch. Feestbundel voor prof. dr. J. van Bruggen*. Kampen 2001, blz. 184-201.

⁴⁸ Aldus Van Loon, *In liefde en trouw*, blz. 86.

⁴⁹ Ook sommige auteurs die pleiten voor een homoseksuele relatie, zijn die mening toegedaan. Ganzevoort, Olsman en Van der Laan zeggen: de uitleg dat iemand die eigenlijk heteroseksueel is toch homoseksueel contact aangaat, maakt het begrip 'natuur' veel te individualistisch (*Adam en Evert*, blz. 114).

3. Twee vermaningen

Naast het bovengenoemde tekstgedeelte komen in het Nieuwe Testament nog twee gedeelten voor waarin wordt gesproken over een homoseksueel handelen (1 Kor. 6, 9-10; 1 Tim. 1, 9-10). In zijn eerste brief aan Korinte spreekt Paulus over mensen die volharden in een levenswijze buiten God. Zij die niet willen breken met de zonde hebben geen deel aan het Koninkrijk van God (1 Kor. 6, 9-10). Dat betreft onder meer *malakoi* en *arsenokoitai*.

Het woord *malakos* (meervoud: *malakoi*) heeft geen precieze afgrenzing. Letterlijk betekent het: zij die soft zijn. Dan worden daarmee mannen bedoeld die zich verwijfd gedragen en zich hullen in zwakheid (*malakia*), in een leven van genot en gebrek aan zelfbeheersing. Paulus noemt dit woord echter na overspeligen en vóór *arsenokoitai*, mannen die bij andere mannen liggen. Dat geeft aan dat het een seksueel geladen woord is. Vooral de combinatie met *arsenokoitai* wijst erop dat *malakoi* een homoseksueel geladen woord is. Bedoeld zijn dan mannen of jongens die in een gelijkgeslachtelijke omgang de vrouwelijke, passieve rol spelen. De opvatting van Scroggs dat Paulus hier spreekt over een aparte categorie jongens, *call-boys*, die zich prostitueren⁵⁰, is omstreden. De tekst zelf geeft daartoe geen aanleiding. Duidelijk is dat zij vasthouden aan een zondige levensstijl⁵¹. Dit vasthouden aan een zondige levenswijze is een blokkade voor het ingaan in het Koninkrijk van God.

Het woord *arsenokoitès* (meervoud: *arsenokoitai*) is niet bekend uit andere bronnen vóór de tijd van Paulus. Wat dat betreft is het een bijzonder woord. De apostel gebruikt het niet alleen in de genoemde brief aan Korinte, maar ook in zijn eerste brief aan Timoteüs (1, 9). Het volgt daar in een opsomming direct op *pornoi*. De tekst spreekt over mensen die met hun leefwijze tegen God ingaan. Zijn wet stelt hen schuldig (1, 8-9).

Het woord *arsenokoitès*, dat Paulus op deze twee plaatsen gebruikt⁵², herinnert aan de wet van de heiligheid uit Leviticus en is een samenstelling van woorden uit de Griekse vertaling van dit Bijbelboek (18, 22; 20, 13). Het ene woord duidt op 'liggen' of 'bed' (*koitè*), dat in de Joodse traditie een eufemisme is voor zaadlozing, en het andere woord is 'man' (*arsèn* of *arrèn*). De term *arsenokoitès* duidt op een man die met een andere man seksuele omgang heeft.

Deze term verwijst niet alleen naar pederasten. Het is een woord dat teruggaat op Leviticus. Daar is niet primair een verhouding tussen een man en een jongen bedoeld of een situatie van misbruik. Dit woord moet worden gelezen in het licht van Paulus' brief aan de Romeinen. Wat de apostel daar schrijft, is een nadere toelichting op het begrip *arsenokoitès*: mannen die ontucht plegen met mannen (*arsenes* en *arsesin*) (Rom. 1, 27). De apostel noemt daar ook een straf voor beide partijen. Dat wijst niet op uitbuiting van de een door de ander, maar op een bewuste keuze. De apostel spreekt over de homoseksuele omgang van mannen die daarvan bewust hun levenspatroon hebben gemaakt en niet vragen naar de wil van God.

⁵⁰ Zie over het woord *malakos* bijvoorbeeld: Scroggs, *The New Testament and Homosexuality*, pp. 62-65, 106-108.

⁵¹ Gagnon wijst de visie van Scroggs af. De betekenis van het woord ligt waarschijnlijk ergens tussen 'zich prostituerende passieve homoseksuele mannen' en 'verwijfde heteroseksuele en homoseksuele mannen'. Maar in deze tekst duidt het op een duidelijk zondig leven (*Bible and Homosexual Practice*, pp. 307-308). Ook Furnish, 'Bible and Homosexuality', p. 24.

⁵² Zie Furnish, 'Bible and Homosexuality', p. 24; Gagnon, *Bible and Homosexual Practice*, pp. 312-336; De Young, *Homosexuality*, pp. 175-203; Grenz haalt een conclusie aan van David Wright die uitvoerig onderzoek heeft gedaan naar deze term: Het is moeilijk te geloven dat *arsenokoitai* alleen maar de relatie veroordeelt tussen een volwassen man en een jongen. Paulus gebruikt het als een algemene term voor een activiteit tussen mannen (Grenz, *Welcoming but not Affirming*, 58).

Tegelijkertijd blijft de boodschap van het evangelie gelden dat wie zich tot Christus Jezus wendt, vergeving van zonden ontvangt en toegang tot zijn eeuwig Koninkrijk. Dat is ook wat sommigen in de gemeente van Korinte hebben ervaren. Ze waren eerst in de macht van de zonde, maar zijn geheiligd en gerechtvaardigd (1 Kor. 6, 11). Zo mag een ieder die in Christus is, bevrijd zijn van de wet van zonde en dood, en door genade leven onder een nieuwe heerschappij.

4. Bepalingen uit Leviticus

De bovengenoemde teksten uit het Nieuwe Testament gaan terug op het Bijbelboek Leviticus. Daarin staat een uitdrukkelijk verbod op seksuele omgang tussen mannen. Dat verbod is verwoord in twee bepalingen die sterk op elkaar lijken. De bepalingen stellen dat een man geen gemeenschap mag hebben met een andere man zoals met een vrouw. Die gemeenschap is een 'gruwel' (*to'ebah*; 18, 22; 20, 13).

De tweede bepaling voegt daaraan toe dat beide partijen schuldig zijn en de doodstraf verdienen. De reden voor deze zware straf is de 'verontreiniging' van het land: het brengt de toekomst van het volk in het beloofde land in gevaar (18, 28). Dat geldt ook voor andere zaken die in de desbetreffende hoofdstukken worden genoemd: seksueel handelen tussen leden van dezelfde familie, echtbreuk, het offeren van kinderen en bestialiteit. Eveneens noemt Leviticus het aanroepen van geesten en het verbod op seksuele gemeenschap met een vrouw die vanwege haar menstruatie onrein is.

Binnen het geheel van zonden die in deze wet van de heiligheid worden opgesomd, heeft de seksuele omgang tussen mannen een aparte positie. Leviticus duidt in het algemeen en zonder verdere concretisering een scala van zonden aan met de term 'gruwel'. In een samenvatting komt dat begrip zelfs een aantal malen voor (18, 26-27 en 29-30). Het is een verzamelbegrip voor een aantal overtredingen tegen het gebod van God. Opvallend is dat in het voorgaande gedeelte waarin de concrete verboden een voor een worden vermeld, het begrip 'gruwel' slechts eenmaal wordt gebruikt. Dat gebeurt in verband met de seksuele omgang tussen mannen (18, 22). Al de zaken die in dat hoofdstuk worden opgesomd zijn volgens het slot van het hoofdstuk 'gruwelijk', maar slechts een van die zaken krijgt afzonderlijk die aanduiding. Daarmee is nog niet gezegd dat dit verbod zondermeer vandaag geldt, wel dat volgens Leviticus overtreding van dit verbod een ernstige zaak is. Hetzelfde merken we op in hoofdstuk 20. Daar wordt het woord 'gruwel' eveneens alleen maar rechtstreeks in verband gebracht met seksueel handelen tussen mannen (20, 13).

De vraag is hoeveel gewicht deze beide bepalingen in het geheel van de Schrift hebben. Van belang is dat zij voorkomen in de zogenaamde wet van de heiligheid. Deze wet bevat niet alleen geboden die specifiek bedoeld zijn voor de cultus van Israël maar ook geboden die een wijdere strekking hebben.

Stellig heeft het verbod op seksueel handelen tussen mannen een cultisch element. Het verbiedt een praktijk die voorkomt bij de Kanaänieten en andere volkeren. Daar waren zogenaamde 'heilige mannen' actief⁵³. God verbiedt alle afgodische praktijken en daarmee ook de praktijk van zogenaamde 'heilige mannen' die zichzelf in dienst van een of andere god overgeven aan een bezoeker van 'het heiligdom'.

⁵³ Zie voor deze 'heilige mannen': 1 Kon. 15, 12; 22, 47; 2 Kon. 23, 7 en Deut. 23, 17-18.

Toch is de reikwijdte van deze verboden niet beperkt tot de sfeer van de cultus. Het verbod in Leviticus 20 volgt niet direct op een tekst over afgoderij en kinderooffers die in dienst van een afgod worden gebracht. Het staat wel in een direct verband met bepalingen ten aanzien van echtbreuk, incest en bestialiteit (20, 10-12 en 14-16), zaken die niet direct aan een afgodische cultus zijn verbonden. Een dergelijk verbod is niet vreemd in de oud-oosterse wereld. Dat blijkt bijvoorbeeld uit Midden-Assyrische wetten⁵⁴. Daarin staat een verbod op homoseksueel handelen dat niet uitdrukkelijk is toegespitst op de cultus. Blijkbaar was een dergelijk algemeen verbod ook in deze wetsteksten uit de periode rond 1076 v. Chr. nodig. Het was een formele bevestiging van wat leefde in de cultuur. Deze cultuur accepteerde geen vrijwillige homoseksuele relatie tussen twee vrije burgers. De genoemde wetgeving spreekt daarover een uitdrukkelijk verbod uit. Zoals die wetten in het algemeen homoseksueel handelen verbieden, spreekt ook Leviticus daarover een verbod uit.

Bovendien kunnen we aan het volgende denken: zouden de verboden in Leviticus enkel en alleen gericht zijn geweest tegen een bepaalde afgodische cultus, dan was een vermelding van zogenaamde 'heilige mannen' denkbaar geweest. Deze mannen worden echter niet vermeld. Hoewel we aan deze laatste overweging geen bindende conclusies mogen verbinden, kunnen we die wel in het geheel van de weging van deze teksten betrekken. Ook afgezien van deze overweging is evident dat we Leviticus niet mogen beperken tot een verbod op homoseksueel handelen in de sfeer van de cultus. Dat doet ook Paulus niet wanneer hij in zijn brief aan de Romeinen nauw aansluit bij Leviticus. Het verbod heeft betrekking op heel de levenswijze van het volk van het verbond.

Ter verduidelijking van een mogelijke achtergrond van dit verbod zouden we aan de volgende zaken kunnen denken. Het verbod beschermt de grenzen die God aan zijn volk heeft gegeven. Het woord 'gruwel' verwijst daarnaar. Het wijst op een praktijk waarin mensen vastgestelde grenzen overschrijden en zaken bijeenbrengen die niet bij elkaar passen. Dit motief komt ook elders in de wet van de heiligheid voor. De omgang tussen een vrouw en een dier bijvoorbeeld is 'een (gruwelijke) vermenging' (Lev. 18, 23 SV). Ook de omgang tussen een man en zijn schoondochter (Lev. 20, 12) is zo'n vermenging, een aanduiding die overigens niet in elke vertaling tot uiting komt. Andere voorbeelden van vermenging zijn het laten paren van het vee met dieren van een andere soort, het inzaaien van de akker met verschillende soorten gewassen, het dragen van kleren die zijn geweven uit twee soorten garen (Lev. 19, 19; vgl. Deut. 22, 9-11). Zo wordt ook in een gelijkgeslachtelijke omgang bijeengebracht wat niet passend is. De man die daarin de vrouwelijke rol op zich neemt of krijgt opgedrongen, gaat de grens van zijn man-zijn over. Ook de man die dan blijkbaar de dominante rol speelt, verliest volgens dit gebod zijn eer.

Vervolgens beschermt het genoemde verbod het voortbestaan van het verbondsvolk. God heeft het samen met andere geboden gegeven opdat zijn volk zou kunnen blijven voortbestaan te midden van andere volken. De fundamenten van menselijk samenleven moeten in tact blijven en met name het fundament van huwelijk en huisgezin. Seksualiteit heeft haar geëigende plaats binnen de gegeven kaders.

Daarnaast onderstreept het verbod de aparte positie van het verbondsvolk ten opzichte van andere volkeren. Het volk is heilig omdat zijn God heilig is (Lev. 19, 2). Israël moet zich verre houden van Egyptenaren en Kanaänieten en andere volkeren die afgoden dienen, en een

⁵⁴ Zie H. A. Brongers, *Oud-oosters en bijbels recht*. Oud- en nieuwtestamentische studiën, Nijkerk 1960, blz. 140-141; Gagnon, *The Bible and Homosexual Practice*, pp. 44-56; Nissinen, *Homoeroticism in the Biblical World*, pp. 24-27.

daarbij passende levensstijl volgen (18, 1-4, 24-28). Zijn heiligheid moet tot uiting komen in de cultus en in heel zijn levensstijl. Hoewel seksuele omgang tussen mannen verboden was, kwam dat zoals gezegd soms wel in de cultus van vreemde volken voor. Zogenaamde 'heilige mannen' waren daarin actief. Daarvan moet Israël zich onderscheiden.

5

Ten slotte laat dit verbod een diepere laag zien dan die van de cultus en de eigen historische situatie. Deze gaat terug op Gods scheppingsbedoeling. De seksuele omgang tussen mannen overschrijdt een grens die met de schepping gegeven is.

10 *5. De misdaad van Sodom*

De geschiedenis van de misdaad van Sodom spreekt over twee engelen die de stad bezoeken. Lot ontvangt hen gastvrij (Gen. 19), maar de bevolking wil haar macht laten gelden. In de ogen van de gehele bevolking zijn de gasten vijanden. Daarom willen ze hen verkrachten. Verkrachting is een wapen waarmee een overwinnaar zijn tegenstander zijn laatste waardigheid ontnemt. Iets ergers kan de overwonnenen nauwelijks overkomen. De eer van een man staat voor zijn mens-zijn: eer verloren, al verloren. In een uiterste poging deze verschrikkelijke aanslag te voorkomen biedt Lot zijn twee dochters aan. Het aanbod wordt afgewezen. De mannen van de stad willen de vreemdelingen nemen en laten zich niet door Lot de wet voorschrijven. Hard is het oordeel van God.

20

Op dat oordeel grijpt het Oude Testament op verscheidene plaatsen terug. Het onderstreept de hoogmoed van de stad, haar haat jegens vreemdelingen en haar schending van het recht van armen en machtelozen (vgl. Ez. 16, 49; Jer. 23, 14). Sodom staat symbool voor hoogmoed en vreemdelingenhaat. In het Nieuwe Testament is de stad eveneens symbool van verderf en afkeer van God. Haar verwoesting is een waarschuwing. Als Jezus zijn leerlingen instructies geeft bij hun uitzending, spreekt Hij onder meer over steden waar ze niet welkom zijn. Het lot van Sodom is volgens Jezus draaglijker dan het lot van die stad die de evangelisten geen gastvrijheid verleent (Luc. 10, 12; Mat. 10, 15; 11, 24).

25

30 In de misdaad van Sodom speelt echter niet alleen de schending van het gastrecht een rol, maar ook de tegennatuurlijke wijze waarop deze schending plaatsvindt. In de joods-hellenistische traditie is daarop gewezen. Dat vinden we bijvoorbeeld bij Philo. Wat het Nieuwe Testament betreft spreekt Petrus over 'de losbandige wandel van de zedelozen' in Sodom en 'hun tegen alle wet ingaande werken' (2 Pet. 2, 7-8). Ze stoorden zich aan God noch gebod.

35

Judas herinnert in zijn brief eveneens aan Sodom, Gomorra en de naburige steden. Hun inwoners pleegden volgens de apostel ontucht en hoererij, en liepen 'ander vlees' achterna (7-8). Daarmee is waarschijnlijk bedoeld dat deze inwoners omgang met engelen wilden die de gestalte van mannen hadden aangenomen. Judas onderstreept daarmee het toppunt van zedeloosheid. Zoals de mannen van Sodom omgang zochten met engelen en door God gestelde grenzen verwierpen, zo zoeken dwaalleraren in zijn dagen een grensoverschrijdende seksuele omgang. Judas waarschuwt daartegen. Zijn afwijzing van dat grensoverschrijdende seksuele gedrag impliceert daarmee ook een afwijzing van homoseksueel gedrag. De apostelen Petrus en Judas hebben met het oog op de situatie waarin zij zich bevonden, een eigen spits gegeven aan de geschiedenis van Gods oordeel over Sodom en Gomorra. Ze vermanen hun lezers heilig te leven. Over losbandigheid en zedeloosheid komt onvermijdelijk het oordeel van God. Mogelijk heeft ook Paulus daaraan geacht toen hij schreef over het oordeel van God (Rom. 1, 27).

50

Hoewel in Sodom een seksuele omgang van mannen met mannen voorkwam, geeft deze tekst ons geen directe aanwijzingen voor een pastorale benadering van homoseksuele broeders en zusters die zoeken naar de vervulling van hun eenzaamheid. De situatie in Sodom was een van de uitingsvormen van de totale verdorvenheid van de stad. Deze is niet toepasbaar op broeders en zusters die rekening willen houden met de wil van God.

6. De schanddaad van Gibeon

Het verhaal over Sodom vindt een echo in de geschiedenis van de schanddaad te Gibeon (Richt. 19). Beide verhalen lijken sterk op elkaar. Een verschil is dat Gibeon bij het verbondsvolk behoort. De stad ligt in het gebied van Benjamin. De geschiedenis laat de verdorvenheid van Israël zien in de tijd voorafgaande aan de koningen. Opnieuw: geweld tegen gasten, seksueel geweld en in het bijzonder een voorgenomen seksueel geweld tegen een man. Dat laatste geweld is volgens het verhaal verschrikkelijker dan een verkrachting van een vrouw.

Een Leviet overnacht in Gibeon. De mannen van de stad willen hem nemen, maar uiteindelijk nemen zij zijn vrouw. Ze overleeft het drama niet. Wanneer de Leviet na de bewuste schanddaad met haar lichaam thuiskomt, laat hij haar lichaamsdelen door heel Israël bezorgen. De schrik onder het volk is groot. Alle stammen komen in Mispa bijeen. Daar verklaart de Leviet dat de mannen van Gibeon hem met de dood hebben bedreigd. Hij spreekt over wat dezen zijn vrouw hebben aangedaan. Ondertussen zwijgt hij over wat ze met hemzelf van plan waren, ook over zijn eigen aandeel in het gebeuren, namelijk dat hij zelf zijn vrouw heeft overgegeven aan de menigte. Toch wordt tijdens de volksvergadering in Mispa verwezen naar de plannen van de mannen van de stad. Ook al noemt hij de plannen van inwoners van de stad om omgang te hebben met een man niet uitdrukkelijk in zijn verhaal, toch verwijst zijn verhaal wel naar deze plannen. Dat blijkt uit een specifiek woordgebruik. De Leviet noemt in zijn weergave van het gebeuren het woord *nebala*. Dat betekent zoiets als 'schandelijke daad' (20, 6, vgl. 19, 23). De volksvergadering neemt deze uitdrukking over (20, 10). Juist dit woord wijst op de oorspronkelijke plannen van de mannen van Gibeon tegen de Leviet. Wat uiteindelijk zijn vrouw is overkomen, is een misdaad, ook geweld tegen gasten is verschrikkelijk, maar de wijze waarop zij deze Levitische gast hebben willen vernederen, wordt met een apart woord benoemd: 'schanddaad'. In het verhaal klinkt de veroordeling van een dergelijke verschrikkelijke daad door waarbij een man zijn eer verliest en tot niets wordt.

Anders dan de geschiedenis van Sodom tekent dit verhaal de deplorabele toestand van het verbondsvolk in die dagen. Er gebeuren dingen die nog nooit in Israël zijn voorgekomen vanaf de dag van de uittocht uit Egypte (19, 30). Iedereen doet wat in eigen ogen goed is (17, 21; 21, 25). In een scala van gewelddadige en perverse praktijken komt ook homoseksueel handelen voor. Wat we ten aanzien van 'Sodom' al opmerkten, geldt ook in deze geschiedenis: het gebeuren op zichzelf en het verschijnsel van de homoseksualiteit kunnen we niet op één lijn stellen. Affectie tussen mensen van gelijk geslacht speelt hier geen enkele rol.

7. Conclusie

De teksten die in dit hoofdstuk zijn besproken laten op zichzelf geen ruimte voor een homoseksuele omgang en leefwijze. Een andere vraag is welk gewicht we daaraan hechten. Oudtestamentische geboden waren specifiek gericht tot Israël. De geldigheid van die geboden is niet altijd onverminderd van kracht in de nieuwtestamentische gemeente. Ook bij teksten uit het Nieuwe Testament moeten we bedenken dat zij in een bepaalde setting zijn opgeschreven. In het volgende hoofdstuk gaan we kijken hoe we vanuit de teksten kunnen

komen bij de actualiteit van vandaag. Zoals in het begin van dit hoofdstuk is opgemerkt, plaatsen we deze teksten ook in de context van het geheel van de Schrift.

Hoofdstuk VII – Bijbeltekst en actualiteit

5 Op basis van de teksten die in het vorige hoofdstuk zijn besproken, heeft de christelijke kerk de eeuwen door elke homoseksuele relatie afgewezen. Ze heeft daarin de Schrift willen volgen. Ook wij willen dat doen.

10 Toch kunnen we niet volstaan met het citeren van de besproken Bijbelgedeelten. Deze teksten zijn in een bepaalde context gegeven. Die context verschilt van de cultuur waarin wij leven. De vraag is of het gezag van een verbod op een homoseksuele omgang in de toenmalige cultuur onverminderd geldt in onze cultuur. We kunnen niet eenvoudig een rechtstreekse lijn trekken vanuit de genoemde teksten naar gemeenteleden die in een gelijkgeslachtelijke relatie van liefde en trouw leven.

15 Bovendien moeten we bedenken dat oudtestamentische geboden specifiek bestemd waren voor Israël. Die geboden zijn niet altijd onverminderd geldig in de nieuwtestamentische gemeente. Ook kunnen we vragen stellen bij de teksten uit het Nieuwe Testament. Is bijvoorbeeld wat Paulus heeft geschreven ook op onze situatie van toepassing? Daarom is een
20 proces van weging nodig. Deze weging zal moeten aangeven of binnen de kerk vandaag wellicht ruimte is voor een homoseksuele relatie in liefde en trouw.

Dit proces kan niet voorbijgaan aan de betekenis die de Heilige Schrift voor ons heeft. Daaraan besteden we in de eerste paragraaf aandacht. Dan zal blijken dat dit rapport over
25 homoseksualiteit en homoseksuele relaties staat in de traditie waarin de gereformeerde belijdenis richtinggevend is. Een van onze uitgangspunten is dat we Schrift met Schrift willen vergelijken. Dat houdt onder meer in dat we Bijbelteksten moeten lezen in hun directe en bredere context. Die laatste context noemen we in de tweede paragraaf. We proberen dan de
30 vraag naar homoseksualiteit en homoseksuele relaties te plaatsen in het geheel van de boodschap van de Schrift.

Daarna gaan we in op de vraag of de Bijbelschrijvers mogelijk bekend waren met het verschijnsel van homoseksualiteit. Dat is al even genoemd in de bespreking van de brief aan
35 de Romeinen, maar nu gaan we daarop verder in vanuit de invalshoek van de hermeneutiek. Dit is een punt dat de tijdbetrokkenheid van de Bijbel raakt. Sommigen stellen dat de Bijbel helemaal niet spreekt over een homoseksuele gerichtheid zoals wij dat doen in onze tijd. We zouden daarom aan de genoemde teksten geen verbod op een gelijkgeslachtelijke relatie in liefde en trouw kunnen ontlenuen. We gaan kijken hoe we met deze stelling moeten omgaan.

40 Vervolgens komen enkele Bijbelse grondwoorden aan de orde. Zouden die woorden een middel kunnen zijn waarmee we de teksten in het juiste licht kunnen plaatsen? Ook zullen we aandacht moeten geven aan het gezag van Bijbelse geboden, eerst de oudtestamentische geboden en daarna de nieuwtestamentische.

45 *1. De Schrift en haar uitleg*⁵⁵

De vraag naar het gezag van de Bijbelteksten die in het vorige hoofdstuk zijn besproken, staat niet los van de vraag naar het gezag van heel de Bijbel. We belijden dat heel de Bijbel voor

⁵⁵ In 1999 heeft de generale synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken een publicatie uitgebracht onder de titel 'Vrouw en ambt'. In deze publicatie wordt ingegaan op hermeneutische vragen. Daar sluit deze paragraaf bij aan.

ons gezaghebbend is. Hij leert ons voldoende wat nodig is voor ons behoud (vgl. 2 Tim. 3, 15). Eveneens spreekt de Heilige Schrift over Gods wil ten aanzien van onze leefwijze. Ook daarin heeft ze groot gezag. Toch is het verstaan van Gods wil vanuit de Schrift vandaag niet altijd even gemakkelijk. We zijn kinderen van onze tijd en lezen de Bijbelse geschriften met de bril van de eenentwintigste eeuw. Het gevaar bestaat dat wij teksten interpreteren op een manier die de Bijbelschrijvers niet hebben bedoeld. Ook zouden we over zaken kunnen heenlezen die ze wel hebben bedoeld maar niet uitdrukkelijk verwoord.

Voorop staat echter dat heel de Schrift voor ons gezag heeft. Dat gezag erkennen we echter niet uit onszelf. We zien daarin het werk van de Heilige Geest. De Geest geeft een getuigenis in het hart van de gelovige dat de boeken van de Bijbel goddelijk gezag hebben (vgl. NGB 5). Daarom spreken we over 'het Woord van God'. Wat de Bijbelschrijvers hebben opgeschreven is door de Geest ingegeven (2 Tim. 3, 16). Ze zijn door Hem aangezet en 'gedreven' (2 Pet. 1, 21). Juist vanwege hun goddelijk karakter zijn de Bijbelse geschriften betrouwbaar (2 Pet. 1, 19). De apostelen spraken op die manier over de oudtestamentische geschriften, maar wij belijden dat de nieuwtestamentische geschriften datzelfde goddelijke karakter dragen. Wie de Heilige Schrift wil verstaan zal gelovig en verwachtingsvol moeten luisteren. Hij moet buigen voor het goddelijke gezag: 'Spreek, HEERE, uw knecht hoort'.

Tegelijk is de Bijbel een boek dat door mensen is geschreven. God heeft mensen gebruikt, inclusief hun gaven, motieven en gevoelens. Ze leefden in een bepaalde cultuurhistorische situatie. Deze is een andere dan de onze. Het geschrevene ademt daardoor de sfeer van de leefwereld van de auteurs. De Geest is niet aan hun cultuurhistorische situatie voorbijgegaan. Evenmin is Hij aan hun persoonlijke situatie voorbijgegaan. Bij deze menselijke dimensie van de Schrift hoort ook de notie van de geschiedenis. Gods openbaring ten aanzien van zijn volk laat een zekere ontwikkeling zien. Centraal staat de ontwikkeling van de oude naar de nieuwe bedeling. God is met zijn openbaring de geschiedenis ingegaan. Hoewel de Bijbel uitgaat boven de beperkingen van een bepaalde historische en culturele situatie, legt hij ook getuigenis af van een historische ontwikkeling.

Dit menselijke karakter van de Bijbel concurreert niet met zijn goddelijk karakter. Het een komt niet in mindering op het andere. Beide aspecten zijn onlosmakelijk aan elkaar verbonden. Ze zijn beide dienstbaar aan het onderwijs in het Koninkrijk van God, het weerleggen van verkeerde opvattingen, het verbeteren van de leefwijze van de gelovige en het opvoeden in een leven dat beantwoordt aan de wil van God. Het doel daarvan is dat de gelovige tot zijn recht komt en toegerust is tot goed werk. Dat geldt zowel voor de oudtestamentische (vgl. 2 Tim. 3, 16-17) als de nieuwtestamentische geschriften. Ook in de vraag naar homoseksualiteit en homoseksuele relaties zijn deze geschriften bron en norm.

Dit eigen karakter van de Schrift ontdekken wij pas wanneer de Auteur zelf ons inzicht geeft. Dat heeft Hij overigens ook beloofd. De Geest die Bijbelschrijvers heeft gedreven, wil de zijnen leiden in de waarheid, inzicht geven en 'verlichten'. Deze verlichting met de Geest is onmisbaar voor het verstaan van Gods wil (vgl. 1 Kor. 2, 14). In de uitleg van de Bijbeltekst zijn wij daarom op de Geest aangewezen. De Geest gebruikt echter daarbij vooral de Bijbel zelf. Daarom zouden we ook kunnen zeggen dat de Schrift haar eigen uitlegster is. Een moeilijk tekstgedeelte bijvoorbeeld kan helderder voor ons worden via haar context. Die context kan de perikoop zijn, het gehele Bijbelboek of het literaire genre waartoe het desbetreffende gedeelte behoort. Deze context is echter ook het geheel van de Bijbelse geschriften. Een detail van een schilderij gaat pas spreken wanneer we het geheel van het schilderij in ogenschouw nemen.

Een ander belangrijk uitgangspunt bij de uitleg van de Bijbel is dat hij een kern heeft. Deze kern is de verkondiging van de komst van het Koninkrijk van God in Christus. De boodschap van dit Koninkrijk straalt uit over alles wat zich in de Schrift daaromheen bevindt. Zonder zicht op die kernboodschap kunnen we het geheel van de boodschap niet vatten. Dan hebben we ook geen goed zicht op het thema dat ons bezighoudt: homoseksualiteit en homoseksuele relaties. Daarom zullen we ook iets zeggen over de kernboodschap en het geheel van de Schrift in verband met ons thema⁵⁶.

Daarbij beseffen we dat onze kennis in deze bedeling slechts ten dele is. We hopen te komen tot een inzicht dat recht doet aan de Schrift, het werk van de Geest die de grote Schriftuitlegger is, en de positie van de gelovige en zijn verantwoordelijkheid. Maar we beseffen ook onze beperkingen en weten dat de kerk soms stellige uitspraken heeft gedaan waarop zij later moest terugkomen. Dat gevaar is aanwezig. Maar een mogelijk gevaar mag ons er niet van weerhouden rechte voren te trekken. Voorzichtigheid in het spreken mag niet ten koste gaan van een duidelijke verwoording van wat op een bepaald moment aan kennis en inzicht ontvangen is. Bij een dergelijk thema dat diep ingrijpt in het leven van mensen, past het gebed om kennis en inzicht. We bidden dan ook dat God ons voor struikelen behoedt.

2. Homoseksualiteit in het geheel van de Schrift

Een van de uitgangspunten van de gereformeerde hermeneutiek is dat Schrift met Schrift moet worden vergeleken. Dat houdt ook in dat de Bijbelteksten die in het vorige hoofdstuk zijn besproken, moeten worden bekeken in het licht van het geheel van de Bijbel. Dat willen we in deze paragraaf doen.

De kern van de Bijbelse boodschap is de komst van Gods Koninkrijk in Christus. Die komst is zijn antwoord op de val van de mensheid in zonde. Deze kernboodschap raakt stellig het thema dat ons bezighoudt. God heeft de mensheid de goede gaven van seksualiteit en huwelijk geschonken. Vanwege onze zonde tegen God waaraan wij allen zonder uitzondering deelhebben, zijn deze gaven ernstig geschonden. Een van de vormen van gebrokenheid is het voorkomen van homoseksuele gevoelens en een overeenkomstige gerichtheid. Die gevoelens en gerichtheid zijn niet van oorsprong af bedoeld.

Dat wil niet zeggen dat wie deze gerichtheid heeft, zich daarom schuldiger zou moeten voelen dan wie deze gerichtheid niet heeft. Daarop hebben we in het begin van het vorige hoofdstuk al gewezen, maar we willen dat onderstrepen. Iets waar je geen directe verantwoordelijkheid voor hebt, vergroot je persoonlijke schuld niet.

We willen proberen aan te geven waarin de gebrokenheid van een homoseksuele gerichtheid en omgang bestaat. Daarbij nemen we ons uitgangspunt in wat God heeft bedoeld⁵⁷. De gebrokenheid bestaat, zo zouden we kunnen zeggen, in het gemis van gerichtheid op een persoon van de andere sekse. Dat vertaalt zich in een gemis binnen een homoseksuele relatie. Daarin zijn de beide partners niet gericht op de andere sekse. In die eenheid ontbreekt dan de fundamentele verscheidenheid: de partners verschillen niet schepselmatig van elkaar zoals dat wel in de verhouding tussen man en vrouw het geval is. Ze vullen elkaar niet aan als man en vrouw, ze maken elkaar in die zin niet compleet. Daarom zeggen we dat of het vrouw- of man-zijn in een dergelijke relatie ontbreekt. Bovendien mist deze relatie de fundamentele

⁵⁶ Zie de volgende paragraaf van dit hoofdstuk.

⁵⁷ Zie hoofdstuk V, waarin wordt gesproken over seksualiteit en huwelijk.

openheid voor het ontvangen van kinderen, een mogelijkheid die schepselmatig gezien wel aan man en vrouw is gegeven⁵⁸.

5 De oorsprong van deze en andere vormen van gebrokenheid op het terrein van seksualiteit en huwelijk ligt bij heel de mensheid die in zonde is gevallen. Ieder ondervindt op een of andere manier de gevolgen van deze gebrokenheid op dit terrein, maar ook op andere terreinen.

10 Hoewel de mensheid zich van oorsprong af van haar Schepper heeft afgekeerd, heeft Hij haar niet aan haar lot overgelaten. Vanuit zijn ondoorgrondelijke liefde is Hij een weg van herstel begonnen. Deze weg gaat via het verbond dat de Almachtige uit genade met Abraham heeft gesloten. Het genadeverbond bevat rijke beloften met het oog op herstel van de gebrokenheid van zijn schepping. Daarbij heeft God Israël uitgekozen. Israël moest zijn Naam onder de volken grootmaken. Het bleek echter dat de weg van herstel vanuit dat oude verbondsvolk niet mogelijk was. Gods onderwijs brak stuk op harde harten. Daarmee willen we echter niet
15 zondermeer het oudtestamentische verbondsvolk als schuldige aanwijzen. We voelen ons in de geschiedenis van het volk Israël betrokken. Zijn verhaal is ons verhaal.

20 God heeft echter een nieuwe weg geopend. In Christus schenkt Hij wat in het Oude Testament is beloofd. Zo blijft Hij trouw aan zijn eens gegeven verbondsbelofte. Christus brengt herstel van de gebrokenheid van het bestaan. In Hem doet God zijn Koninkrijk komen. Daarin mogen ook wij delen. God schenkt dat in de weg van het geloof. Het geloof doet delen in het heil van zijn Koninkrijk. Dat heil betreft allereerst de verhouding tot God, maar heeft ook een bredere uitstraling.

25 Een van de kernmomenten van dat herstel is de gave van vergeving van zonden. God schenkt in Christus deze vergeving. Juist wie leven aan de rand van de maatschappij en door anderen als slechter aan de kant worden geschoven zoekt Hij op. Dat heeft Jezus laten zien toen Hij tollenaars en prostituees opzocht. Hij heeft geen mensen geroepen die menen dat zij in zichzelf rechtvaardig zijn. Juist zondaars werden door Hem opgezocht (vgl. Mar. 2, 17). Ook zondaars op het gebied van seksualiteit heeft Hij aangenomen.

30 Maar er is meer. God schenkt in Christus eveneens de gave van bevrijding. Hij bevrijdt mensen onder meer uit hun eigenmachtig streven naar vrij spraak voor de troon van God. Dat streven kan bestaan in vertrouwen op de mozaïsche wet die een volkomen gehoorzaamheid eist. Maar dat vertrouwen is ijdel. Uiteindelijk is deze wet een slavenhouder. Ze houdt
35 diegenen gevangen die op haar vertrouwen. Dat brengt niets anders dan de dood. Christus heeft deze macht echter overwonnen. Hij heeft alle eisen van Gods wet vervuld en de straf op de wetsovertreding die wij hadden verdiend, gedragen. Wie zijn heil van Christus verwacht, is daarom rijk gezegend (vgl. Gal. 3, 10). Hij mag het leven ontvangen door het geloof in Christus, die het einde van de wet is (Rom. 10, 4). In die zin staat wie op Christus vertrouwt,
40 niet langer onder de wet, ook niet onder de wet van de heiligheid van Leviticus.

45 Wie meent dat hij zich ook op seksueel gebied houdt aan de geboden van God, kan en mag zich daarom voor het aangezicht van God niet beroemen boven iemand die evident ingaat tegen het spreken van de Schrift op dit gebied. Hij mag niet menen dat hij in zichzelf beter is. De wet die God aan zijn verbondsvolk heeft gegeven, brengt geen heil, maar laat juist zien dat ook mensen die hun heil van gehoorzaamheid aan de mozaïsche wet verwachten, zondaren zijn. God heeft echter buiten de wet om een nieuwe weg van herstel en heil geopend. Alleen in de weg van het geloof is er vrij spraak. Die weg is er voor allen die op Christus en zijn

⁵⁸ Vgl. Gen. 2, 23-24; Deut. 22, 13-21; Mat. 19, 1-12; Mar. 10, 1-12; 1 Kor. 6, 15-17; 1 Kor. 7, 9; Ef. 5, 32.

verzoenend sterven vertrouwen (Rom. 3, 21-26). Wie in Hem is, staat niet onder de wet maar onder de genade (Rom. 6, 14).

- 5 De bevrijding die God in Christus schenkt, raakt ook de machten die zich op het terrein van het seksuele leven manifesteren. Zijn heil heeft effect op heel het lichamelijke en psychische bestaan van mensen. God wil herstel geven van elke vorm van gebrokenheid, ook seksuele gebrokenheid. Op zichzelf zou deze verlossing in Christus in het huidige aardse bestaan al kunnen resulteren in herstel van een beschadiging op het gebied van de seksuele gerichtheid.
- 10 Als van dat herstel iets zichtbaar mag worden, ervaart niet ieder dat op dezelfde wijze. Het heil dat 'reeds' gekomen is, is 'nog niet' ten volle werkelijkheid geworden. Dat is ook het geval bij wie sterk op God vertrouwen. De gelovige die dat herstel niet of nauwelijks ervaart, houdt dan een doorn in het vlees (vgl. 2 Kor. 12, 7). Dat is een bijzonder moeilijke situatie. De verlossing in Christus schenkt aan de gelovige echter wel de herschepping naar het beeld van
- 15 God, een nieuwe identiteit in Christus. Dat brengt de gelovige ook tot het volgen van Christus. Dit volgen houdt in: het verloochenen van zichzelf, zijn kruis opnemen en achter Christus aankomen. Daarover zal in de pastorale handreiking meer worden gezegd. Dan zal ook naar voren komen welke troost en kracht het evangelie daarin schenkt. Zeker is dat God de bijstand van zijn genade en Geest heeft beloofd.
- 20 Verlossing betekent voor de gelovigen een nieuw leven in de navolging van Christus. Dat leven schenkt Hij aan diegenen die Hem met hartelijk verlangen zonder ophouden daarom bidden en daarvoor danken⁵⁹. Dit nieuwe leven in gehoorzaamheid brengt echter geen losmaking van geboden en voorschriften met zich mee. Liefde tot Christus komt juist tot
- 25 uiting in gebondenheid en gehoorzaamheid aan Gods geboden en voorschriften. Het Nieuwe Testament is daarover duidelijk. Een christen moet zich ontdoen van de praktijken van de duisternis, zich omgorden met de wapens van het licht, eerzaam leven en zich onthouden van zaken die strijden met de bevrijding en vernieuwing die God de zijnen schenkt (vgl. Rom. 13, 12-13). Dat eerbare leven heeft ook betrekking op seksualiteit en seksuele relaties. Daarbij
- 30 past geen houding of handelen waarin God geen vreugde heeft. Er is strijd nodig tegen wat hoort bij het oude leven. Dat kan in het leven van de gelovige een diepe en zware strijd zijn (vgl. Mat. 5, 29-31). In die strijd wil de Heilige Geest echter bijstand geven en ook kracht voor een leven naar de wil van God.
- 35 Deze schetsmatige tekening van het geheel van de Bijbelse boodschap zouden we kunnen samenvatten met de woorden: schepping, zondeval en verlossing. Deze tekening raakt ook het thema van homoseksualiteit en homoseksuele relaties.

3. Homoseksualiteit en de tijdbetrokkenheid van de Schrift

- 40 In de vorige paragraaf is gesproken over de gelijkgeslachtelijke gerichtheid in het geheel van de Schrift. God heeft de mensheid goed geschapen, maar ze is in zonde gevallen. Daardoor is er veel gebrokenheid, ook op het gebied van de seksualiteit. Die gebrokenheid kwam naar voren in de Bijbelteksten die eerder zijn besproken.
- 45 De vraag is echter hoe wij deze teksten moeten wegen. Wordt daarin ook beschreven wat ons vandaag bezighoudt? In de Bijbelse tijd was het verschijnsel van een homoseksuele gerichtheid geen apart onderwerp van bezinning. Dat blijkt bijvoorbeeld al uit de manier waarop Paulus over homoseksueel gedrag schrijft. Hij noemt het woord *chrèsis* ('gebruik').

⁵⁹ Heidelbergse Catechismus, zondag 45, vraag en antwoord 116.

Mannen hebben het natuurlijke 'gebruik' van het lichaam van de vrouw opgegeven. Dat woord *chrèsis* kan ook vertaald worden met 'omgang' (Rom. 1, 26-27). De apostel spreekt niet over gevoelens of geaardheid.

5 De indruk bestaat dat Paulus niet bekend was met een mogelijke diepe verwevenheid van
homoseksuele gerichtheid en het persoon-zijn. Eveneens bestaat de indruk dat hij enkel en
alleen geweten heeft van gedragingen van mensen die losse contacten onderhouden. Zijn
oordeel over homoseksuele omgang zou volgens sommigen milder zijn geweest wanneer hij
10 een beter inzicht had gehad in de problematiek van homoseksualiteit en mensen gekend die in
liefde en trouw in een gelijkgeslachtelijke relatie samenleven⁶⁰. Wij zouden meer weten dan
Paulus en andere conclusies moeten trekken⁶¹. Belangrijk is daarom de vraag wat mensen in
de toenmalige cultuur wel of niet wisten.

15 In de klassieke periode van het oude Griekenland kon een volwassen man genegenheid
opvatten voor een jongen en met hem omgang hebben. Die omgang stond in een bredere
setting. Deze setting was de inwijding van de jongen in de wereld van de volwassenheid.
Daaraan waren pedagogische aspecten verbonden. Homoseksuele contacten vonden plaats
binnen dat kader. Een verhouding tussen twee volwassen vrije burgers daarentegen werd niet
geaccepteerd⁶².

20 In die tijd was de omgang tussen een volwassen man en een jongen algemeen geaccepteerd.
Er waren ook mannen die specifiek waren gericht op hetzelfde geslacht, een bijzondere
aandacht hadden voor jongens en mannen. De antieke wereld was bekend met mensen die van
jongs af aan homoseksuele gevoelens hebben. Ook toen werd gezocht naar een verklaring van
25 hun gerichtheid op hetzelfde geslacht.

Plato (427-347 v. Chr.) benoemt wat vandaag seksuele geaardheid heet. In zijn *Symposium*
staat een rede van Aristophanes met een mythologisch verhaal over de oorsprong van mannen
en vrouwen. Dit verhaal spreekt over de eerste mensachtige wezens. Zij hadden vier armen,
30 vier benen en twee gezichten. Sommige wezens waren androgyn: zowel man als vrouw.
Anderen waren dubbel man of dubbel vrouw. Volgens dit verhaal zou de oppergod Zeus deze
wezens hebben gesplitst. Daardoor ontstonden de mensen zoals wij ze kennen. Een gevolg
van deze gebeurtenis was dat elk mens verlangt naar zijn wederhelft waarvan hij in het begin
is gescheiden. Mensen zouden daardoor een seksuele gerichtheid hebben die onlosmakelijk
35 met de structuur van hun persoon-zijn is verbonden.

Volgens de rede van Aristophanes heeft de homoseksuele gerichtheid haar oorsprong in een
handelen van de goden. De activiteit van de goden wordt in die tijd echter ter discussie
gesteld. Daarin ligt een van de verschillen tussen de klassieke Griekse periode en de
40 archaische periode, waarover Herodotus schrijft. Vast en zeker heeft ook Aristophanes de
activiteit van de goden bekritiseerd. Hij heeft zijn rede misschien bedoeld om mensen te
vermaken. Hij was niet voor niets een blijspeldichter. Ondertussen refereert hij wel aan een

⁶⁰ Een voorbeeld is: Jack Rogers, *Jesus, the Bible, and Homosexuality*. Revised and Expanded Edition. *Explode the Myths, Heal the Church*, Louisville 2009. Rogers vertelt dat hij zelf juist ook in de ontmoeting met christenen met een homoseksuele voorkeur veel milder over hen is gaan denken en tot een andere visie is gekomen. Paulus kende geen christenen die homoseksueel waren en Jezus wilden volgen, wij wel (zie bijv. p. 76).

⁶¹ Zie bijvoorbeeld Jan van Veen, *Wat de Bijbel zegt over homofilie*, 2e herziene druk, Apeldoorn 1973, blz. 68; Furnish, 'The Bible and Homosexuality', pp. 18-35.

⁶² Zie voor de Griekse wereld bijvoorbeeld: Simon Goldhill, *Liefde, seks en tragedie. Hoe de oudheid ons heeft gevormd*, Amsterdam 2012.

gedachte die vanuit de archaïsche tijd is overgebleven. Dat wijst op een besef dat een seksuele gerichtheid ook aangeboren kan zijn⁶³. Daarover heeft ook Aristoteles (384-322 v. Chr.) gesproken. Deze heeft zich voortdurend beziggehouden met het analyseren van de empirische werkelijkheid. Volgens Aristoteles kan seksuele geaardheid voortkomen uit zaken die iemand heeft meegemaakt, maar ook uit een ziekelijke toestand⁶⁴.

Ook in de hellenistische periode (323-146 v. Chr.) was de gedachte bekend dat gerichtheid op hetzelfde geslacht onlosmakelijk verbonden kan zijn met het eigen mens-zijn⁶⁵. Dat geldt ook voor de periode daarna, de cultuur aan het begin van de jaartelling⁶⁶. De Romeinse schrijver Phaedrus, die leefde in de eerste helft van de eerste eeuw, beantwoordt in een fabel de vraag waarom er zogeheten *tribades* zijn, vrouwen die seksuele omgang met andere vrouwen hebben, en waarom er ook *molles* zijn, verwijfde mannen. Deze fabel vertelt over Prometheus, de schepper van de mensheid, die thuiskomt en in een dronken bui vrouwelijke geslachtsdelen aan een man bevestigt en het mannelijk lid aan een vrouw. Andere auteurs uit een iets latere tijd geven eveneens aan dat seksuele voorkeur nauw verweven kan zijn met het persoonlijk-zijn⁶⁷.

De gedachte dat homoseksualiteit een fysieke oorzaak heeft, was algemeen in de medische wetenschap in de tijd van de Romeinen. Astrologen in die tijd gaan ervan uit dat de seksuele voorkeur bepaald is door de stand van de sterren of planeten. Deze voorkeur zou dan al voor de geboorte vastliggen. Toch is ook volgens hen die voorkeur een onnatuurlijke zaak. Dat kan allebei: het menselijk lot is bepaald en toch kan dat iets onnatuurlijks zijn. In elk geval tonen gegevens uit de antieke astrologie en medische wetenschap aan dat velen ervan uitgaan dat de seksuele gerichtheid met het mens-zijn gegeven is⁶⁸.

Gezien het bovenstaande staat vast dat er ruim voor de eerste eeuw besef van seksuele gerichtheid bestond. Dat blijkt ook zo te zijn kort na Paulus' tijd. Het is aannemelijk dat dit besef dan ook in de tussenliggende periode aanwezig is geweest⁶⁹. Daarom kan worden aangenomen dat ook Paulus heeft geweten van het feit dat een neiging niet altijd een zaak van persoonlijke keuze is. De apostel was een ontwikkeld en bereisd man. Hij kende zijn tijd⁷⁰.

⁶³ Zie ook Van Loon, *In liefde en trouw*, blz. 44.

⁶⁴ Aristoteles zegt dat onnatuurlijke houdingen voort kunnen komen 'uit een ziekelijke toestand of uit gewoonte – (...) ook geslachtsverkeer tussen mannen. In sommige gevallen zijn deze praktijken het gevolg van een ziekelijke natuur, in andere van gewoonte, bijvoorbeeld bij mensen die van kindsbeen af seksueel misbruikt zijn', *Ethica Nicomachea, vertaald, ingeleid en van aantekeningen voorzien door Christine Pannier en Jean Verhaeghe*, Groningen 1999, 1148b28-31.

⁶⁵ Zie John Boswell, *Christianity, Social Tolerance, and Homosexuality. Gay People in Western Europe from the Beginning of the Christian Era to the Fourteenth Century*, Chicago 1980, p. 109. Boswell stelt zelfs dat deze gedachte algemeen was.

⁶⁶ Vgl. Grenz, *Welcoming but not Affirming*, pp. 84-85.

⁶⁷ Gedacht kan worden aan Petronius, Juvenalis en Martialis. Zie voor de vroege periode van het keizerlijke Rome: Thomas K. Hubbard, *Homosexuality in Greece and Rome. A Sourcebook of Basic Documents*. Berkeley 2003, ch. IX; ook Van Loon, *In liefde en trouw*, blz. 45.

⁶⁸ Brooten, *Love Between Women*, p. 242. Brooten geeft een uitvoerige bespreking van astrologische en medische teksten uit de oudheid. Wat zij over liefde tussen vrouwen schrijft geldt ook grotendeels voor de liefde tussen mannen. Het medische oordeel dat lesbische liefde pathologisch zou zijn, heeft heel oude wortels, aldus Brooten, *Love Between Women*, pp. 115-173. Zie ook voor medische teksten: Schoedel, 'Same-Sex Eros', pp. 52-59.

⁶⁹ Zie ook Van Loon, *In liefde en trouw*, blz. 47.

⁷⁰ Zie boven, noot 34, zo ook Gagnon, *Bible and Homosexual Practice*, p. 385.

- Ondertussen legt het wel of niet aanwezig zijn van een gegeven neiging voor hem geen doorslaggevend gewicht in de schaal. Belangrijker dan iemands innerlijke gevoelens en gerichtheid was zijn plaats in huisgezin en samenleving. Ook al wist de apostel waarschijnlijk dat diepe innerlijke homoseksuele gevoelens en gerichtheid mogelijk konden zijn, toch heeft hij in zijn brief aan de Romeinen geen onderscheid gemaakt tussen de verschillende situaties waarin iemand kan komen tot een homoseksuele omgang of een dienovereenkomstige relatie. Gelet op het goddelijk karakter van de Bijbelse geschriften moeten we daaraan toevoegen: de Heilige Geest heeft hem daar niet toe gebracht. Paulus heeft in het algemeen gesproken over homoseksuele omgang.
- Evenals de apostel hebben mogelijk ook leden van de gemeente van Korinte geweten van een verwevenheid van de seksuele gerichtheid met het persoon-zijn. Paulus schrijft dat sommigen van hen zich schuldig hebben gemaakt aan ernstige zonden. Onder de zondaren worden *malakoi* en *arsenokoitai* genoemd (1 Kor. 6, 10-11). Deze gemeenteleden hebben echter hun vroegere praktijken afgelegd. Mogelijk hebben zij daarna nog een spanning gevoeld met betrekking tot gelijkgeslachtelijke gevoelens. Toch wordt hun geen ruimte gelaten voor de beleving daarvan. Ze hebben zich gevoegd in de bestaande ordeningen en de rol opgenomen die zij in de toenmalige samenleving moesten bekleden.
- In onze tijd gaan mensen echter eerder op zoek naar hun diepste 'ik'. Zij zoeken naar wie zij in het diepst van hun wezen zijn, onafhankelijk van de rol die zij in samenlevingsverbanden spelen. De aandacht voor de seksuele eigenheid staat centraal. Van mensen wordt verwacht dat zij deze eigenheid ontwikkelen. Er wordt grote waarde gehecht aan authenticiteit. Die waarde wil ook op het terrein van de seksualiteit gestalte krijgen. Een van de manieren waarop dat gebeurt is de uitdrukkelijke beleving van diepe homoseksuele gevoelens. In die zin is homoseksualiteit een nieuw verschijnsel⁷¹. Ze wordt gezien als iets dat diep verborgen ligt onder de rollen die een mens speelt in het dagelijks leven en waaraan recht moet worden gedaan.
- De besproken Bijbelteksten daarentegen spreken niet uitdrukkelijk over een seksuele gerichtheid, wel over een gedrag. Daarin komt de tijdbetrokkenheid van de Schrift tot uiting. De wetenschap van de psychologie, de aandacht voor de zelfstandigheid van het individu en de discussie over gelijkgeslachtelijke relaties ontstonden later. Dit houdt echter niet in dat we de betekenis van de Schrift mogen opsluiten in de toenmalige tijd. De woorden van de Bijbelschrijvers hebben een betekenis die uitgaat boven hun eigen tijd en context. Daarom kunnen we niet zondermeer zeggen dat wij meer weten dan de Bijbel. Zijn tijdbetrokkenheid op dit punt brengt ons niet tot een andere conclusie dan die wij tot dusver hebben geformuleerd.
- 4. Homoseksualiteit en Bijbelse grondwoorden**
- De Schrift is voor de gelovige de primaire bron voor zijn verstaan van de wil van God⁷². De vraag is echter op welke wijze zij dit gezag heeft. Velen hanteren het uitgangspunt dat een bepaalde kerngedachte wordt aangereikt die ruimte laat voor de beleving van een homoseksuele gerichtheid in een relatie van liefde en trouw. Die gedachte vertolkt dan de

⁷¹ Zie Ad de Bruijne, 'Vriendschap voor christen-homo's', in: id. (red.), *Open en kwetsbaar. Christelijk debat over homoseksualiteit*. TU-Bezinningsreeks 11, Barneveld 2012, blz. 66-67.

⁷² Terecht stelt Marion L. Soards: '... the decision one makes about the validity of homosexual behavior for members of the Christian community is effectively a decision about the authority of the Bible in the life of the church' (*Scripture and Homosexuality. Biblical Authority and the Church Today*, Louisville 1995, p. 73).

diepste bedoeling van de Schrift. Vanuit dit geheel zouden we de afzonderlijke teksten moeten verstaan.

4.1. Verbond

5 Een belangrijke kerngedachte is die van het verbond. Deze gedachte zegt dat God met mensen een verbondsrelatie is aangegaan. Die relatie weerspiegelt zich in menselijke verbondsrelaties. Zoals God met de mens een verbond heeft gesloten, sluiten mensen met elkaar een verbond. Deze kerngedachte gaat er onder meer van uit dat de verbondsrelatie die God met mensen is

10 aangegaan gestalte kan krijgen in het huwelijk tussen man en vrouw. Sommigen trekken deze lijn door en stellen dat deze verbondsrelatie ook gestalte kan krijgen in een alternatieve vorm van samenleven⁷³. God heeft volgens hen geen blauwdruk van menselijk samenleven gegeven. De vorm van een verbondsrelatie staat niet voor alle tijden en plaatsen vast. Hij kan veranderen. Het criterium voor de invulling daarvan is de humaniteit.

15 Wat het mens-zijn dient is afhankelijk van tijd, plaats en cultuur. De Schrift geeft daarom ook geen vaststaande seksuele moraal, zo wordt gesteld. Wel geeft ze een oriëntatie voor moraal via de kerngedachte van het verbond. Omdat het mens-zijn en de patronen van menselijk samenleven voortdurend in ontwikkeling zijn, moeten mensen zelf een invulling geven aan de gedachte van het verbond.

20 Deze gedachte is op zichzelf bijzonder waardevol. Ze neemt zoals gezegd in de Bijbel een belangrijke plaats in. Maar het kritische punt is dat sommigen deze gedachte losmaken van het kader van de schepping. De orde die God heeft gegeven, wordt daarmee geplaatst onder de beheersing van het verbond. Daarentegen leert de Schrift dat het verbond de orde van de schepping niet opheft, maar juist de weg is waarin God het gebroken mens-zijn heelt en tot

25 zijn bestemming laat komen.

4.2. Liefde

Een tweede kerngedachte uit de Bijbel is liefde. De liefde is een centrale notie en moet al onze relaties doortrekken. Ook hier wordt door sommigen de lijn doorgetrokken. De vraag

30 wordt gesteld of de Bijbel omwille van de liefde geen ruimte zou kunnen laten voor de beleving van een homoseksuele gerichtheid in een relatie van liefde en trouw. Als mensen in een dergelijke relatie gelukkig zijn, wat kan daarop dan tegen zijn? Mensen stellen de vraag: wat doe ik dan verkeerd? Ik doe toch niemand kwaad en handel toch uit liefde?

35 Volgens deze gedachte is liefde allesbeslissend voor menselijke relaties. Daarmee worden hetero- en homoseksuele relaties op een lijn geplaatst. Liefde is dan de sleutel die de Bijbelse boodschap ontsluit. Terwijl de verbodsteksten ten aanzien van homoseksueel gedrag horen bij een verleden tijd, moet de liefde leiden tot een dieper verstaan van deze boodschap. Waar liefde gestalte krijgt, komen mensen tot hun recht, zo wordt gezegd.

40

⁷³ Zo bijvoorbeeld F. O. van Gennep, *Mensen hebben mensen nodig. Een studie over seksualiteit en nieuwe moraal*, Oekumene, deel 2, Baarn 1972. G. G. de Kruijf stelt in een van zijn ethische adviezen: 'Het is goed als mensen uitzien naar de trouw van een verbond. Maar het is niet goed, want levensvreemd, als er eerst trouw beloofd moet worden en er pas dan seksuele omgang mag zijn' (blz. 110). Omgang tussen mensen is veel wijder dan het intieme seksuele contact. Maar dat contact is er wel een belangrijk aspect van. Daarvoor is trouwen niet nodig. 'Je kunt ook seksuele omgang hebben zonder te trouwen. Maar wie elkaar zo liefhebben dat ze elkaar trouw beloven, doen dat voor heel het leven, door alles heen, ook door ontrouw heen. Trouw beloven doe je juist om samen door het dal te komen. Het gaat om dat vasthouden van elkaar tot de dood. In dit licht is het verschil tussen hetero- en homoseksualiteit niet van belang' (blz. 108) (*Ethiek onderweg. Acht adviezen*, 2e dr., Zoetermeer 2008).

De vraag is of met deze gedachte de liefde niet te veel op zichzelf komt te staan. Ze staat dan los van het geheel van het spreken van de Schrift. Ze gaat concurreren met concrete geboden en het spreken over de schepping. De Schrift leert daarentegen dat de liefde niet haaks staat op de orde die God in het begin heeft gegeven. Ze bevestigt die orde, herstelt haar en brengt haar tot ontplooiing. De liefde is niet de vervanging van de wet, maar de vervulling daarvan (Rom. 13, 10). Wie God liefheeft, heeft ook zijn geboden lief (vgl. Ps. 119) en zal zijn geboden bewaren (1 Joh. 5, 3). Liefde tussen twee mensen van gelijk geslacht kan gehoorzaamheid aan het verbod op een homoseksuele omgang in welke vorm dan ook niet wegnemen. Bijbelse voorschriften vragen gehoorzaamheid.

Daarnaast wordt het kernwoord 'liefde' ook op een andere manier gebruikt om ruimte te laten voor een homoseksuele relatie. Dan is liefde een maatstaf voor het spreken en handelen van derden ten opzichte van deze relatie. Ze past zich aan bij de keuze van de ander. Deze opvatting komt voort uit mededogen en wil de ander ruimte laten om tot zijn bestemming te komen. In de praktijk kan dat echter een brede invulling krijgen. Liefde wordt dan gelijk aan tolerantie. Juist in onze cultuur zien we dat de notie van 'liefde' een eigen leven gaat leiden. Zij is losgemaakt van het geheel van de Schrift en ingevuld vanuit de geest van de tijd. De gedachte overheerst dat mensen zelf moeten weten wat ze willen: als zij via een homoseksuele relatie hun eenzaamheid willen tegengaan, wat is daar dan op tegen?

Het motief van de liefde kan echter ook een invulling krijgen vanuit een daadwerkelijke barmhartigheid en bewogenheid om mensen in nood. Sommigen wijzen op echtscheiding in Bijbelse tijden. Gods bedoeling is dat man en vrouw in hun huwelijk voor het leven aan elkaar verbonden zijn. Toch laat de Schrift ruimte voor een scheiding van het huwelijk. Daarvoor zijn zelfs bepalingen gegeven vanwege de weerbarstige praktijk van menselijk samenleven. Zou dan ook niet iets dergelijks vanuit liefde en barmhartigheid mogelijk zijn voor mensen die verlangen naar een homoseksuele relatie zodat de nood van hun eenzaamheid wordt gelenigd?

Een probleem is echter dat de analogie tussen echtscheiding en het aangaan van een homoseksuele relatie niet opgaat. De Schrift laat wel ruimte voor scheiding in bepaalde gevallen en geeft daarvoor aanwijzingen. De scheidingsakte moet voorkomen dat de vrouw die door haar man wordt weggezonden, aan haar lot wordt overgelaten. Een dergelijke ruimte biedt de Schrift niet voor een homoseksuele relatie⁷⁴.

De conclusie is dat de verwijzing naar de kerngedachte van de liefde geen recht doet aan het geheel van de Schrift⁷⁵. Deze gedachte is namelijk in onze tijd ingevuld met eigen ideeën van mensen. Een van die ideeën is dat iemand zijn eigen leven mag invullen zolang hij niemand kwaad doet. Dit is echter niet de liefde zoals de Bijbel daarover spreekt. Daar staat elke liefde onder het voorteken van liefde tot God. Ze zoekt gehoorzaamheid aan de wil van God en wat Hem welbehaaglijk is. Liefde gaat daarom niet aan concrete geboden voorbij. Concrete geboden en voorschriften geven juist grenzen aan voor de invulling van menselijk samenleven. Deze geboden en voorschriften zijn als het ware grenspalen waarbinnen het leven naar Gods bedoeling wordt beschermd en zich kan ontplooiën.

⁷⁴ Zie 'Pastoral Care', p. 25.

⁷⁵ Th. A. Boer wijst op het gevaar dat we een moderne abstractie in het oorspronkelijke begrip inlezen. Zie: 'Homoseksuele relaties en de bijbel', *Kerk en theologie* LVIII (2007), blz. 131.

4.3. *Vrijheid*

De kerngedachte van de 'vrijheid' gaat ervan uit dat God overal aan het werk is waar mensen worden bevrijd van machten die hun welzijn belemmeren. Ook deze gedachte kan worden ingezet in een pleidooi voor de aanvaarding van homoseksuele relaties in liefde en trouw.

5

Deze gedachte sluit aan bij een Bijbels motief. Een voorbeeld uit de Bijbel is de bevrijding van vrouwen. In de oud-oosterse wereld en lange tijd daarna waren vrouwen het bezit van de man. In die cultuur zijn de Bijbelse geschriften ontstaan. In die geschriften schemert het toenmalige denken over de vrouw door. Maar de Schrift zegt meer. Uiteindelijk getuigt zij ervan dat een vrouw niet het bezit van de man is. Zij is een persoon met een eigen waarde. In de geschiedenis van de openbaring is dat steeds duidelijker naar voren gekomen. Een ander voorbeeld is de vrijheid voor slaven. In Christus is noch slaaf noch vrije.

10

Volgens sommigen zouden we deze gedachte vandaag ook mogen toepassen op mensen met een homoseksuele gerichtheid. Zij zouden in vrijheid hun gerichtheid gestalte mogen geven in een relatie. Lange tijd zijn zij achtergesteld geweest. Soms worden zij ook vandaag nog als minderwaardig beschouwd. Het evangelie, zo luidt de gedachte, brengt bevrijding. God is daar aanwezig waar mensen met een homoseksuele voorkeur loskomen van machten van vooroordeel en achterstelling. De gedachte van bevrijding functioneert dan als sleutel voor het verstaan van de Bijbel. Vandaaruit worden de teksten gelezen die in de traditie zijn aangevoerd ter veroordeling van een homoseksuele praktijk.

15

20

Stellig neemt het begrip 'vrijheid' een belangrijke plaats in binnen het getuigenis van de Schrift. God bevrijdt mensen van de macht van zonde en dood. Maar deze boodschap staat niet op zichzelf. Ze concurreert niet met de centrale boodschap van de Schrift, die spreekt over schepping, zondeval en verlossing. God schenkt wel degelijk bevrijding, maar niet van structuren die Hij goed heeft geacht voor het mens-zijn. Hij wil die structuren juist tot hun recht laten komen.

25

Daar komt nog iets bij. De Bijbel laat ten aanzien van de positie van vrouwen een zekere ontwikkeling zien. Daarin is een lijn herkenbaar waaruit blijkt dat hun positie zelfstandiger wordt. Dat geldt ook voor slaven. Uiteindelijk zegt Paulus dat in Christus noch man noch vrouw is, slaaf noch vrije. Maar die lijn is ten aanzien van diegenen die daadwerkelijk een gelijkgeslachtelijke relatie zouden willen aangaan op geen enkele manier in de Schrift herkenbaar.

30

35

4.4. *Beoordeling*

De noties van 'verbond', 'liefde' en 'vrijheid' nemen in het getuigenis van de Schrift een belangrijke plaats in. Deze woorden mogen wij echter niet isoleren. Ze staan binnen het kader van het geheel van de Schrift. Daarbij hoort ook het getuigenis aangaande de scheppingsbedoeling van God. Die bedoeling moet worden meegewogen. De orde die God heeft gegeven, staat niet onder de beheersing van verbond, liefde of vrijheid. Ze heeft haar eigen waarde.

40

Verbond, liefde en vrijheid zijn geen onbegrensde ruimtes. Ze zijn begrensd door geboden die teruggaan op Gods scheppingsbedoeling. Die geboden beschermen het mens-zijn. Ze zijn vergelijkbaar met grenspalen. Ze geven de ruimte aan waarin het mens-zijn in relatie tot God tot zijn recht komt. Daarbuiten lijden mens en samenleving schade. Dat geldt ook voor Gods gebod met betrekking tot seksualiteit en seksuele relaties.

45

50

5. Oudtestamentisch verbod op homoseksualiteit

Het Oude Testament neemt in de oordeelsvorming over homoseksualiteit een grote plaats in. De apostel Paulus bijvoorbeeld grijpt daarop terug. Bij het gezag van het Oude Testament worden echter vragen gesteld. Er zijn vele geboden die wij niet meer letterlijk gehoorzamen.

5 Waarom zouden we dat dan wel doen met een verbod op homoseksueel handelen zoals we dat uitdrukkelijk lezen in Leviticus?

10 Daarom geven we in deze paragraaf aandacht aan de vraag hoe we moeten omgaan met oudtestamentische geboden⁷⁶. Daardoor kunnen wij mogelijk het gezag van het verbod op homoseksueel handelen beter inschatten en meenemen in onze oordeelsvorming. Twee zaken vragen onze aandacht: de eenheid van de Schrift en het onderscheid dat in haar aanwezig is.

5.1. Het gezag van het Oude Testament

15 Zoals in het begin van dit hoofdstuk is aangegeven, is de Schrift een eenheid. Ze tekent een doorgaande lijn. Deze lijn is het heilshandelen van God met zijn volk en deze wereld. De geschiedenis van verlossing is met Abram begonnen en via het werk van Christus in kruisiging en opstanding verdergegaan met het werk van de Heilige Geest. De Geest werkt aan de uitbreiding van het Koninkrijk van God dat in Christus is gekomen en zal komen. Met de wederkomst van Christus zal dit Koninkrijk voor iedereen zichtbaar worden en in
20 heerlijkheid doorbreken. Beide testaments vormen één verhaal over Gods redding van een in zichzelf verloren wereld.

25 Deze doorgaande lijn is sterker dan de verschillen tussen de beide testaments. De God van het Nieuwe Testament is geen andere dan die van het Oude Testament. Zijn belofte is in beide delen gelijk. Deze belofte luidt: 'Ik zal uw God zijn en u zult mijn volk zijn'. Niet alleen de nieuwtestamentische geschriften spreken over Christus, ook de oudtestamentische (Joh. 5, 39). Zo is het ook met de Bijbel. De eenheid tussen de beide testaments legt een groter gewicht in de schaal dan hun verscheidenheid. De Schrift kan niet gebroken worden (Joh. 10, 35). Wat God heeft gezegd tegen Israël raakt ook ons. Wat Hij gedaan heeft met Abraham en
30 de zijnen, is een deel van het verhaal van onze redding.

35 Deze eenheid blijkt ook op het punt van de geboden. In beide testaments zijn deze gefundeerd op Gods genade en liefde. Zoals Hij in de aanhef van de tien geboden spreekt over de bevrijding van Israël uit de Egyptische slavernij, staan zijn voorschriften ook voor de nieuwtestamentische gemeente in het teken van bevrijding. God wil zijn volk in de ware vrijheid bewaren. Deze eenheid komt ook op een andere wijze tot uiting. Ze komt ook hierin tot uiting dat God zijn geboden niet alleen voor Israël had bedoeld. Hij wilde dat Israël een licht zou zijn voor de andere volken.

40 Deze eenheid van Gods geboden komt eveneens tot uiting in de prediking van Jezus. Zijn onderwijs dat Hij de oudtestamentische wet heeft vervuld, zegt niet eenvoudig dat Hij deze heeft afgeschaft en het gebod van de liefde daarvoor in de plaats gezet. Wel leert Hij daarmee dat Hij deze wet tot volheid heeft gebracht. Dat houdt onder meer in dat we vele oudtestamentische geboden niet meer letterlijk volgen, maar ook dat een aantal zijn

⁷⁶ Zie bijvoorbeeld Christopher J. H. Wright, *Walking in the Ways of the Lord. The Ethical Authority of the Old Testament*, Leicester 1995; Hetty Lalleman – de Winkel, *Van levensbelang. De relevantie van de oudtestamentische ethiek*, Zoetermeer 1999, blz. 115- 137.

aangescherpt. Uitspraken in zijn bergrede getuigen daarvan (Mat. 5, 17-48). Bovendien waarschuwt Jezus volgens het evangelie van Matteüs meer dan eens voor wetteloosheid⁷⁷.

5 De apostelen gaan in dat spoor verder. Ook zij houden de gemeenten geboden uit het Oude
 Testament voor. Paulus noemt bijvoorbeeld in een van zijn brieven het verbod op
 10 wraakneming (Rom. 12, 19). Een ander voorschrift is dat een zaak op het getuigenis van twee
 of drie personen vaststaat (2 Kor. 13, 1). Beide voorschriften gaan terug op het Bijbelboek
 Deuteronomium. Paulus spreekt in het algemeen over het nut van de boeken van de oude
 bedeling. Deze zijn door de Geest ingegeven. Heel de Schrift bewijst haar nut in het
 verbeteren en corrigeren van het doen en laten van de gelovige (2 Tim. 3, 16-17).

15 Uit deze en andere schriftgedeelten blijkt dat de apostelen grote waarde hechten aan
 voorschriften uit de oude bedeling. Meer dan eens wijzen de apostolische brieven op geboden
 uit het Oude Testament. Wat Paulus in zijn brief aan de Romeinen opmerkt over de leefwijze
 van heel de wereld, gaat terug op Leviticus. Voorbeelden daarvan zijn de woorden
 'onreinheid' en 'schandelijkheid' (Rom. 1, 24, 27). In het vorige hoofdstuk zijn meer
 verwijzingen genoemd. Daarmee bevestigt Paulus de levitische traditie. Ook daaruit blijkt dat
 het verbod op homoseksuele omgang volgens Leviticus meer is dan een achterhaald cultisch
 20 voorschrift⁷⁸. Het is een verbod dat ook in de nieuwtestamentische bedeling zeggingskracht
 heeft.

5.2. Herinterpretatie van het gezag van het Oude Testament

Naast de eenheid van de Schrift is er verscheidenheid. Met het verschil tussen Oude en
 Nieuwe Testament is ook een verschil aangegeven tussen geboden uit beide testamenten. Dat
 25 verschil bepaalt mede het gewicht dat we toekennen aan oudtestamentische geboden. In het
 proces van wegen van het oudtestamentische verbod op homoseksuele omgang zijn een aantal
 stappen van belang.

In de eerste plaats moeten we nagaan in welke categorie dat verbod valt. Het Oude Testament
 kent verschillende soorten geboden. Het bevat onder meer wetten die speciaal bedoeld zijn
 30 voor de eredienst. Deze zogenaamde ceremoniële wetten regelen bijvoorbeeld de dienst van
 de priester, de dienst in het heiligdom, de offers en de sabbat. Al deze wetten vinden hun doel
 in Christus. Hij is voor de gelovigen van de christelijke gemeente hun grote hogepriester,
 nieuwe heiligdom, volmaakte offer en sabbatsrust. Geboden die speciaal bedoeld waren voor
 de eredienst hebben in Hem hun vervulling gekregen. Het voorhangsel is gescheurd. Christus
 35 heeft door één offer eens voor altijd de zijnen geheiligd.

Daarnaast bevat het Oude Testament wetten die bedoeld zijn voor het burgerlijke leven.
 Onder deze wetten vallen regelingen voor het openbare leven in Israël. Deze bepalen
 bijvoorbeeld de strafmaat voor wetsovertredingen. Regelingen voor familieverhoudingen
 40 beschrijven verboden seksuele relaties. Weer andere wetten bevatten voorschriften voor het
 omzien naar zwakken in de samenleving en de omgang met weduwen, wezen en
 vreemdelingen. Sommige wetten hebben zowel een burgerlijk als een ceremonieel aspect. Dat
 geldt bijvoorbeeld voor reinheids- en spijswetten.

⁷⁷ Ook B. J. Oosterhoff heeft gewezen op de blijvende betekenis van de oudtestamentische wet, en tegelijkertijd op de doorbreking van deze wet door Jezus. Er is geen scheiding tussen de tien geboden en de rest van de wet. Zie zijn artikel 'Hermeneutiek van de wet' in: *Jaarboek van de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland 1965*, blz. 197-198.

⁷⁸ Van Loon, *In liefde en trouw*, blz. 80-81.

5 Veel wetten kunnen we moeilijk letterlijk toepassen in onze eigen situatie. Samenleven in een westerse samenleving vraagt eigen regels. Het is niet altijd even gemakkelijk om te bepalen welke geboden onverkort voor ons gelden en welke minder. Daarvoor zijn wel voorstellen gedaan. Een voorstel dat vrij algemeen is, verdeelt de wetgeving in ceremoniële, burgerlijke en morele wetten. Ceremoniële en burgerlijke wetten zouden hebben afgedaan, morele wetten daarentegen altijd en overal gelden. Deze indeling is echter te grof. Het Oude Testament kent geen aparte hoofdstukken met morele wetten.

10 Zondermeer is in alle oudtestamentische geboden een morele dimensie aanwezig. Daarmee is gezegd dat in al die geboden iets aanwezig is dat het mens-zijn raakt. God heeft zijn geboden gegeven tot welzijn van mens en samenleving. In bepaalde geboden is de morele dimensie duidelijk herkenbaar. Deze geboden geven dan een signaal af over wat het mens-zijn bevordert of belemmert. Een voorbeeld daarvan is het gebod tot liefde ten opzichte van de
15 Allerhoogste. Dat gebod geeft helder aan wat bij uitstek het mens-zijn bevordert: de relatie van de mens tot zijn Schepper. Zonder liefde tot God komt een mens niet tot zijn bestemming. Dat geldt ook voor het gebod tot liefde jegens de naaste. Hoe zou een mens tot zijn bestemming komen zonder liefde jegens zijn naaste?

20 Die morele dimensie is in sommige geboden minder goed herkenbaar. Dat geldt bijvoorbeeld voor het verbod twee soorten zaad in te zaaien op een en hetzelfde stuk land, en ook voor het verbod op het gebruiken van twee of meer soorten stof voor een kledingstuk. Toch ontbreekt ook daarin de morele dimensie niet. Deze beide verboden verwijzen naar de bijzondere positie van Israël. Het verbondsvolk mag zich niet vermengen met andere volkeren. Vermenging zou schade brengen. Maar wanneer verbondskinderen zich volledig toewijden aan hun Koning en
25 een heilig leven leiden, komt dat hun mens-zijn voor Gods aangezicht ten goede. In die zin kunnen we ook in de genoemde verboden een morele dimensie herkennen. Ook het verbondsvolk van vandaag wordt geroepen tot een heilig leven.

30 Alle oudtestamentische geboden bevatten een moreel aspect, hoe weinig dat aspect ook op de voorgrond treedt. Deze geboden hebben een binnenkant die voor ieder altijd en overal geldt, ook voor de kerk van het Nieuwe Testament. Het gaat erom die binnenkant te ontdekken. Daarbij kan helpen dat we weten bij welke categorie wetten het verbod op homoseksueel handelen hoort. Hoewel de bovengenoemde driedeling in wetten op bezwaren stuit, is een onderscheid tussen soorten geboden wel degelijk zinvol. Gezien de overwegingen die
35 gemaakt zijn bij de bespreking van de teksten uit Leviticus kunnen we zeggen dat het verbod op homoseksueel handelen in elk geval meer dan een cultische dimensie heeft. Dit verbod raakt het mens-zijn zoals dat door God bedoeld is.

40 In de tweede plaats moeten we nagaan welke plaats en functie het specifieke verbod op homoseksueel handelen heeft in het Oude Testament. Het verbod komt daar slechts één keer voor. Dat zou de indruk kunnen geven dat het minder belangrijk is. Toch is dat niet het geval. Het is duidelijk waarom dit verbod niet vaker wordt uitgewerkt in het Oude Testament. De reden daarvoor is dat over de kracht van dit verbod geen enkele twijfel of discussie bestaat. Zo gezien heeft het verbod veel gewicht. Dat is ook het geval gelet op zijn functie. Over de
45 functie van het verbod is bij de bespreking van de teksten uit Leviticus reeds opgemerkt dat het de gaven van seksualiteit, huwelijk en gezin beschermt. Het wilde voorkomen dat grenzen zouden vervagen en het sociale leven in wanorde zou geraken. Het verbod had al met al een centrale functie in het sociale leven van het volk Israël. Tegelijk gaat het verbod uit boven de functies die het had in het oude Israël.

50

Vervolgens is van belang dat het verbod op homoseksueel handelen terugkomt in het Nieuwe Testament. We zien dat duidelijk bij Paulus. Dat legt veel gewicht in de schaal. Toch is daarmee nog niet alles gezegd. Niet elk gebod uit het Oude Testament dat terugkomt in het Nieuwe, heeft hetzelfde gewicht. We zullen rekening moeten houden met de context waarin het terugkomt. Een voorbeeld kan dat duidelijk maken.

Het oudtestamentische verbod op het eten van bloed wordt ook herhaald in het Nieuwe Testament. De apostelen hadden tijdens een bijeenkomst in Jeruzalem bepaald dat christenen uit de niet-Joodse volken zich zouden moeten onthouden van het eten van bloed. Dat is de uitleg die doorgaans wordt gevolgd. Toch is dit verbod op het eten van bloed geen bepaling waaraan wij ons over het algemeen houden. De reden daarvoor is duidelijk. In het Oude Testament stond dit verbod in verband met de cultus. Mogelijk speelde ook de voedselhygiëne daarin mee. Vanwege het belang daarvan voor het Joodse volk heeft de kerk van het Nieuwe Testament dat verbod voor de christenen uit de heidenen willen handhaven. Het was echter geen blijvende bepaling, maar een overgangsbepaling gezien zijn sterke oudtestamentische cultische functie. Anders is dat voor het verbod op ontucht dat ook tijdens dat apostelconvent is genoemd. Dat verbod is wel blijvend. Het wordt steeds weer in het Nieuwe Testament bevestigd.

20 *6. Homoseksualiteit en het Nieuwe Testament*

Jezus en de apostelen hebben het gezag van de geboden van het Oude Testament erkend. Het soortelijk gewicht van geboden mag veranderd zijn, maar geboden die direct het mens-zijn raken blijven ook in de nieuwtestamentische gemeente van kracht. Soms noemt het Nieuwe Testament echter een voorschrift dat slechts voorlopige geldingskracht heeft. Dat is zoals gezegd bijvoorbeeld het geval met het eten van bloed. Zou dan ook het verbod op een homoseksuele relatie geen overgangsbepaling kunnen zijn?

Sommigen menen dat dit het geval is. De redenering is als volgt. In de toenmalige samenleving waren mensen deel van een collectief. Ze werden bepaald, gevormd en genormeerd door de sociale structuur waarin ze leefden. Iedereen moest zich daarnaar schikken⁷⁹. De individuele identiteit speelde geen rol, alleen de norm van de groep. De heersende samenleving tolereerde geen gelijkgeslachtelijke omgang of relatie tussen vrije burgers. De Bijbelschrijvers hebben zich bij die cultuur aangesloten.

Deze redenering zegt verder dat de Bijbel aanwijzingen in zich heeft voor een andere benadering. Een begin van een proces van individualisering is vooral zichtbaar geworden in de positie van vrouwen en slaven. Deze lijn van individualisering zouden we moeten doortrekken zoals we dat ook gedaan hebben ten aanzien van de positie van vrouwen en slaven. In onze cultuur is het persoon-zijn van mensen met een homoseksuele gerichtheid naar voren gekomen. Zij vraagt niet meer dat mensen zich zondermeer schikken naar heersende ordeningen. Centraal staat dat het persoon-zijn tot zijn recht komt. Daarom zouden we de lijn moeten doortrekken naar homoseksuelen. Hun persoon-zijn moet tot zijn recht komen en we zouden niemand een gelijkgeslachtelijke relatie in liefde en trouw mogen weigeren⁸⁰.

⁷⁹ Zie ook boven in ditzelfde hoofdstuk, het slot van paragraaf 3.

⁸⁰ Ds. Henk de Jong stelt dat de sterkte van de sterken hierin bestaat dat zij de beweging in de Bijbel volgen, naar buiten durven treden en van bepaalde dingen van de Bijbel afscheid durven nemen. Zie voor het verband tussen homoseksualiteit en voortschrijdende individualisering: *De weg. Tien stellingen over de bijbel*. Zeist 2010, blz. 29-35, 24. Ondertussen blijft De Jong in verband met homoseksualiteit spreken over een beschadiging, gebrek en gemis (blz. 31-32).

- De vraag is of deze redenering kan standhouden. Weliswaar knoopt ze aan bij een bepaald gegeven uit de Bijbel, maar waarom juist bij het punt van een beginnende individualisering? Bovendien is het de vraag hoe sterk dat punt is. Het feit dat het Nieuwe Testament aanwijzingen geeft waardoor de individuele persoon meer naar voren komt, houdt niet in dat
- 5 God gegeven ordeningen niet meer zou laten gelden. Wie daarom wil aansluiten bij het motief van individualisering kan niet duidelijk maken waarom hij aanknoopt bij dit motief en niet bij een ander. Dat andere motief zou bijvoorbeeld het motief van antithese of heiliging kunnen zijn.
- 10 Wanneer we letten op het Bijbelse spreken ten aanzien van homoseksuele omgang, laat de Bijbel maar één lijn zien die stevig wordt doorgetrokken⁸¹ en dat is de lijn van een verbod. Dan ligt aansluiting bij het motief van antithese ten opzichte van de heersende cultuur meer voor de hand dan een aansluiting bij het motief van individualisering. De conclusie is dat een redenering die aansluit bij een ontwikkeling vanuit het Nieuwe Testament ons niet verder
- 15 helpt. Op grond daarvan mogen we niet stellen dat het verbod op een homoseksuele relatie in liefde en trouw in het Nieuwe Testament een overgangsbepaling is.

- Een andere gedachte die daarmee in verband staat, is de gedachte van aanpassing⁸². Volgens deze gedachte heeft God Zich in zijn openbaring steeds aangepast aan de toenmalige cultuur.
- 20 Hij heeft dat bijvoorbeeld gedaan bij het verschijnsel van polygamie. Dat heeft Hij de eerste tijd binnen zijn verbondsvolk toegestaan gezien de heersende gewoonten in die tijd. Datzelfde zouden we kunnen zeggen van het verschijnsel van het patriarchaat. Zou ook een verbod op homoseksuele omgang een aanpassing kunnen zijn aan de toenmalige cultuur? Daarmee moet God door de dienst van de apostel Paulus dan een bepaald doel hebben gehad. Dat doel zou
- 25 misschien kunnen zijn dat hij het evangelie niet in diskrediet wilde brengen bij de heersende cultuur die een homoseksuele omgang tussen twee volwassen vrije burgers afwees. Hij zou geen belemmering willen opwerpen voor het evangelie. Binnen heel het jodendom werd een homoseksuele relatie in liefde en trouw afgewezen, ook binnen het jodendom dat sterk door het hellenisme was beïnvloed. Evenmin werd in de omringende heidense cultuur een
- 30 dergelijke relatie getolereerd. In onze cultuur ligt dat anders. Velen stellen dat een relatie in liefde en trouw geen blokkade voor de verkondiging van het evangelie vormt, maar juist ruimte schept voor de verkondiging van het evangelie van Gods liefde en genade. Juist diegenen die achtergesteld worden in de samenleving zouden bij God een plek kunnen vinden waar zij kunnen schuilen. De aanpassing in de vorm van een verbod was in de
- 35 nieuwtestamentische tijd zinvol, nu niet meer.

- Deze redenering is echter evenmin houdbaar. Hoe zouden we van een aanpassing bij Paulus kunnen spreken wanneer hij een zo duidelijk beroep doet op wat God in de schepping aan de mensheid heeft gegeven? Een homoseksuele relatie strijdt met de kern van de Bijbelse
- 40 boodschap waarin de motieven van schepping, zondeval en verlossing centraal staan. Wie wel ruimte zou willen laten voor een dergelijke relatie komt in conflict met het gezag van de Schrift. Het nieuwtestamentische spreken is op dit punt evident⁸³. Ook al zou Paulus niet hebben nagedacht over christenen die worstelen met hun seksuele gerichtheid en in

⁸¹ Vgl. Van Loon, *In liefde en trouw*, blz. 92-93, 93-94, 104-105.

⁸² We noemen deze gedachte omdat we deze ook in ons eigen kerkverband zijn tegengekomen.

⁸³ Ook Cees Houtman, die overigens van mening is dat we het Bijbels verbod op homoseksuele omgang in het museum van de geschiedenis moeten bijzetten, stelt dat het Nieuwe Testament geen nieuwe visie geeft op het oudtestamentische voorschrift met betrekking tot homoseksueel gedrag (*De Schrift wordt geschreven. Op zoek naar een christelijke hermeneutiek van het Oude Testament*. Zoetermeer 2006, blz. 480).

afhankelijkheid van Christus in liefde en trouw een gelijkgeslachtelijke relatie willen aangaan, dan nog mogen we zijn woorden niet naast ons neerleggen.

Hoofdstuk VIII – Kerk en gemeentelid

5 De Schrift laat geen ruimte voor een beleving van een homoseksuele relatie in liefde en trouw. Elk homoseksueel gemeentelid zal dat een plek moeten geven in zijn persoonlijke levenssituatie. De vraag moet echter worden gesteld wat zijn positie is in het proces van het wege van Bijbelteksten: wat is zijn bevoegdheid en vrijheid om zelfstandig tot een oordeel te komen in het zoeken naar de wil van God? Daarbij bedenken we dat de gelovige niet als
10 individueel persoon op zoek is. Hij doet dat samen met anderen. De kerk als geheel zoekt een antwoord. Een prangende vraag daarbij is de volgende: wat is de verhouding tussen het gezag van de individuele gelovige in het wege van Bijbelteksten en het gezag van de kerkelijke gemeenschap in dat weegproces?

1. Homoseksualiteit en het individuele gemeentelid

15 Het proces van toepassen van de woorden van de Schrift vraagt een helder, geestelijk inzicht en fijngevoeligheid om te onderscheiden waarop het aankomt (vgl. Fil. 1, 9-10a; Kol. 1, 9). Daarbij is meer nodig dan een aantal teksten op een rijtje zetten en die vervolgens letterlijk gehoorzamen. Sommigen stellen dat een toepassing van woorden uit de Schrift in onze tijd
20 helemaal onmogelijk is. De Bijbel is ontstaan in een volstrekt andere tijd en cultuur. Zijn gezag in morele kwesties zouden we daarom moeten relativeren. Maakt het uit, zo wordt gezegd, dat Bijbelschrijvers wel of niet bekend waren met het verschijnsel van een homoseksuele gerichtheid die nauw verbonden is met het persoon-zijn? Als deze schrijvers daarvan geweten hebben, betekent dit dan dat wij hun verbod op homoseksuele omgang
25 moeten overnemen? De Bijbel verbiedt soms wat wij in onze tijd en cultuur gewoon vinden. Velen menen dat de Bijbelschrijvers niet meer doen dan de moraal van hun eigen tijd bevestigen. We zouden dit Bijbelse verbod in het museum van de geschiedenis moeten bijzetten.

30 Die weg is echter niet begaanbaar. God vraagt gehoorzaamheid aan zijn wil. Naar die wil is in dit visiedocument gezocht. Op grond daarvan is een conclusie getrokken. Die conclusie zal naar onze overtuiging het uitgangspunt moeten zijn voor de levensstijl van wie zoekt naar gehoorzaamheid aan de wil van God. Met onze geloofsbelijdenis spreken we uit dat wij ons geloof richten naar wat de Schrift zegt, daarop gronden en daarmee bevestigen (NGB 5). Deze uitspraak heeft echter ook betrekking op ons leven, ons doen en laten. Geloof en handelen zijn
35 een kled dat uit een stuk geweven is. Wat de Schrift zegt over onze levensstijl zal een toepassing moeten vinden.

40 Deze toepassing is soms moeilijk, maar niet onmogelijk. Christus heeft de zijnen zijn Heilige Geest beloofd. Hij leidt hen in de volle waarheid (Joh. 16, 13). Daarmee schenkt Hij wijsheid en geestelijk inzicht. Die gaven hebben niet alleen betrekking op geloofszaken maar eveneens op de moraal. Ook in dat opzicht leidt de Heilige Geest naar geestelijke volwassenheid. Een kenmerk van volwassenheid is onder meer dat de zintuigen geoefend zijn door het gebruik. Zij kunnen onderscheid maken tussen goed en kwaad (Heb. 5, 13-14). Dat wil de Heilige Geest de gelovige schenken: volwassenheid en onderscheidingsvermogen. In de groei naar
45 volwassenheid gebruikt de Geest het middel van de Schrift.

50 De Heilige Geest maakt de gelovige echter niet alleen bekend met het Bijbelse spreken, maar ook gevoelig voor het spreken van God via de geschapen werkelijkheid. Heel deze werkelijkheid doet de stem van zijn Maker weerklinken. Voor het verstaan daarvan is echter het spreken van de Schrift onontbeerlijk. Het spreken van God via de geschapen

werkelijkheid staat niet tegenover het woord dat God op schrift heeft gesteld. Dat geldt ook voor zijn spreken via de geschapen werkelijkheid van de seksualiteit. De Geest wil daarin inzicht geven, maar Hij doet dat niet buiten de Schrift om. Deze is en blijft bron en norm voor het doen en laten van de gelovige. Deze zal geen stappen willen zetten die hij vanuit het
5 Woord van God niet kan onderbouwen en waarvoor dat Woord zelf geen aanwijzing geeft⁸⁴.

Een voorwaarde voor deze leiding door de Geest is verbondenheid met Christus. Deze geeft verlangen naar een leven dat aan Gods wil beantwoordt en doet dat verlangen groeien. Want deze verbondenheid is een verbondenheid aan Hem die gezalfd is tot profeet, priester en
10 koning. Hij was volstrekt een van wil met zijn hemelse Vader. De gelovige mag weten dat deze Christus zijn broeder, vriend en koning is. Christus is met de zijnen verbonden door zijn Geest. Het leven van de gelovige wordt gekenmerkt door zijn band met Christus. Wat Christus hem heeft geschonken wil de Geest uitwerken in zijn leven: overwinning op het kwaad en een leven waarin God vreugde heeft. Zo maakt de Geest dat de gelovige toetst wat
15 God welbehaaglijk is (vgl. Kol. 1, 10; Ef. 5, 10).

Deze verbondenheid aan Christus staat het mens-zijn niet in de weg, maar doet het juist tot zijn recht komen. Anders gezegd: het doen van datgene waarin God vreugde heeft, dient het mens-zijn (vgl. Rom. 12, 2). Geboden zijn gegeven tot zegen en welzijn. Het ware welzijn ligt
20 voor een mens fundamenteel gezien in zijn relatie tot zijn Schepper. Die relatie laat op grond van wat we uit de Schrift kunnen opmaken geen ruimte voor een homoseksuele relatie.

Wij realiseren ons dat dit duidelijke verbod haaks staat op wat in onze tijd toelaatbaar wordt geacht en wat als dienstbaar voor het menselijke welbevinden wordt ervaren. Het afzien van
25 een dergelijke relatie is dan ook een problematisch gegeven. Het is voor de betrokkenen gezien de eigen gevoelens al moeilijk, ook ten aanzien van wat de huidige cultuur daarvan vindt.

Deze moeilijkheid wordt nog vergroot door het feit dat de Bijbel ons geen concreet inzicht verschaft in de dieper liggende motieven waarom het afzien van een dergelijke relatie het mens-zijn zou moeten dienen. Een Bijbels verbod op een homoseksuele relatie is dan ook om
30 meer dan één reden moeilijk verdedigbaar in de tegenwoordige tijd. Het is voor de seculiere mens van onze cultuur absoluut niet inzichtelijk hoe een dergelijk verbod het mens-zijn zou moeten dienen. Een relatie die tegemoet komt aan persoonlijke seksuele en relationele
35 behoeften zou het mens-zijn juist goed doen, zo meent men.

De vraag is echter of inzicht in de precieze bedoeling van een Bijbels voorschrift voor ons het criterium mag zijn er al dan niet naar te handelen. Die vraag beantwoorden wij ontkennend. Ook wanneer de bedoeling van een evident Bijbels spreken voor ons, beperkte mensen, niet
40 geheel duidelijk is, mogen we dat spreken toch niet negeren⁸⁵. Hier geldt het gezag van het Woord van God.

In de lijn van de Schrift heeft de christelijke kerk de geschiedenis door vastgehouden aan een verbod op homoseksueel handelen en een overeenkomstige relatie. Bij de wijze waarop dit

⁸⁴ Zie bijvoorbeeld J. Hoek, 'Hoe gaan we bijbels verantwoord om met homoseksualiteit?', in: A. Kool (red.), *Homoseksualiteit en kerk. Om de voortgang van het gesprek*, Zoetermeer 1995, blz. 44.

⁸⁵ Vgl. Van Loon, *In liefde en trouw*, blz. 96-98. Elders zegt Van Loon: 'Het ontbreken van een bedoeling kan geen reden zijn om een concreet gebod aan de kant te schuiven. Maar dan moet wel volstrekt duidelijk zijn dat het om een concreet gebod voor vandaag gaat' ('In liefde en trouw of tegennatuurlijk?', blz. 42). De bedoeling van het verbod noemt hij een blijvend punt voor nadere bezinning.

5 beginsel in het verleden is uitgedragen en gehandhaafd, zijn fouten gemaakt en grote zonden begaan. Het onbarmhartige en wrede gebruik van het verbod wijzen wij ten stelligste af, maar niet het goede gebruik. Wanneer we zouden willen afwijken van dat verbod, moeten we daarvoor goede argumenten hebben. Die argumenten vinden we niet in de Schrift. Stellig is een afwijking van een lijn die in de traditie voor gezaghebbend werd gehouden, soms mogelijk. Maar de bewijslast ligt dan bij wie afwijkt van die lijn. Een afwijkende lijn hebben wij in elk geval in de Bijbel niet kunnen ontdekken.

10 Dit betekent niet dat we dan ook de precieze invulling van het oudtestamentische verbod op homoseksueel handelen zouden moeten overnemen, inclusief de strafbepaling op overtreding. Die strafbepaling kunnen en mogen we zelfs niet overnemen. Deze gold voor het oude Israël als burgerlijke samenleving. Het Nieuwe Testament tekent op dit punt een afwijkende lijn ten opzichte van het Oude Testament: het verbod op homoseksueel handelen wordt wel overgenomen, de strafmaat niet.

15 De conclusie uit deze paragraaf is dat individuele gemeenteleden mogen en moeten worden aangesproken op wat tot dusver in dit visiedocument naar voren is gebracht. Vervolgens is de vraag wat de rol van de gemeente en de kerkenraad daarin is. Daarover gaat de volgende paragraaf.

20 *2. Homoseksualiteit in het perspectief van de gemeente*

In de voorgaande paragraaf is gesproken over de houding van het individuele gemeentelid ten aanzien van wat tot dusver in dit visiedocument naar voren is gekomen. We mogen van hem verwachten dat hij zijn levensstijl, zijn doen en laten, daarnaar richt. Die verwachting is ook bepalend voor de houding van de kerk ten aanzien van deze problematiek. In prediking, pastoraat en catechese zal dat moeten doorklinken.

30 *2.1. Gemeentelid en kerkenraad*

Een gemeentelid staat niet op zichzelf, maar neemt zijn plaats in binnen het geheel van de gemeente. Deze zal haar houding moeten bepalen ten opzichte van haar homoseksuele leden. Daarbij moet aan het volgende worden gedacht op basis van wat tot dusver in het visiedocument naar voren is gekomen.

35 Allereerst: deze gemeenteleden zijn niet anders dan andere leden. Zij zijn volwaardig en gelijkwaardig lid van de gemeente. De kerk zal hen liefdevol aanvaarden, steunen op hun weg en ten volle doen delen in de onderlinge verbondenheid van de gelovigen. We mogen en willen hen niet uitsluiten van enige functie in de kerk, ook niet van een ambt.

40 Deze fundamentele aanvaarding sluit niet uit dat ook deze broeders en zusters gebonden zijn aan het spreken van de Schrift. Ieder gemeentelid zal zich moeten bewegen binnen de grenzen van het Woord van God. Dat is in de voorgaande paragraaf onderstreept.

45 Toch kan het in de praktijk voorkomen dat een gemeentelid een andere interpretatie geeft van het Bijbelse spreken dan dit visiedocument doet. Hij meent dan in het licht van de Bijbel wel ruimte te zien voor een gelijkgeslachtelijke relatie in liefde en trouw, en maakt daarvan ook daadwerkelijk gebruik. Daarbij spreken we niet over een gemeentelid dat zich in heel zijn houding en handelen verijdert van de kern van het evangelie. Wel denken we aan iemand die trouw meeleeft met de gemeente, zoekt naar de wil van God en toch meent dat de Schrift anders spreekt dan de kerkenraad hem voorhoudt. Op zichzelf genomen staat hij direct onder

- God. Dat mag in elk geval van een belijdend christen worden gezegd. Hij wil luisteren naar de stem van de goede Herder en is daarmee niet gebonden aan een andere macht boven hem die de Schrift uitlegt. God spreekt de gelovige rechtstreeks aan door zijn Woord en Geest. Een christen heeft een eigen verantwoordelijkheid ten aanzien van de wijze waarop hij zijn levenspatroon inricht. Maar hoe moet een kerkenraad in dat geval handelen? Twee verantwoordelijkheden staan dan tegenover elkaar: de verantwoordelijkheid van het gemeentelid vanuit zijn verstaan van het Woord en die van de kerkenraad vanuit zijn verstaan van datzelfde Woord.
- 10 Wanneer het desbetreffende gemeentelid een belijdend lid is, kan en moet de kerkenraad wijzen op de belofte die is afgelegd bij het doen van belijdenis. Wie openbare belijdenis van het geloof aflegt, belooft dat hij zich gewillig onderwerpt aan herderlijk opzicht en tucht van de kerkenraad. Deze regel van gewillige onderwerping rust op de eigen positie van ouderlingen ten opzichte van gemeente. Zij moeten geestelijke leiding geven en erop toezien dat ieder in de gemeente een levend lidmaat van Christus is en dat ook in de praktijk van het leven zal laten blijken⁸⁶. Zij dienen de gemeente te wijzen op haar roeping dat ze door haar handel en wandel anderen voor Christus wint. Wie niet naar de regel van de Schriften leeft, behoren zij te vermanen, en over wie geen boetvaardigheid betoont, de christelijke tucht te oefenen. Zij moeten vanuit hun geestelijk gezag er acht op geven dat de gemeente niet afwijkt van wat Christus geboden heeft⁸⁷.

Ouderlingen geven daarbij stem aan wat de gemeenschap der heiligen heeft verstaan van de wil van God vanuit de Heilige Schrift. Die gemeenschap omvat de gemeente vandaag, maar ook de gemeenschap van de gelovigen die de eeuwen door hebben geleefd. Hun ambt vindt zijn kern in de vertolking van de Bijbel. Het hart van het ambtswerk klopt in de hermeneutiek: zonder schriftvertolking geen gehoorzaamheid⁸⁸. Ouderlingen hebben daarom de bevoegdheid te oordelen over wat strijdt tegen de eer van God en de heiligheid van de gemeente. Aan die bevoegdheid is een opdracht verbonden. Die opdracht is dat zij ervoor moeten waken dat de gemeente niet afwijkt van het gebod van Christus.

30 Worden de verantwoordelijkheid van de gelovige en die van de kerkenraad tegen elkaar afgewogen, dan weegt op basis van de Schrift de bevoegdheid van de kerkenraad zwaarder. Hij spreekt vanuit hetgeen vanuit de gemeenschap der heiligen voor vast en bondig is verklaard op grond van een gezamenlijk zoeken naar de wil van God. De regel geldt dan dat het gemeentelid zich zal moeten onderwerpen aan opzicht en tucht van de kerkenraad die een eigen bevoegdheid heeft in de uitleg van de Schrift. Die uitleg brengt hij naar voren in verantwoordelijkheid ten opzichte van de gemeente die aan zijn zorg is toevertrouwd⁸⁹. Het gemeentelid zal zich hoe dan ook daaraan moeten houden. Dat mag verwacht worden op grond van de belofte die hij heeft afgelegd bij het belijdenis-doen. Dat is ook wat de Schrift ons leert.

⁸⁶ Vgl. het formulier voor de bevestiging van ouderlingen en diakenen, in: *Liturgische formulieren vastgesteld door de Generale Synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland 1968/69, 1971/72 en 1974* (1995), blz. 43.

⁸⁷ Vgl. Nederlandse Geloofsbelijdenis, artikel 30 en 32.

⁸⁸ Zie E. J. Beker en J. M. Hasselaar, *Wegen en kruispunten in de dogmatiek. Deel 1*, Kampen 1978, blz. 128. Zie ook blz. 127.

⁸⁹ *Potestas interpretandi scripturam publica* tegenover *potestas interpretandi privata*.

2.2. Kerkenraad en synode

Ten aanzien van de vraag naar de uitleg van de Schrift weegt het oordeel van de kerkenraad zwaarder dan dat van een individueel gemeentelid. De kerkenraad draagt daarin een grote verantwoordelijkheid.

5

De praktijk laat zien dat er vragen zijn die hij niet alleen kan beantwoorden. De vraag naar homoseksualiteit en homoseksuele relaties is daarvan een voorbeeld. Een kerkenraad kan daarover zelf nauwelijks een in de gemeente algemeen aanvaard oordeel geven. Daarvoor is de zaak te complex. Die complexiteit is door de generale synode van 2010 erkend. De synode heeft een studiegroep benoemd en ook deze commissie de opdracht gegeven advies te vragen aan de hoogleraren van de Theologische Universiteit te Apeldoorn. Dat een plaatselijke kerk over deze aangelegen zaak die nauw verbonden is met de uitleg en toepassing van de Schrift zelf nauwelijks een onbestreden oordeel kan geven, is ook gebleken. Vanuit een plaatselijke kerk is via de classis en de particuliere synode de vraag naar homoseksualiteit en homoseksuele relaties terechtgekomen op de tafel van de generale synode van 2007.

10

15

Deze procedurele gang van zaken, waarbij een plaatselijke kerk de hulp inroept van het kerkverband, heeft grote waarde. Daarin komt de verbondenheid van de kerken tot uiting. Een kerkenraad staat niet alleen. Zaken die boven zijn competentie uitgaan, kunnen of zullen besproken worden in een breder verband. Natuurlijk kan niet alles breed aan de orde komen. Het moet gaan om kerkelijke zaken, ook om zaken die niet in de kerkenraad zelf kunnen worden afgedaan of waarvan de raad oordeelt dat deze behoren tot de kerken van de meerdere vergadering in het algemeen (art. 30 K.O.). Onze kerken hebben met elkaar afgesproken dat zij voor vast en bondig houden wat in een meerdere vergadering wordt besloten. Daaronder valt ook de vraag die hier aan de orde is. Dat is zeker een zaak die heel het kerk-zijn raakt.

20

25

Ten aanzien van deze vraag naar homoseksualiteit en homoseksuele relaties is een instructie naar de generale synode van 2007 gestuurd. Daarop heeft deze synode besloten dat een volgende synode daarover een uitspraak zou doen. Een dergelijke synodale uitspraak is bindend voor de kerken. De regel binnen ons kerkverband is dat wat een generale synode uitspreekt door de kerken voor vast en bondig wordt gehouden tenzij in een later stadium wordt uitgesproken dat die uitspraak strijdt met Schrift, belijdenis en de aangenomen kerkorde. Wat door de generale synode is uitgesproken, wordt geacht uitgesproken te zijn door een afzonderlijke kerkenraad.

30

35

Onze vorm van kerkregering is presbyteriaal en synodaal. De ouderling (presbyter) heeft daarin een prominente plaats, maar in afgeleide zin ook de synode. Juist ten aanzien van aangelegen zaken waarover een plaatselijke kerk niet alleen kan beslissen, kan en moet een bredere vergadering of synode uitspraken doen. Dat dient het kerk-zijn en eveneens diegenen die door een kerkelijke uitspraak worden geraakt. In dit geval is met het oog op homoseksuele broeders en zusters duidelijkheid nodig. Zij zijn lid van een plaatselijke gemeente maar behoren ook bij een kerkverband. Het is kerkelijk ongerijmd dat zij bij een eventuele overgang naar een andere christelijke gereformeerde kerk met een ander pastoraal beleid inzake homoseksualiteit worden geconfronteerd.

40

45

Terecht heeft daarom de generale synode van 2010 besloten dat een uitspraak moet worden gedaan. Die uitspraak zal op basis van dit visiedocument niet anders kunnen zijn dan dat een homoseksuele relatie strijdt met wat God ons in zijn Woord leert, en daarmee met zijn eer en de heiligheid van de gemeente.

50

Een kerkenraad zal met een gemeentelid dat naar eigen overtuiging voor zichzelf echter wel ruimte ziet voor een homoseksuele relatie in liefde en trouw, pastoraal moeten spreken. Dat gesprek kan niet anders worden aangegaan dan in de geest en gezindheid van Christus: 5 liefdevol, zorgvuldig en ernstig. De Schrift spreekt in dit verband over 'vermanen'. Mocht dit vermaan, daar waar de zonde een openbaar en ergerlijk⁹⁰ karakter draagt, niet leiden tot een verandering van leefwijze, dan wijzen Schrift, belijdenis en kerkorde kerkenraden de weg van de kerkelijke tucht, hoe pijnlijk dat voor de betrokkenen ook is. Het Woord van God gaat ons daarin voor. De belijdenis van onze kerken stemt daarmee overeen en is hierin duidelijk⁹¹. 10 Deze weg sluit ook aan bij wat een synodale uitgave van enkele jaren geleden verwoordt ten aanzien van het ongehuwd samenwonen⁹². Wij realiseren ons dat het inslaan en volgen van deze weg veel wijsheid van kerkenraden vraagt. Op het bewandelen van deze weg en de moeiten die dat met zich mee kan brengen, wordt nader ingegaan in het volgende deel van dit rapport⁹³.

15 Daarbij beseffen we dat ons kerkelijk spreken niet op zichzelf staat. Het zal geworteld moeten zijn in ons leven. Beide zullen we voor ogen moeten houden: enerzijds onderlinge liefde en barmhartigheid en anderzijds een zuivere ijver voor de heiligheid van Christus' gemeente en de eer van zijn Naam. We zijn in ons spreken en leven afhankelijk van Hem die zijn kerk leidt 20 en regeert. We bidden dat Hij ons juist ook bij het spreken over homoseksualiteit en homoseksuele relaties vervult met wijsheid en fijngevoeligheid om te onderscheiden waarop het aankomt. Alleen zo mogen we verwachtingsvol uitzien naar de dag van Christus, als zonde en gebrokenheid zullen zijn weggedaan.

25 ***Hoofdstuk IX - Kerkelijke uitspraak***

Wat in dit visiedocument is geschreven, stemt naar onze overtuiging overeen met het spreken van de Schrift. Het is naar wij hopen een voldoende basis voor een kerkelijke uitspraak. De 30 generale synode van 2007 heeft bepaald dat een kerkelijke uitspraak niet voorbij mag gaan aan wat in de pastorale handreiking van 1986 naar voren is gebracht. De uitspraak moet ook gedaan worden binnen het raam van de gereformeerde Schriftbeschouwing. Eveneens mogen vragen rondom homoseksualiteit niet geïsoleerd benaderd worden. Ze moeten worden benaderd vanuit de Bijbelse visie op menselijke relaties, liefde en seksualiteit. Deze bepalingen zijn door de generale synode van 2010 gehandhaafd toen zij aan de studiec commissie homoseksualiteit en homoseksuele relaties haar opdracht gaf.

35 Onderstaand doen wij een voorstel met betrekking tot de formulering van een kerkelijke uitspraak die naar we menen voldoet aan de bovengenoemde criteria. Dit voorstel betreft een aantal afzonderlijke uitspraken:

- 40 1. de generale synode erkent dat in de Christelijke Gereformeerde Kerken in het verleden in het algemeen te weinig specifieke aandacht is geweest voor een pastoraal spreken en handelen inzake homoseksualiteit en homoseksuele relaties;
2. gemeenteleden met een homoseksuele gerichtheid hebben binnen de gemeente van Christus dezelfde positie als andere leden van de gemeente. Hun gerichtheid doet daaraan

⁹⁰ Het woord 'ergerlijk' is een verwijzing naar artikel 71 van de Kerkorde: 'De kerkelijke tucht zal naar het Woord van God en tot Zijn eer uitgeoefend worden. Zij heeft ten doel, dat de zondaar met God, de gemeente en zijn naaste verzoend wordt en de gegeven ergernis uit de gemeente van Christus wordt weggenomen (...).'

⁹¹ Nederlandse Geloofsbelijdenis, artikel 29 en 32, Heidelbergse Catechismus, zondag 31.

⁹² *Het huwelijk nader bekeken. Uitgave onder verantwoordelijkheid van deputaten voor contact met de overheid van de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland*, 2002, blz. 29.

⁹³ Zie de pastorale handreiking, hoofdstuk V, paragraaf 5 en 6.

niets af. Zij zijn volwaardig en gelijkwaardig lid van de gemeente, delen in de onderlinge zorg en worden met hun eigen gaven ingeschakeld tot opbouw van het geheel;

3. seksuele omgang tussen mensen van gelijk geslacht en relaties waarin die omgang gestalte krijgt, zijn niet in overeenstemming met het Woord van God en moeten derhalve zonde worden genoemd. Hierbij heeft de kerk in haar pastorale verantwoordelijkheid de weg van kerkelijke vermaning te gaan in overeenstemming met Schrift, belijdenis en kerkorde;
4. de hantering van dit Bijbelse spreken ten aanzien van homoseksualiteit en homoseksuele relaties in prediking, catechese en pastoraat dient in de gezindheid van Christus te geschieden.

In dit visiedocument hebben we het Bijbelse spreken over een gelijkgeslachtelijke omgang willen wegen. Op basis daarvan is bovenstaand voorstel gedaan voor de formulering van een kerkelijke uitspraak. De generale synode van 2010 heeft in aansluiting aan de synode van 2007 de studiec commissie ook een tweede opdracht gegeven, namelijk het dienen van de kerken met een pastorale handreiking die aandacht schenkt aan alle relevante aspecten van de plaats die homoseksuele broeders en zusters in de gemeente van Christus innemen en de pastorale zorg aan hen.

De commissie is gedurende haar bezinning steeds meer overtuigd geraakt van de waarde van een dergelijke handreiking. Homoseksuele broeders en zusters hebben bijzondere pastorale zorg nodig. Velen kennen gevoelens van onzekerheid, eenzaamheid, twijfel of angst. Ze weten hoe de Bijbel erover spreekt, maar hun gevoel wil soms of misschien wel vaak een andere kant uit. Daarom is een handreiking meer dan nodig.

De bedoeling daarvan is dat zij uitgaat naar pastores en kerkenraden. Uw commissie doet u een voorstel over de wijze van publicatie van deze handreiking. Ze acht het raadzaam dat deze samen met het visiedocument de kerken ingaat. Het visiedocument is het fundament onder de pastorale handreiking. Kerkenraden en pastores zullen de handreiking pas goed kunnen verstaan wanneer zij zich ervan bewust zijn wat de synode heeft gebracht tot haar eventuele uitspraak. Anderzijds roepen de uitspraak en de visie die daaraan ten grondslag ligt, om een pastorale benadering. Visiedocument en pastorale handreiking zijn nauw aan elkaar verbonden.

Pastorale handreiking ten dienste van de plaatselijke gemeenten

Inhoudsopgave

	Inleiding	57
5	I Pastoraal principe	58
	1. Kostbaar en kwetsbaar	58
	2. Liefde en gebod	59
	II Pastorale positie	60
	1. Ootmoed	60
10	2. Behoedzaamheid	61
	3. Overtuiging	62
	III Pastoraal perspectief	63
	1. Zelfaanvaarding	63
	2. Verandering	65
15	3. Onthouding	66
	4. Zelfbeheersing	69
	IV Pastoraal profiel	71
	1. Bewogenheid	72
	2. Luisteren	72
20	3. Spreken	72
	4. Openheid	73
	5. Humor	73
	V Pastoraat plaatselijk	74
	1. Verkondiging	74
25	2. Aanvaarding	76
	3. Vriendschap	77
	4. Verwanten	78
	5. Vermaning	80
	6. Verlegenheid	82
30	VI Pastorale periferie	84
	1. Elkaar vasthouden	84
	2. Anderen winnen	86
	Tot besluit	88
	Bijlage 1 - Aanbevolen literatuur	89
35	Bijlage 2 - Lijst met hulpverleningsinstanties	91

*Is er een nood, die meerder nijpen kan
dan deze:*

40 *in liefdes lusthof zijn een eenzaam man
en een bevroesde?*

(Uit: Willem de Mérode, *Eenzamen*)

45 ***Inleiding***

Onze kerken telden in 2012 ruim vierenzeventigduizend leden⁹⁴. Wie zal zeggen hoeveel van hen een homoseksuele gerichtheid hebben? Uitgaande van een gangbaar geschat percentage van twee á drie procent zouden dat er tussen anderhalf- en tweeduizend kunnen zijn. Het

⁹⁴ Om precies te zijn: per 1 januari 2012 74286 leden, te weten 28762 doopleden en 45524 belijdende leden.

geschatte percentage van mensen dat in meerdere of mindere mate te maken heeft met homoseksuele gevoelens is hoger. Dát er inderdaad broeders en zusters met deze gevoelens en een dergelijke gerichtheid⁹⁵ in onze kerken zijn, is duidelijk vanuit de pastorale praktijk. Het valt te verwachten dat in toenemende mate jongeren en ouderen met hun gelijkgeslachtelijke oriëntatie naar buiten zullen komen.

Hoofdstuk I – Pastoraal principe

In deze paragraaf verwoorden we het uitgangspunt voor het pastorale handelen ten opzichte van deze broeders en zusters: het pastoraal principe.

Deze pastorale handreiking is geschreven op basis van en in aansluiting aan het voorgaande visiedocument. Zorgvuldige lezing van de Schrift leverde deze conclusie op: homoseksualiteit is een gevolg van de zondeval en een aspect van de gebrokenheid van de schepping. De enige door de Heere gegeven vormgeving van een alomvattende relatie in liefde en trouw tussen twee mensen is die van het huwelijk tussen man en vrouw. Wij kunnen – ook al zouden wij vanuit sympathie wensen onze broeders en zusters in hun diepe verlangen tegemoet te kunnen komen⁹⁶ – een homoseksuele relatie niet zien als een verantwoord alternatief. Niettemin vraagt de realiteit en complexiteit van situaties in de gemeente om zorgvuldige ethische en pastorale afwegingen waarbij het uiterst moeilijk kan zijn de juiste keuzes te maken. Deze handreiking aan pastores⁹⁷ wil homoseksuele broeders en zusters bijstaan hun weg te gaan bij het Woord van God en hun plaats te hebben in de gemeente van Christus.

1. Kostbaar en kwetsbaar

Op basis van dezelfde Schrift die leidt tot de bovengenoemde conclusie, ontvangen wij een broeder of zuster met een homoseksuele gerichtheid zelf als een volwaardig en gelijkwaardig lid van de gemeente. Als een schepsel van God even kostbaar als elk ander. Als een gevallen mens even vatbaar voor de zonde maar ook even vindbaar voor de genade van God in Jezus Christus. Door dezelfde kracht van de heilige Geest wendbaar als iedere gelovige om zich van de duisternis af te keren naar het licht. En even weerbaar in de strijd. Inzetbaar ook voor taken in de gemeente waarbij niet de seksuele gerichtheid maar de geestelijke gave beslissend is. Tegelijk op eigen wijze kwetsbaar.

Vanwege zijn eigen, specifieke kwetsbaarheid verdient dit gemeentelid bijzondere aandacht. Als inderdaad zijn nood getekend is met de woorden van Willem de Mérode, zelf homoseksueel: eenzaamheid en vrees. In 'liefdes lusthof' nog wel. Met recht nijpende nood.

Iemand die zich bewust wordt van een homoseksuele gerichtheid ervaart in de meeste gevallen aanvankelijk gevoelens van vervreemding. Hij weet zich met zijn anders-zijn geen raad. Homoseksualiteit wordt in het algemeen anders bejegend dan heteroseksualiteit. Onbegrip, harde oordelen of besmukte afwijzing hebben invloed op welbevinden en

⁹⁵ In het pastorale deel van dit rapport komt het te meer aan op nabijheid en betrokkenheid. Het kan dan als vermoeiend, zo niet storend overkomen de betreffende broeders en zusters steeds aan te duiden met vermelding van hun seksuele gerichtheid of oriëntatie. Als vanuit het verband duidelijk is dat zij bedoeld zijn, nemen we dan ook de vrijheid om regelmatig van die vermelding af te zien. Ook spreken we voor de variatie wel eens over homoseksuele broeders en zusters of homobroeders en -zusters, zonder dat dat stigmatiserend bedoeld is.

⁹⁶ Zoals ook M. van Loon in het *Nederlands Dagblad* 20 januari 2012, en C. Graafland, die met instemming wordt geciteerd door J. Hoek in zijn artikel 'Hoe gaan we bijbels verantwoord om met homoseksualiteit' in A. Kool (red.), *Homoseksualiteit en kerk*, Zoetermeer 1995, blz. 46-47.

⁹⁷ Waar we de pastor met 'hij' aanduiden, kan ook 'zij' gelezen worden. De pastor hoeft immers niet per se predikant, ouderling of diaken te zijn.

ontwikkeling. Zij kunnen innerlijke conflicten en negatieve gevoelens met zich meebrengen die kunnen leiden tot een ernstig psychisch disfunctioneren. Ook werken deze gevoelens door in relaties met anderen. Het percentage homoseksuele jongeren dat komt tot suïcide of een poging daartoe is aanmerkelijk hoger dan onder heteroseksuele jongeren⁹⁸. In een zoektocht naar de eigen identiteit kan een jongere komen tot de conclusie dat deze gerichtheid helemaal hoort bij zijn persoon-zijn. Dat kan leiden tot een gevoel van rust, vertrouwdheid en ook vreugde. Acceptatie vanuit de omgeving en de samenleving wordt daarbij dan als een belangrijke steun in de rug beleefd.

10 Een gelovig christen met een homoseksuele gerichtheid ervaart de spanning in een eigen dimensie. Hoe kom ik aan mijn gevoelens als schepsel van God? Wat moet ik ermee in mijn relatie tot Hem? Aanvaardt de Heere mij wel zoals ik ben? Wat te doen als ik verliefd word? De Schriftwoorden die aan homoseksualiteit raken, zijn scherp en snijden hem in het vlees. Dat doet pijn. Er kan bij het lezen van de betreffende passages een gevoel van vervreemding opkomen: gaat dit wel echt over mij? Wat betekent het voor mijn toekomst als ik mij door 15 zijn Woord wil laat gezeggen en door zijn Geest wil laten leiden? Dit soort vragen kan leiden tot een heftige geestelijke strijd. Psychisch kan dit leiden tot onzekerheid, angst, depressie en identiteitscrisis. Ook voor jongeren met een christelijke opvoeding kunnen negatieve 20 ervaringen en een gebrek aan zelfacceptatie leiden tot een slechtere psychische gezondheid en soms aanleiding zijn voor zelfdoding of het ontwikkelen van plannen daartoe.

Wanneer een broeder of zuster tot de overtuiging gekomen is in onthouding te moeten leven, levert dat weer andere moeilijkheden op. De gevoelens blijven. Volhouden is moeilijk voor wie alleen zijn weg gaat. Als een broeder of zuster voor zichzelf wél ruimte meende te vinden 25 voor het aangaan van een intieme homoseksuele relatie en tegelijk lid wil blijven van de gemeente, opent zich nog weer een nieuw spanningsveld.

Het is van groot belang dat in al die situaties iemand, een pastor, nabij wil zijn. Met een maximum aan invoelingsvermogen en tegelijk met het besef nooit ten volle te kunnen 30 begrijpen. Een pastor die reisgenoot en gids wil zijn in alle fasen van angst, verdriet, vervreemding, onbegrip maar ook van aanvaarding en het concreet inrichten van het leven voor het aangezicht van God en te midden van broeders en zusters.

2. *Liefde en gebod*

35 Op de levensweg die we gaan, moeten wij keuzen maken. Dat is eigen aan ons mens-zijn. Maar voordat een christen dat doet, mag en moet hij een aantal dingen bedenken. Het eerste is de genade van God in Christus Jezus voor mensen in hun gevallen en gebroken staat. Deze genade is verschenen voor allerlei mensen. God wil niet dat wij verloren gaan maar behouden worden en tot onze bestemming komen 'in Christus'. Hij heeft in Christus zijn liefde 40 geopenbaard en doet ons door het geloof in die liefde delen.

Wij zijn geroepen, niet het minst in het pastoraat aan homoseksuele gemeenteleden, die liefde te verkondigen en in de eerste plaats onszelf daarbij door die liefde te laten leiden. In de discussie over homoseksualiteit heeft Romeinen 1 een belangrijke plaats. Er is al op gewezen 45 dat Paulus in de eerste hoofdstukken van zijn brief aanwerkt op wat hij schrijft in het vijfde hoofdstuk. Daar gaat het over Gods reddende rechtvaardiging door het geloof in Christus Jezus. In dat verband is sprake van de liefde van God, die in onze harten wordt uitgestort (vers 5). Reddend maar ook richtinggevend. Want op basis daarvan schrijft Paulus in het

⁹⁸ Zie: Saskia Keuzekamp (red.), Niels Kooiman, Jantine van Lisdonk, *Niet te ver uit de kast. Ervaringen van homo- en biseksuelen in Nederland*. SCP-publicatie 2010-15, Den Haag 2010, blz. 66-77.

derde hoofddeel van zijn brief over het concrete onderlinge liefdebetoon. Het is die liefde die de wet vervult (Rom. 12, 8).

- 5 In Leviticus 18 en 20 worden in scherpe bewoordingen homoseksuele gedragingen afgewezen. In het tussenliggende hoofdstuk vinden we de vroegste vorm in de Bijbel van het gebod de naaste lief te hebben als onszelf (Lev. 19, 18b). Deze liefde krijgt bijvoorbeeld gestalte in de bijzondere zorg voor de kwetsbaren in Israëls samenleving⁹⁹. Zij moeten veiligheid kunnen ervaren.
- 10 Overigens wordt ook dit hoofdstuk (Lev. 19) gedomineerd door de erkenning van de heiligheid van God. Veiligheid is pas echte veiligheid als deze omsloten is door heiligheid. De erkenning van Gods heiligheid krijgt gestalte in de eerbiediging van zijn recht en de gehoorzaamheid aan zijn geboden. Liefde behoedt wel voor wetticisme en farizeïsme maar sluit gehoorzaamheid niet uit. Integendeel. Wie Gods liefde kent, zal zichzelf willen toetsen in
- 15 het licht van zijn geboden. Dat hoort bij het leven van kinderen van God. De Heere Jezus bevestigt dat als Hij spreekt over navolging: wie Hem wil volgen, wordt gehoorzaam (Joh. 14, 15 en 21).

- 20 Voor wie wil delen in de reddende liefde van God kan het eigen gevoel niet het laatste woord hebben. De publieke opinie al helemaal niet. Dat is intussen gemakkelijker gezegd dan gedaan. Onze samenleving is sterk gericht op de bevestiging van wat een individu als zijn eigenheid ervaart. Al helemaal als het gaat om zijn seksuele eigenheid. Gehoorzaamheid aan een instantie buiten jezelf die jou tot kritisch zelfonderzoek of zelfs ‘wereldvreemde’ keuzes zou nopen – het wordt afgedaan als ronduit belachelijk.

- 25 Om de reddende liefde van God willen wij in het pastoraat op de gehoorzaamheid aan Gods wil blijven aandringen en zullen wij in liefde bereid zijn te helpen daaraan vorm te geven. Bij allen die aan onze zorgen zijn toevertrouwd en ook bij onze broeders en zusters met een homoseksuele oriëntatie. Geen van ons zal bij het gaan van Gods weg zonder strijd blijven
- 30 maar op het volgen van de Heere Jezus in geloof en gehoorzaamheid mag zegen worden verwacht. We zullen delen in het heil en de kracht van Christus' dood en opstanding. Hij die nu zit aan de rechterhand van de almachtige God, boven alle macht en heerschappij, staat ons bij (Rom. 8, 34). Het gebed is een sterke hulplijn naar boven.

35 ***Hoofdstuk II – Pastorale positie***

In dit hoofdstuk willen we bezien tot welke basishoudingen het liefdevol hanteren van bovenbeschreven principe in het pastoraat leidt.

1. Ootmoed

- 40 Vanaf de oude kerk tot in de jaren zestig van de vorige eeuw heeft de christelijke kerk in Nederland geen ruimte gezien voor de homoseksuele omgang. Wij vragen ons, weliswaar met de kennis van nu, af of de kerk zich in de ontmoeting met homobroeders en -zusters altijd door de liefde van Christus heeft laten leiden. Alleen al de tot niet zo heel lang geleden

⁹⁹ We moeten overigens voorzichtig zijn met de vergelijking van concrete kwetsbaarheden binnen de gemeente. Soms wordt de homoseksuele gerichtheid als vorm van gebrokenheid vergeleken met een lichamelijke handicap. Dan zou hier verwezen kunnen worden naar de dove en de blinde in Leviticus 19, 14. Evenwel moet bedacht worden dat een dove en een blinde het vermogen tot horen, respectievelijk zien geheel missen, terwijl een homoseksueel persoon wel over het vermogen tot het beleven en bedrijven van seksualiteit beschikt. Terecht punt van vergelijking is het gemis de seksualiteit te kunnen beleven met iemand van het andere geslacht. Maar daar komt dan bij de bewuste onthouding van het beleven van seksualiteit met iemand van hetzelfde geslacht.

gebezigde aanduiding 'sodomie' heeft de betreffende gemeenteleden geen rechtgedaan. Deze heeft hen bezeerd, gestigmatiseerd en in een kwaad daglicht gesteld.

5 Ook zou te wijzen zijn op vervreemdende voorbeelden van een veroordelende houding door de kerk¹⁰⁰. Tussen 1730 en 1732 werden in ons land zo'n driehonderd vonnissen geveld over homoseksuelen in de vorm van wurging, verdrinking en lijkverbranding. Vaak gebeurde dit met expliciete instemming van de kerk. Onze vroede vaders waren kinderen van hun tijd en net als wij kenden zij ten dele. Maar èn voor hen èn voor ons geldt dat ons denken en handelen niet de toets van de tijd maar de toets van de Schrift moet kunnen doorstaan.

10 Ook met het oog op onze eigen tijd past de kerk pastorale ootmoed. In de jongerencultuur is 'homo' nog vaak een scheldwoord en de kerkelijke jongerencultuur onderscheidt zich daarvan lang niet altijd voldoende. Ook nu nog gewagen homobroeders en -zusters soms van onbegrip en een harde, veroordelende benadering in hun gemeente. Al zijn er ook die hun teleurstelling uiten over te vlot uitgesproken begrip en een te weinig cultuurkritische houding. In grote delen van de christelijke kerk in Nederland is sinds de jaren zestig van de vorige eeuw de kijk op homoseksualiteit inderdaad radicaal veranderd.

20 Al met al is er reden om schuld te belijden voor de Heere én voor onze broeders en zusters over zoveel pastoraal falen in verleden en heden. Het zou goed zijn als dat in een zondagse eredienst en in gesprek met homoseksuele broeders en zusters zou kunnen gebeuren. Pastoraat zal, ook als het gebonden is aan bovenvermeld principe, niet anders dan in ootmoed kunnen geschieden. Met het gebed om de Geest van liefde en wijze zachtmoedigheid.

25 2. *Behoedzaamheid*

Dit gebed is temeer nodig in het besef van het belang van ons pastoraal handelen in dit opzicht. Ieder mens is geschapen als beeld van God en daarmee geroepen in eerbied, eerbaarheid en eerlijkheid zijn heerlijkheid te weerspiegelen. Door de zonde is het beeld van God in ons zwaar geschonden. Door wedergeboorte wordt het in Christus hersteld. In de heiliging door de Geest krijgt het meer en meer gestalte. Door de strijd heen tegen de oude mens met zijn verdorven natuur.

35 Nu is het herstel van het beeld van God wel een wonder van de Heere maar Hij schakelt daarbij ons mensen niet uit. Integendeel, wij hebben een persoonlijke verantwoordelijkheid om onszelf open te stellen voor de roepstem van het evangelie. Wij hebben ook een verantwoordelijkheid ten opzicht van elkaar om het werk van de Geest te dienen.

40 Daarom moet de kerk in prediking en pastoraat zonde blijven noemen wat de Schrift zonde noemt (Joh. 8, 11). Net als elk gemeentelid heeft ook het homoseksuele gemeentelid recht op duidelijkheid. Altijd weer bestaat het gevaar van de ernst van de zonde af te doen. Met als gevolg dat ook de genade niet meer ten volle straalt. De eer van de Heere is daarmee niet gediend en geen mens erbij gebaat.

45 In dat verband moet ook gezegd worden dat het geven van een oordeel over concrete gedragingen op zichzelf niet wezensvreemd is aan een liefdevolle omgang met elkaar en dus ook niet aan liefdevol pastoraat. Véroordelen is dat wel, althans als wij ons daarmee een

¹⁰⁰ J. Douma noemt de veelzeggende titel van een geschrift van ds. H. C. van Bijler: *Helsche Boosheit of Grouwelyke zonde van Sodomie, in haar afschouwelykheit, en welverdiende straffe uit Goddelyke en Menschelyke Schriften tot een Spiegel voor het Tegenwoordige, en de Toekomende Geslagte opentlyk ten toon gestelt*, in 1731 uitgegeven in Groningen (*Homofilie*. Ethische bezinning 9, Kampen 1984, blz. 27)

laatste oordeel over iemand willen aanmatigen (Joh. 8, 10-11). Dat komt niet ons maar de Heere toe. Ook waarschuwt de Heere Jezus voor te snel oordelen. En voor een oordeel over anderen waarbij wij zelf buiten schot blijven. Wij moeten eerst de balk uit ons eigen oog wegdoen (Mat. 7, 5). Maar wij moeten niet vervolgens ons oog sluiten voor de splinter in het oog van een ander. Integendeel, zowel zijn oog als zijn hele lichaam is ermee geholpen dat die splinter gezien, aangewezen en verwijderd wordt.

Tegelijk moeten wij ons realiseren dat we bij homoseksuele leden te maken hebben met vaak jonge broeders en zusters bij wie het proces van persoonlijkheidsvorming in volle gang is en onder grote druk staat. Zij zijn op zoek naar hun identiteit waarvan de seksualiteit een veelomvattend en diepingrijpend aspect is. Deze zoektocht kan net als bij heteroseksuelen gepaard gaan met tijdelijk experimenteel gedrag, het verkennen van onbekende paden en het beproeven van vluchtwegen. Pastoraat vraagt dan niet alleen een duidelijke inhoud maar ook een zeer behoedzame toonzetting. Het kan meebepalend zijn voor de weg die uiteindelijk gekozen wordt, hopelijk in het perspectief van het mens-zijn naar het beeld van God. Maar pastoraal falen kan juist bij deze gemeenteleden ook ongewild bijdragen aan een ontwikkeling in andere richtingen. Behoedzaamheid blijft aan de orde, de hele weg die wij met onze broeders en zusters gaan.

20 3. Overtuiging

Over het eigene en de doelstelling van het pastoraat in een kerk van gereformeerd belijden zou veel te zeggen zijn. Daarop kan in dit verband niet verder worden ingegaan. Graag verwijzen wij naar handboeken op dit terrein¹⁰¹. Wij beperken ons hier tot een omschrijving die aansluit bij de taalkundige herkomst van het woord 'pastoraat'. Die herkomst ligt in *pastor*, Latijn voor 'herder'. Volgens deze omschrijving is pastoraat het omzien naar mensen op hun levens- en geloofsweg binnen de context van de samenleving. Dat omzien gebeurt in gehoorzaamheid aan het Woord van God en in de kracht van de heilige Geest binnen en vanuit de gemeente van Christus¹⁰². Of op het allerkortst: 'Pastorale zorg zegt dat er een Herder is' (H. Andriessen). Wij zijn er diep van overtuigd dat pastoraat, op deze wijze bediend, broeders en zusters kan helpen mens te zijn zoals door God bedoeld en zo hun eeuwige bestemming in Hem te vinden.

Wij wijzen er verder nog slechts op dat volgens deze omschrijving pastoraat niet is voorbehouden aan ambtsdragers. Zij hebben wel hun eigen plaats en taak maar er zijn binnen de gemeente ook anderen, broeders en zusters, met pastorale gaven. Zij kunnen worden ingeschakeld, ook in de pastorale bemoeienis met broeders en zusters met een homoseksuele oriëntatie. Als het gaat om liefdevolle zorg, dan hebben uiteindelijk alle schapen van de kudde een verantwoordelijkheid ten opzichte van elkaar¹⁰³. Het kan niet zo zijn dat een pastorale handreiking zich beperkt tot ambtsdragers. Het is de gemeente als geheel die homobroeders en zusters in haar midden ontvangt en een plaats mag geven. Wij komen daarop terug¹⁰⁴.

¹⁰¹ Te denken valt aan D. Koole en W.H. Velema (red.), *Verricht uw dienst ten volle. De ouderling in de praktijk*, Kampen 1985.

¹⁰² In aansluiting aan H. C. van der Meulen (red.), *Liefdevol oog en open oor. Handboek pastoraat in de christelijke gemeente*, Zoetermeer 1999.

¹⁰³ Zie bijvoorbeeld J. W. van Pelt, *De pastorale gemeente. Over schapen met het hart van een herder*, Zoetermeer 2002.

¹⁰⁴ Vooral in hoofdstuk V, paragraaf 2.

Hoofdstuk III – Pastoraal perspectief

Nu gaat het eerst over het beoogde en gehoopte effect van de pastorale begeleiding van broeders en zusters met een homoseksuele gerichtheid, onder de zegen van de Heere.

5 *1. Zelfaanvaarding*

In het voorgaande visiedocument¹⁰⁵ is aandacht gegeven aan het proces waarin iemand zich van zijn homoseksuele oriëntatie bewust wordt. Men kan zeggen dat dat proces gericht is op zelfaanvaarding. Nu maakt het nog wel verschil of we daarover spreken in psychologisch of in pastoraal perspectief. Dat staat niet los van elkaar maar het valt ook niet met elkaar samen.

10

Dat heeft te maken met het feit dat Bijbels gezien identiteit niet losstaat van Gods weg met mens en wereld. De mens is als mens aangelegd op de dienst aan Gods heerlijk Koninkrijk. Daarom is de natuurlijke identiteit van een individuele mens niet het hoogste goed, en 'tot jezelf komen' en 'dichtbij jezelf blijven' niet het eind van alle tegenspraak.

15

In het wonder van de wedergeboorte worden verstand, hart en wil herschappen¹⁰⁶. Bij het vernieuwingsproces dat deze doormaken wordt ook het lichaam meer en meer beleefd als een tempel van de heilige Geest. De seksuele gerichtheid krijgt een plaats in het geheel van de nieuwe identiteit, waarin ook persoonlijke overtuigingen en keuzes met betrekking tot seksueel gedrag een plaats hebben.

20

De identiteit van een gelovige betekent dat een mens zijn gehele 'zelf' als op zichzelf staande grootheid verliest en terugvindt in Christus Jezus (Luc. 14, 26; Gal. 2, 20). In Hem is Gods Koninkrijk nabijgekomen en breekt het zich baan in de wereld. Een verloren zondaar hervindt zichzelf als kind van God in Christus. Hoe vaak wordt er in het Nieuwe Testament niet over gelovigen geschreven als over mensen 'in Christus'? Het is daarbij niet van belang of iemand Jood is of Griek, slaaf of vrije, mannelijk of vrouwelijk (Gal. 3, 28). En in verband met ons onderwerp vullen wij vrijmoedig aan: homoseksueel of heteroseksueel. Met deze aanvulling wil niet gezegd zijn dat het er niet toe doet of iemand homoseksueel of heteroseksueel is. Zoals het tot iemands eigenheid behoort Jood of Griek, man of vrouw te zijn, zo kan ook homoseksualiteit onvervreemdbaar tot iemands eigenheid behoren. Waar het om gaat is dat onze totale eigenheid, hoe deze dan ook is ingericht, wordt 'ingelijfd' in Christus.

25

30

Zelfaanvaarding in het licht van de Schrift is dan ook dat we ons mens-zijn in Christus aanvaarden. Zo wordt het beeld van God in ons hersteld (Ef. 4, 24). Zelfaanvaarding is Bijbels gezien de blijde en dankbare erkenning dat we een nieuwe schepping zijn (2 Kor. 5, 17), met Christus gestorven en weer opgestaan. We mogen in het geloof aanvaarden dat die nieuwe schepping in Christus werkelijkheid geworden is. Zij is dat wel in de spanning van het 'reeds' en 'nog niet'. De heiliging van het leven is een weg. Een weg van gelijkvormig worden aan Christus. Wij zijn nu nog niet wat wij eens zijn zullen: aan Christus gelijk (1 Joh. 3, 2).

35

40

Dat 'nog niet' brengt met zich mee dat wij niet aanvaarden wat bij de oude mens hoort en met de nieuwe schepping strijdt. Dat geldt voor de zonde. Daarvan moeten wij afsterven. Maar het geldt ook de gebrokenheid als gevolg van de zonde. Hoe deze zich ook manifesteert, geen van ons zal deze gebrokenheid zondermeer als voldongen feit kunnen aanvaarden. Het geloof in Christus als volkomen Verlosser zal kracht geven om wegen tot verandering te zoeken. Als deze er niet blijken te zijn, rest ons de kracht van de christelijke hoop om met het onvolkomene te leren leven (2 Kor. 12, 9).

45

¹⁰⁵ Visiedocument, hoofdstuk III.

¹⁰⁶ Dordtse Leerregels III/IV, 11.

Nogmaals, het 'in Christus' gaat over veel meer dan het seksuele. Het kan geen kwaad dat te benadrukken. Wij leven in een samenleving die met recht verseksualiseerd of zelfs gepornificeerd¹⁰⁷ genoemd kan worden. De seksuele component van het bestaan wedijvert in onze cultuur met de spirituele, overheerst deze en wordt er in de praktijk veelal mee gelijkgesteld. Bijbels gezien valt dan te spreken van afgoderij. De vergelijking met de wereld waarin Paulus leefde, is bepaald niet gezocht.

Het is pastoraal gezien van groot belang erop te wijzen dat identiteit meer omvat dan seksualiteit, of het nu homo- of heteroseksualiteit betreft. Dat neemt niet weg dat de identiteit van een mens óók zijn seksualiteit omvat. Iemand met een homoseksuele oriëntatie mag op een eigen manier geholpen worden zijn identiteit in Christus te vinden. In dát opzicht blijft het wel van belang of iemand Jood is of Griek, slaaf of vrije, mannelijk of vrouwelijk. Elders schrijft Paulus in dat verband over een 'roeping' (1 Kor. 7, 17 en 24). Iemand bij wie de homoseksuele oriëntatie wezenlijk tot zijn persoon-zijn behoort, mag zich geroepen weten als zodanig de Heere en zijn Rijk te dienen. Wij doen er goed aan ons ervoor open te stellen, dat homoseksuele broeders en zusters juist vanwege hun eigenheid op een eigen wijze kunnen dienen. Het zou goed zijn daarover samen met homobroeders en -zusters verder na te denken.

'Identiteit' is een totaalbegrip. Het omvat alle aspecten van ons mens-zijn: denken en dromen, wensen en willen, voelen en praten, doen en laten. Dat maakt het onmogelijk 'zijn' en 'doen' te scheiden. 'Zijn' is nooit een abstract idee maar op zichzelf al een manier van 'doen' en in elk 'doen' manifesteert zich ons 'zijn'. Dat kan ook van het seksuele aspect van onze identiteit worden gezegd. In zijn waarschuwing voor overspel maakt ook de Heere Jezus duidelijk dat in het geheel van ons mens-zijn begeren en doen samenvallen (Mat. 5, 28). 'Doen' begint niet pas in de slaapkamer maar al in de bovenkamer van ons 'zijn'.

Maar als Hij zijn volgelingen vervolgens oproept hun oog dat hen tot zonde verleidt uit te rukken en weg te gooien (Mat. 5, 29), maakt Hij tegelijk duidelijk dat begeren niet onvermijdelijk tot 'doen' leidt. Tussen zien, voelen, verlangen én handelen heeft de wil een belangrijke plaats. Bij de identiteit van een wedergeboren christen, een mens in Christus, hoort een wil die is vrijgemaakt van de slavernij aan de begeerte. De begeerte blijft wel en ook onze wil spoort nog niet volkomen met Gods wil, toch kan een volgeling van de Heere Jezus, biddend om de kracht van de Geest, zijn wil mobiliseren om niet aan zondige begeerten toe te geven maar deze te weerstaan. Een gelovig christen aanvaardt een 'zelf' in Christus, inclusief een vernieuwde wil.

Dit betreft bijvoorbeeld ook drift, in de zin van de inwendige dynamiek die iemand makkelijk tot niet vooraf overwogen woorden of daden brengt. Deze dynamiek kan zo diep in iemands persoonlijkheid liggen dat die aan iemand 'eigen' genoemd kan worden. Toch kan met een 'Zo ben ik nu eenmaal' ook voor zo iemand niet het laatste woord gezegd zijn (Mat. 5, 21-26).

Welke weg mag de pastor nu in dit licht van dit alles met zijn homoseksuele broeder of zuster gaan? Hij doet er om te beginnen wijs aan van de psychologie te leren langs welke weg iemand zich doorgaans van zijn homoseksualiteit bewust wordt. Wil iemand immers bereid raken zijn natuurlijke 'zelf' te verliezen dan moet hij wel in zekere zin op zijn natuurlijke zelf zicht en grip hebben gekregen. Afhankelijk van de fase waarin de pastor betrokken raakt, zal hij zijn broeder of zuster bijstaan en zijn plaats kennen.

¹⁰⁷ Myrthe Hilken, *McSex. De pornificatie van onze samenleving*, Amsterdam-Antwerpen 2008.

Bij het eerste herkennen van vage gevoelens van anders-zijn en het benoemen van deze gevoelens ondervindt iemand bijvoorbeeld vaak een strijd tussen het ideaal-ik en het reële ik. Het ideaal-ik zal in de ogen van pastor én pastorant meestal heteroseksueel gericht zijn. Door dat in deze fasen te sterk te benadrukken kan de pastor de pastorant blijvend of tijdelijk in een richting bewegen die hem aan zijn reële ik voorbij leidt en zo in het proces eerder achterop brengt dan vooruit helpt¹⁰⁸.

In veel gevallen zal de pastor met de homoseksuele gerichtheid van een gemeentelid bekendmaken in de fase van *coming out*. Als dat het geval is moet de pastor zich allereerst realiseren hoe ingrijpend deze fase voor zijn broeder of zuster is. Het betekent vaak een definitief afscheid nemen van de mogelijkheid van een heterorelatie, hetgeen toch een stevige verlieservaring met zich mee kan brengen¹⁰⁹. Na soms jaren van eenzaam worstelen zoekt iemand de doorbreking van het isolement. Maar hij neemt daarbij ook een groot risico: hoe zal met name de naaste omgeving van familie en vrienden reageren? De studeerkamer in de pastorie, de werkkamer van de ouderling of de huiskamer van een vertrouwd gemeentelid kan dan werkelijk een vluchtheuvel zijn.

2. Verandering

De vraag is legitiem of juist het christelijk ingevulde begrip 'identiteit' er niet toe moet leiden ook bij dit aspect van de gebrokenheid primair verandering te zoeken. Mag de gelovige niet van Christus de macht verwachten dat Hij een verandering geeft van seksuele oriëntatie richting de door God bij de schepping bedoelde? Hij is toch een volkomen Verlosser? Doet de pastor er niet goed aan zijn broeder of zuster een op verandering gerichte therapie te adviseren en daartoe te verwijzen naar een professionele hulpverlener? Wie een dergelijk advies wil geven heeft de publieke opinie tegen, wie een dergelijk advies wil opvolgen zo mogelijk nog meer. De invloed van de publieke opinie moet niet worden onderschat maar hoeft toch niet doorslaggevend te zijn.

In het visiedocument is al aangegeven dat we de mogelijkheid van een verandering of verschuiving van seksuele gerichtheid niet geheel mogen uitsluiten¹¹⁰. Er zijn getuigenissen van. Al zijn er ook de verdrietige voorbeelden van hen die meenden een verandering te hebben ondergaan maar die later terugvielen. Dat is des te meer pijnlijk als er intussen sprake is van een huwelijk en een gezin.

Met name wanneer de ontwikkeling van een homoseksuele gerichtheid verband houdt met een bepaalde scheefgroei in de (latere) kinder- en jeugdijaren, zou met de mogelijkheid van verandering rekening gehouden kunnen worden. In gesprek met adolescenten zelf kan dan overigens beter niet worden gesproken van 'verandering' maar van begeleiding bij de vorming van de seksuele identiteit.

Ook is bekend dat seksueel misbruik een katalysator kan zijn van de ontwikkeling van een seksuele gerichtheid op hetzelfde geslacht. Hulpverlening op het vlak van dergelijke

¹⁰⁸ P. J. Verhagen spreekt in dat verband van 'partij kiezen' voor het ideale ik. Heel begrijpelijk, zeker in Bijbels licht maar op een bepaald moment minstens ontijdig. Partij kiezen voor het reële ik kan overigens net zo schadelijk uitpakken. Zie zijn 'Zelfaanvaarding van homoseksuelen' in: A. Kool (red.), *Homoseksualiteit en kerk. Om de voortgang van het gesprek*, Zoetermeer 1995, blz. 87-114.

¹⁰⁹ P. W. van de Kamp, 'Uitgangspunten voor pastoraat en homoseksualiteit', in: Ad de Bruijne (red.), *Open en kwetsbaar. Christelijk debat over homoseksualiteit*, Barneveld 2012, blz. 89.

¹¹⁰ Zie visiedocument, hoofdstuk III, paragraaf 3.

traumatische ervaringen kan dan soms nog een verschuiving van seksuele gevoelens met zich meebrengen.

5 Wij willen in dit verband noemen onze erkenning van de almacht van God. Als God het wonder kan verrichten om doden levend te maken en Hij dat in geestelijk opzicht nog dagelijks doet, kan Hij ook het wonder verrichten van een verandering van seksuele gerichtheid. Maar daarin is de Heere wel vrij en deze wonderen gebeuren lang niet altijd. Het pastoraat moet dan ook niet de mogelijkheid van het wonder van verandering van seksuele gerichtheid als eerste doelstelling hebben, maar de mogelijkheid van het wonder van de
10 herschepping in Christus.

15 In het algemeen gesproken dienen we bij het overwegen van de mogelijkheid tot verandering van gerichtheid of verschuiving van gevoelens zowel te waken voor de uitersten van een arrogant optimisme als voor een cynisch pessimisme¹¹¹.

20 In alle voorzichtigheid kan de pastor bij zijn broeder of zuster de openheid peilen of proberen te vinden om, met deskundige hulp, eerst te verkennen of voor hem of haar een zekere verandering in de richting van de door God bedoelde oriëntatie is weggelegd. Dit is altijd een uiterst moeizaam proces. De steun van een biddend en daadwerkelijk meelevend pastor kan dan niet worden gemist.

25 In de meeste gevallen zal een dergelijke weg niet begaanbaar blijken of herstel uitblijven. In die situaties moeten we elkaar niet extra belasten met de suggestie dat er bij de homoseksuele broeder of zuster kennelijk te weinig geloof of gebed is geweest om te 'genezen'. Bij het 'nog niet' karakter van het Koninkrijk hoort ook, dat hier en nu niet alle gebrokenheid wordt weggenomen. In veel gevallen zal de homoseksuele gerichtheid levenslang een 'doorn in het vlees' blijven. Dan zullen pastor en gemeente het desbetreffende gemeentelid blijven steunen en helpen, voor zover dat in hun vermogen ligt. Dan mag het pastoraat eraan bijdragen het eigen bestaan te aanvaarden, inclusief de onvolkomenheid van de homoseksuele gerichtheid.
30 Daarbij mag het gebed niet ontbreken. De erediensten en ook aparte gebedsgroepen kunnen in dit opzicht van bijzondere betekenis zijn.

3. Onthouding

35 Wanneer verandering naar de heteroseksuele gerichtheid geen optie is of uitblijft, zal de pastor met zijn broeder of zuster moeten spreken over onthouding van seksuele omgang. Wij realiseren ons dat we daarmee raken aan een belangrijk aspect van het kruis dat een homoseksueel gemeentelid moet dragen.

40 In Bijbels licht kan daarover op twee manieren toch in positieve zin worden gesproken. De eerste manier sluit aan bij wat Paulus schrijft in zijn eerste brief aan de Korintiërs. Hij schrijft daar dat iedereen van God zijn bijzondere gave heeft gekregen (1 Kor. 7, 7). Deze opmerking maakt de apostel in verband met zijn eigen ongehuwd-zijn en zijn leven in onthouding. Deze kunnen een gave van God zijn.

¹¹¹ Mark A. Yarhouse, *At the Intersection of Religious and Sexual Identities. A Christian Perspective on Homosexuality*. Monograph for the Gospel Coalition's Christ on the Campus Initiative, edited by Don A. Carson (2010), pp. 22-23.

Belangrijk is in dit verband wat Paulus verstaat onder een gave die van God is ontvangen (*charisma ex theou*). Deze gave staat in dienst van het goed functioneren van de gemeente¹¹². Met het oog op de opbouw en uitbreiding van zijn kerk deelt God allerlei gaven uit. Niet ieder ontvangt dezelfde gave tot opbouw van allen.

5

Paulus ziet zijn leven in onthouding als een van de gaven die aan sommigen in de gemeente gegeven zijn. Het gaat bij deze gave niet om het afzien van een (huwelijks)relatie op zichzelf maar om de opbouw van de gemeente en de uitbreiding van Gods Koninkrijk met alle beschikbare tijd en toewijding. Ook gemeenteleden met een homoseksuele gerichtheid
10 kunnen op deze wijze van grote betekenis zijn. Op deze wijze zou een pastor op een positieve wijze over onthouding kunnen spreken: zou de onmogelijkheid om een relatie aan te gaan een roeping van God kunnen zijn tot een bijzondere dienst in zijn Koninkrijk?

15 Bij de gaven van de Geest zoals de apostel erover spreekt, wordt het eigene van de gelovige niet uitgeschakeld, maar veeleer ingeschakeld. In die zin wordt iemand die deze gave heeft ontvangen, zelf een gave voor de gemeente.

We moeten er daarbij wel voor oppassen niet lichtvaardig van de nood een deugd te willen maken. Wanneer een homoseksueel gemeentelid gaandeweg zijn of haar gemis in dit licht
20 leert bezien, zal dat in veel gevallen de pijn van het gemis niet wegnemen. Wel kan op deze wijze in de nood een zegen worden gevonden.

Er kan ook op een tweede manier over onthouding worden gesproken. Deze sluit aan bij de roeping die elke christen heeft om te leven vanuit de vrucht van de Geest. Bij deze vrucht
25 hoort de zelfbeheersing, ook tot onthouding van seksuele omgang buiten het huwelijk. Elke christen is wat dat betreft geroepen tot een leven in onthouding, ook iemand met een homoseksuele gerichtheid. De positieve bedoeling hiervan is de reinheid en de heiligheid van een levenswandel in de navolging van Christus, bevrijd van slaafse banden.

30 Intussen kan ook hier de vraag worden gesteld of in verband met een homoseksuele gerichtheid soms niet te makkelijk wordt gesproken over 'een leven in onthouding'. Dit brengt een strijd met zich mee die voor gehuwden vaak moeilijk is aan te voelen. Daarom mogen we niet gemakkelijk en niet ongenueanceerd spreken over een 'leven in onthouding'. Zij die geroepen zijn tot een dergelijk leven dragen een last met zich mee.

35

Paulus adviseert hem die niet getrouwd is, zich niet kan beheersen en zijn ongehuwd-zijn niet kan stellen in dienst van Gods Koninkrijk, dan ook te trouwen. En hoewel hij elders in heel positieve termen over het huwelijk schrijft (Ef. 5, 32), noemt hij in dit verband een negatief motief: trouwen als middel tegen seksuele onreinheid (1 Kor. 7, 2). Het is beter te trouwen
40 dan van begeerte te branden (1 Kor. 7, 9).

Om aan hen die deze spanning aan den lijve ervaren tegemoet te komen, wordt in analogie hiervan soms gepleit voor het toestaan van een homoseksuele relatie in liefde en trouw¹¹³. De intentie achter dit pleidooi zal elke oprecht bewogen pastor herkennen. En om aan het verwijt dat de Farizeeën trof (Mat. 23, 23) te ontkomen is het goed deze weg te verkennen. Genoemd pleidooi wordt ingezet met vragen als die hierna volgen. Ligt voor een gemeentelid deze weg

45

¹¹² L. Floor, *Persoon en werk van de Heilige Geest*, Kampen 1988, blz. 72. Zie ook blz. 73-74.

¹¹³ H. de Jong spreekt in dat verband van een 'prothese' (in: *Trouwen, scheiden en alleenblijven*, Kampen 1997, blz. 18). Ook Ad van der Dussen, 'Genadig en feilbaar. Over het maken van praktische keuzes', in: De Bruijne, *Open en kwetsbaar*, blz. 77.

open als een huwelijk met een partner van de andere sekse niet mogelijk is en alleen-blijven voor hem een doemscenario is vanwege vrees voor ernstige psychische moeite met alle mogelijke gevolgen vandien? Of zou anders zijn brandende begeerte hem niet tot vluchtige homoseksuele contacten leiden? Als wij blijven zeggen dat een homoseksuele relatie niet
 5 overeenkomt met Gods oorspronkelijke bedoeling, is het dan toch niet beter in liefde en trouw met een partner samen te leven dan van begeerte te branden en in de verleiding te komen die brand met erger kwaad te blussen?

Gedachtig aan ons pastoraal principe moeten wij wel te allen tijde overtuigd kunnen zijn dat
 10 de weg die wij met homoseksuele broeders en zusters gaan in het licht van Gods Woord houdbaar en betrouwbaar is. Nu, om dit pleidooi te ondersteunen wordt vaak gewezen op de tegemoetkomendheid van God aan zijn kinderen in de gebroken werkelijkheid van hun bestaan. En dat de Schrift daarvan ook andere voorbeelden kent: de scheidingsakte (Mar. 10, 4), en het gedogen van polygamie, ook nog in de nieuwtestamentische tijd (1 Tim. 3, 2).

15 Deze vergelijkingen zijn niet houdbaar¹¹⁴. Bij de scheidingsakte gaat het om een formalisering van de gebrokenheid ter beperking van de schade, namelijk in het leven van de vrouw die zonder maatschappelijke rechten achter zou blijven. De scheidingsakte is niet bedoeld als vrijbrief voor het aangaan van een nieuwe relatie die het alleen-zijn op zou heffen
 20 (Mat. 19, 9; 1 Kor. 7, 11). Ook na een echtscheiding kan iemand van begeerte branden maar dat is voor Paulus na een echtscheiding kennelijk geen motief om op het aangaan van een tweede huwelijk aan te dringen¹¹⁵.

25 Wat het tweede voorbeeld van de polygamie betreft is het zeer twijfelachtig of de uitdrukking 'man van één vrouw' in de eerste brief aan Timoteüs daarop duidt. Bij gemeenteleden zou dit dan worden gedoogd, bij ambtsdragers niet. De meeste uitleggers menen dat de voorwaarde voor een ambtsdrager hier meer in het algemeen volstreekte trouw in het huwelijk betreft en het zich onthouden van elke vorm van overspel en ontucht¹¹⁶.

30 Ook al in het Oude Testament is duidelijk dat polygamie in het licht van Gods bedoeling met het mens-zijn (Gen. 2, 24) een onvolkomenheid genoemd moet worden. Het is dan ook geen wonder dat we deze praktijk vaak met twist en tweedracht gepaard zien gaan. Het is mogelijk om bij de ontwikkeling naar de beoogde monogamie (1 Kor. 7, 2) te spreken van
 35 tegemoetkomendheid van God. Deze blijkt bijvoorbeeld in bepaalde voorschriften van de wet van Mozes (Deut. 21, 15-17). Het zogenaamde 'leviraatshuwelijk' (Deut. 25, 5-10) bevordert zelfs een vorm van polygamie.

40 Maar nergens vinden we in de Schrift een dergelijke tegemoetkomendheid van God op het punt van de homoseksuele relatie. Wij hebben dan ook geen vrijmoedigheid – ook niet met een beroep op 'de barmhertigheden Gods' – met onze broeders en zusters deze weg te bewandelen. Wij willen ons blijven bewegen in de lijn van de pastorale handreiking van 1986 die in dit verband zegt: 'Werkelijk pastoraat kan (...) nooit bestaan uit het wijzen van een weg, die wel moet leiden tot het overtreden van Gods geboden'¹¹⁷. Ook bij het niet-hebben

¹¹⁴ Zie wat echtscheiding betreft ook het visiedocument, Hoofdstuk VII, paragraaf 4.2.

¹¹⁵ In de tijd van de Reformatie is hierover wel genuanceerd gedacht. Zie H. J. Selderhuis, *Huwelijk en echtscheiding bij Martin Bucer. Kerkhistorische monografieën*, Leiden 1994, blz. 353-364.

¹¹⁶ J. P. Versteeg, 'Nieuwtestamentisch profiel van de ouderling', in: D. Koole en W. H. Velema, *Uit liefde tot Christus en zijn gemeente. Een handreiking aan de ouderling*, Kampen 1982, blz. 35.

¹¹⁷ *Acta van de generale synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland, 's- Gravenhage, 26 augustus – 20 november 1986*, blz. 248.

van de gave van de onthouding in engere zin blijft het – hoe pijnlijk ook – geboden zich van homoseksuele handelingen te onthouden.

4. Zelfbeheersing

5 Wij realiseren ons dat de 'smalle weg' van onthouding die wij menen met onze homoseksuele broeders en zusters te moeten gaan, voor hun gevoel benauwend smal kan worden. Maar als het de Heere zelf is die ons die weg wijst, kan het niet zo zijn dat Hij onze broeders en zusters met lege handen laat staan. Niet elke gelovige volgeling van de Heere Jezus heeft de genadegave van de onthouding zoals daarover in het begin van de vorige paragraaf is
10 gesproken. Maar elke gelovige volgeling heeft wel de geestesvrucht die onder andere bestaat in zelfbeheersing (Gal. 5, 22). Dit aspect van de vrucht van de Geest wordt aan elke gelovige geschonken omdat geen gelovige daarbuiten kan. De werkzame kracht van de heilige Geest stelt ons in staat onze zwakke wil tot zelfbeheersing te versterken, zodat wij ons niet door onze natuurlijk begeerten laten leiden. Zelfbeheersing mag worden gevoed door de kennis
15 (ook van goed en kwaad) om zo de volharding te dienen (2 Pet. 1, 6).

Eerder hebben wij erkend dat seksualiteit een veelomvattend en diepingrijpend aspect van het mens-zijn is. In de vorige paragraaf hebben wij gesproken over de gave van de onthouding tot
20 opbouw van de gemeente die niet ieder gegeven is. In dit licht willen wij proberen iets te peilen van de zware last die iemand te dragen heeft die – al heeft hij de geestesvrucht van de zelfbeheersing – moet afzien van een relatie waarin seksuele gemeenschap een plaats kan hebben. En hoe wij hem daarin pastoraal kunnen bijstaan.

Wij willen voorzichtig zijn met het wijzen op broeders en zusters in de gemeente die een
25 vergelijkbaar kruis moeten dragen en van wie ook zelfbeheersing wordt gevraagd. Dan worden wel genoemd jonge mensen die hun best doen om op weg naar hun huwelijksdag te 'wachten'. Gedacht kan worden aan ongewenst ongehuwden. Of aan hen die gehuwd zijn met een partner die vanwege lichamelijke of psychische omstandigheden niet tot normaal seksueel verkeer in staat is. Of ook aan hen die door een echtscheiding of door het overlijden van de
30 echtgenoot alleen zijn komen te staan¹¹⁸.

Punt van vergelijking is dat in bovengenoemde situaties inderdaad zelfbeheersing wordt gevraagd. En in sommige situaties kan dat een even zware strijd geven. Toch moet er ook oog
35 zijn voor een verschillend perspectief. Het maakt bijvoorbeeld wel uit om zelfbeheersing te oefenen met het oog op je trouwdag of in hoop op betere tijden óf in het besef dat het relationeel beleven van seksualiteit levenslang onmogelijk zal blijven. Uiteindelijk moet ieder zijn eigen last dragen (Gal. 6, 5).

De troost ligt dan ook niet in de zwaarte van het kruis van een ander maar in het gaan in het
40 voetspoor van de Heere Jezus. Wij mogen ons kruis dragen achter Hem aan. De vrucht van de Geest houdt voor ons de opgave in dat ook te doen. Maar deze gaat niet zonder de belofte dat we in het spoor van de Heere Jezus kunnen leren leven met onvolkomenheid en onvoldaanheid. De Geest ontleent kracht en hoop uit de volharding van Christus om die te
45 geven aan hen die willen leven in overeenstemming met Gods wil (Heb. 12, 2-3). Als de Heere is die Hij zegt te zijn – en wie zou daaraan durven twijfelen? – mogen zijn kinderen verwachten dat Hij hen staande houdt in de strijd en doet volharden om in nieuwheid van het leven te wandelen.

¹¹⁸ Zou er niet ook bij het pastoraat in deze situaties meer aandacht moeten zijn voor gemis op seksueel gebied? Zeker als het om zusters gaat is pastorale zorg door andere zusters daarbij onontbeerlijk.

Op deze plaats willen wij de betekenis van het gebed onderstrepen. Wij willen ervoor waken het gebed te presenteren of praktiseren als een pastoraal 'doekje voor het bloeden'. In gemakzuchtig pastoraat wordt onder de schijn van het tegendeel een broeder of zuster dan teruggeworpen op zichzelf. Het gebed is het kanaal die de rank met de wijnstok verbindt. Via dit kanaal kan uit de Heere Jezus in ons overvloeien wat nodig is om de vrucht van de Geest te doen groeien (Joh. 15, 16b). Onder andere zelfbeheersing.

Het steekt hier wel nauw. Hoe ver strekt de zelfbeheersing als vrucht van de Geest? Tot en met homoseksuele gevoelens? Kan het geboeid zijn door de schoonheid en de uitstraling van iemand van hetzelfde geslacht alleen maar iets van de oude mens zijn? Dat zou neerkomen op de totale ontkenning van de seksuele dimensie in het bestaan van de bekeerde, homoseksueel gerichte mens. Het zou betekenen dat hij in Christus een nieuwe mens is geworden, met uitzondering van zijn seksualiteit. Ook dat doet te kort aan het verlossingswerk van Christus.

Uit dat oogpunt bezien moet het mogelijk zijn homoseksuele gevoelens en een overeenkomstige gerichtheid te erkennen en te aanvaarden. Deze gerichtheid hoort weliswaar bij de gebrokenheid van het bestaan, maar kan toch een plek krijgen in het leven van wie in Christus een nieuw mens is geworden. Dat is overigens mogelijk met allerlei vormen van gebrokenheid en gemis in het mensenleven. Dat kan óók met de gebrokenheid van deze seksuele gerichtheid die helemaal verweven is met het persoon-zijn.

Wie een homoseksuele gerichtheid heeft mag erkennen en aanvaarden dat hij zich eerder thuis voelt bij iemand van gelijk geslacht dan bij een ander. Tegelijk staat dit gegeven onder het voorteken van gebrokenheid. Dat houdt concreet in dat je het geboeid-zijn door de schoonheid van iemand van gelijk geslacht en dat meer-thuis-en-geborgen-voelen bij iemand van gelijk geslacht niet gaat idealiseren. Nee, het blijft op het niveau van erkennen en aanvaarden.

Bij die erkenning en aanvaarding van het anders-zijn zal wie in Christus is tegelijk in de kracht van God willen strijden tegen de bekoring van homoseksueel verkeer¹¹⁹. De vraag of de gemeente ruimte kan laten of zelfs voorwaarden scheppen voor een eigensoortige omgang met elkaar van homoseksuele gemeenteleden laten we hier nog even open¹²⁰.

In positieve zin kan de zelfbeheersing niet weinig worden gevoed door het zoeken van de vreugde in God en de concentratie op Christus, die in zijn verschijning, aanwezigheid en gezelschap 'schoner dan alle mensenkinderen' is (Ps. 45, 3). Ook in de vrucht van de zelfbeheersing is de Geest eropuit Christus te verheerlijken. Hij doet hetero- en homoseksuelen elkaar ten diepste vinden in de aanbidding en de omhelzing van deze Christus.

Iedere gelovige – met welke seksuele gerichtheid dan ook - vindt zijn of haar completering in deze verbondenheid met Christus. De nieuwe identiteit in Christus vernieuwt het hele leven, zowel ons zijn als ons doen en laten. Daarmee is de roeping van de Heere gegeven ook ons kruis te dragen in het perspectief van het Koninkrijk dat nabij gekomen is en dat straks ten volle zal doorbreken. Het is van groot belang te onderkennen dat een homoseksuele gerichtheid iets is waarmee in het nieuwe leven al kruisdragend achter Christus aan geleefd mag worden. In Hem mag ook een homoseksueel gericht mens tot zijn bestemming komen.

¹¹⁹ In aansluiting aan J. Hoek in zijn artikel 'Hoe gaan we bijbels verantwoord om met homoseksualiteit' in: Kool, *Homoseksualiteit en kerk*, blz. 55-56. En heel indrukwekkend, op basis van eigen levenservaring Wolter Rose, 'We hebben elkaar wat te vertellen', in De Bruijne, *Open en kwetsbaar*, blz. 120-121.

¹²⁰ Zie deze pastorale handreiking hoofdstuk V, paragraaf 3.

Kruisdragen is dan niet alleen negatief, maar hoort ook positief bij de wijze waarop een gelovige aan Christus verbonden is en steeds meer wordt.

5 Enerzijds hebben onze homoseksuele broeders en zusters in de navolging van Christus een extra zwaar kruis te dragen. Zij dragen immers altijd hun gerichtheid met zich mee. Anderzijds lopen zij als kruisdragers met alle andere kruisdragers achter Christus de Gekruisigde aan. Daar ligt dan ook het gemeenschappelijke: wie – met welke seksuele gerichtheid dan ook – Christus wil volgen, moet zichzelf verloochenen, zijn of haar kruis opnemen en achter Hem aankomen. Daarbij tekenen we aan dat langs de weg van het gebed 10 de Heere het mogelijk kan maken om zelfs met opgeheven hoofd, blijmoedig het kruis te dragen.

15 Hopelijk wordt wel duidelijk dat een – overigens door velen steeds cynischer uitgesproken – 'je mag het wel zijn maar niet doen' geen recht doet aan onze positie. In elk geval herkennen wij ons niet in een benadering die de nadruk legt op het negatieve. Wij willen samen optrekken met onze homoseksuele broeders en zusters op de weg van geloof, gebed en gehoorzaamheid. Dit is voor ons allen een smalle weg, die wij voor elkaar niet onbevoegd willen verbreden maar ook niet onnodig willen versmallen.

20 En dan ook nog dit: bij geen van ons is de zelfbeheersing volkomen. Wij zijn in onszelf zwak, wij struikelen allen en vallen vaak. Als onze broeder in zonde valt en zijn schuld erkent, knielen wij naast hem neer en vragen de Heere om vergeving, om nieuwe moed en kracht in de strijd en om bewaring in de verzoeking. De Heere is groot van geduld, Hij vergeeft graag en bij Hem is de sterkte. Dus knielen wij samen desnoods keer op keer.

25 De genoemde aspecten van zelfaanvaarding, verkenning van de mogelijkheid tot verandering, overtuiging tot onthouding en de beoefening van zelfbeheersing komen mee met het leven 'in Christus'. Wij willen er niet vanuit gaan dat dit leven bij ieder die tot de gemeente behoort als vanzelf aanwezig is. Velen weten van de strijd om zekerheid hierin. Ook bij hen die uit 30 genade het leven 'in Christus' kennen, kan de werkelijkheid daarvan voorwerp zijn van twijfel en aanvechting. Ook dit kan de moeite om de eigen seksuele gerichtheid een plaats te geven, verzwaren. Daarom zal het diepste pastorale perspectief altijd blijven de vredevolle relatie tot de Heere zelf (Rom. 5, 1).

35 Wij hebben met een verwijzing naar de Dordtse Leerregels gesproken over het wonder van de wedergeboorte. Hierbij mogen ook de waarachtigheid van Gods belofte en de welgemeende oproep tot geloof en bekering worden genoemd. Zij die de toevlucht nemen tot de Heere en de middelen gebruiken, mogen met eerbied en ootmoed overvloediger genade verwachten. Zij die oprecht verlangen naar meer godsvrucht en vordering op de weg van de heiliging worden 40 herinnerd aan de belofte dat de Heere de walmende vlaspit niet zal uitblussen en het geknakte riet niet verbreken (I, 16).

Hoofdstuk IV – Pastoraal profiel

45 In aansluiting bij de gegeven omschrijving van pastoraat¹²¹ zal de pastor in zijn zorg en de pastorale gemeente in haar meelevens het beeld van de goede herder vertonen. Natuurlijk niet alleen ten opzichte van homoseksuele gemeenteleden. Toch kan het goed zijn het pastoraal profiel hier in het kort nog wat in te kleuren. Het eerder geschetste pastorale falen¹²² ten

¹²¹ Zie in deze pastorale handreiking hoofdstuk II, paragraaf 3.

¹²² Zie in deze pastorale handreiking hoofdstuk II, paragraaf 1.

opzichte van homoseksueel georiënteerde broeders en zusters in de geschiedenis van de kerk geldt daarbij als een baken in zee.

1. *Bewogenheid*

5 De pastor zal het gemeentelid met een homoseksuele gerichtheid bewogen benaderen door naast hem te gaan staan. Als eerste mag de ontmoeting met zijn broeder of zuster hem wel de gebrokenheid van zijn eigen bestaan en zijn eigen strijd en nederlagen te binnen brengen, ook op seksueel gebied. Pas dan zal hij werkelijk in staat zijn pastoraat te bieden. Welke mooie woorden een pastor ook spreekt, het homoseksuele gemeentelid – vaak al fijnzinnig van aard – zal aanvoelen of de pastor zich werkelijk in nevenschikking samen met hem ondergeschikt wil maken aan het Woord. Het gevoel dat de pastor zich moreel beter weet, zal belemmerend en waarschijnlijk spoedig blokkerend werken. Ook zal een pastor zich bewust moeten zijn van een mogelijke eigen innerlijke weerstand tegen de broeder of zuster met een homoseksuele gerichtheid. Het anders-zijn van de ander kan ook hem tegenstaan. Zijn houding en handelen zullen bepaald moeten zijn door de liefde. Deze is lankmoedig en goedertieren, zij is niet afgunstig, praalt niet en is niet opgeblazen, zij kwetst niemands gevoel... (1 Kor. 13, 4-5a).

2. *Luisteren*

20 De liefde zal de pastor vooreerst en vooral doen luisteren. Goed luisteren houdt in dat de pastor het gemeentelid de ruimte geeft om zijn hele verhaal te vertellen, zonder dat hij hem steeds in de rede valt om de gedachten en gevoelens van zijn gesprekspartner zelf in of aan te vullen. De pastor zal anderzijds toch wel een actieve luisterhouding aannemen, zodat de ander ervaart dat er werkelijk naar hem geluisterd wordt. Actief luisteren houdt onder andere in:

- het geven van non-verbale signalen die de gerichte aandacht onderstrepen,
- 25 - positieve terugkoppeling waarmee blijk wordt gegeven van empathie,
- het stellen van verhelderingsvragen met het oog op maximaal begrip,
- het in eigen woorden herhalen van wat de ander zei om het juiste verstaan te toetsen.

30 Onder dit kopje 'luisteren' zouden wij ook nog willen wijzen op de noodzaak dat de pastor zich theoretisch laat informeren door deskundigen. Het zal zijn gemeentelid goed doen te merken dat de pastor zich in de homoseksuele gerichtheid en belevingswereld heeft verdiept.

3. *Spreken*

35 De Schrift reikt ons vele wijze lessen aan met betrekking tot ons spreken: Een woord op het juiste moment gesproken, is als gouden appels in zilveren schalen (Spr. 25, 11). Juist bij tere gespreksonderwerpen als identiteit en seksualiteit komt het er zo op aan. Het kan voor de pastor een waardevolle voorbereiding op het pastorale gesprek zijn een van de Bijbelse lessen over ons spreken biddend te overwegen.

40 In het gesprek zal de pastor overigens voorzichtig omgaan met de Bijbelteksten die handelen over seksueel verkeer tussen mensen van gelijk geslacht. In de meeste gevallen kent zijn gesprekspartner die teksten wel. Hij weet wat de boodschap ervan is en voelt zich – al of niet ten gevolge van een bepaald hanteren ervan – op grond van die teksten mogelijk ook door God afgewezen. Het kan ook zijn dat het gemeentelid deze teksten als zo vervreemdend 45 ervaart dat door een te snel inbrengen ervan het gemeentelid om die reden het gevoel krijgt op voorhand als schriftkritisch en ongeestelijk afgewezen te worden.

Hoe dan ook, het zal in veel gevallen beter zijn in een later stadium van het pastorale contact de Bijbel op te slaan bij de teksten die ook in het aan deze handreiking voorafgaande visiedocument uitgebreid zijn besproken. Laat het gesprek als inzet mogen hebben en houden 50

wie de Heere wil zijn voor ons en wie wij mogen zijn voor, door en in Hem. Met heel ons hebben en houden, met hart en ziel en lichaam, met onze vreugde en ons verdriet, onze schade en onze schande. Zo zal de pastor Gods liefde onderstrepen, een liefde waarmee God ieder aanvaardt die met een ontvankelijk hart tot Hem komt. In de meeste gevallen zal een pastoraal contact worden afgesloten met een gebed na het lezen van een schriftgedeelte. Laat dat vooral een bemoedigend schriftgedeelte mogen zijn.

4. Openheid

De pastor moet bekendstaan als iemand 'met wie te praten valt'. Wat nog iets anders is dan bekendstaan als een populaire jongen die de taal van de straat kent. Zonder te willen vervallen tot stereotypering: homoseksuelen hebben niet zelden een gevoelige antenne voor beschaving, schoonheid en een verzorgde stijl. Een eenvoudig open, beschikbare en toegankelijke houding verlaagt de drempel voor de broeder en zuster om te vragen: Mag ik eens met u praten?

De mate van openheid wordt bepaald door het gemeentelid zelf. Het benoemen van de seksuele gerichtheid en het spreken daarover kan ontspanning geven en een zekere bevrijding. Als het contact goed verloopt, zal de broeder of zuster gaandeweg groeien in vrijmoedigheid om meer van zichzelf te laten zien. De openheid mag evenwel niet worden afgedwongen. Ieder gemeentelid met een homoseksuele gerichtheid heeft net als elk ander gemeentelid het recht in de stilte, alleen met God, zijn nood desnoods uit te schreeuwen, in aanvechting steun te zoeken en zonden te belijden.

Als de pastor aanvoelt dat om welke reden dan ook bij hemzelf of bij de ander de vrijmoedigheid ontbreekt of gaandeweg minder wordt, zou hij dat vragenderwijs ter sprake kunnen brengen. Ervaart de ander dat ook zo? Dan is het misschien beter om in overleg de broeder of zuster voor voortgaand gesprek in contact te brengen met een andere ambtsdrager of een voor hem of haar vertrouwd gemeentelid.

In sommige omstandigheden is het verstandiger het spreken over de homoseksuele gerichtheid in bredere kring niet te stimuleren. Dat kan in het bijzonder het geval zijn bij jonge mensen. Een homoseksuele voorkeur kan immers een fase zijn in de ontwikkeling van jongere naar volwassene en daarmee van voorbijgaande aard. Bovendien is iemand nooit honderd procent mannelijk of vrouwelijk. Een uitgesproken heteroseksuele man kan best typisch vrouwelijke trekken hebben en omgekeerd. In de psychosociale hulpverlening worden onderscheidingen gehanteerd als man-mannen, vrouw-mannen, man-vrouwen, vrouw-vrouwen. En daarbinnen zijn dan nog weer allerlei nuances aan te brengen. Het is niet onmogelijk dat een jongere zich in zijn zelfverstaan vergist. Gezien het sterke accent dat onze cultuur legt op de seksuele dimensie van het leven, kan hij bijvoorbeeld denken dat de goede vriendschap die hij met iemand heeft, homoseksueel getint is. Te snelle en brede openheid kan de jongere bevestigen in zijn misplaatst zelfverstaan. Dat bemoeilijkt de weg terug.

5. Humor

Het mag enige bevreemding wekken dat er in deze pastorale handreiking ook een plaatsje wordt ingeruimd voor humor in het pastoraat. Wij doen dat toch bewust. Humor is een geschenk van God waarmee we voor elkaar het leven mogen veraangenamen.

Wij bedoelen dan wel humor die deze toets kan doorstaan: al wat waar, al wat eerbaar, al wat rechtvaardig is, al wat rein, al wat lieflijk, al wat welluidend is, wat deugd is en prijzenswaardig (Fil. 4, 8 HSV). Humor in deze geest kan een instrument zijn om de zwaarigheid van het gebroken bestaan enigszins te relativieren. Het ijkpunt voor de relativering geeft Paulus in datzelfde verband aan: de Heere is nabij (vs. 5). We zijn op weg naar het herstel van alle dingen. Elke pastor kent er voorbeelden van dat humor iemand hielp zijn kruis te dragen, zelfs vrolijk verder te dragen, al was het maar één stapje in die richting.

15

Hoofdstuk V – Pastoraat plaatselijk

De generale synode oordeelde dat het nuttig zou kunnen zijn als de studiecmissie in het kader van haar opdracht kennis zou nemen van beleidsstukken van onze plaatselijke kerkenraden. De commissie heeft dat inderdaad gedaan. Niet veel kerkenraden hebben overigens een eigen beleidsstuk homoseksualiteit en homoseksuele relaties opgesteld. Een aantal kerkenraden gaf aan de pastorale handreiking van 1986 als uitgangspunt te hebben voor de plaats van homoseksuelen in de gemeente.

25

Waar de commissie kennis kon nemen van plaatselijk beleid, bleek eenheid in verscheidenheid. Alle kerken nemen hun uitgangspunt in het Woord en maken ernst met wat ze daar vinden. Geen enkele kerk zegt dat homoseksualiteit louter een (toegestane) variant is. Geen enkele gemeente wil een homohuwelijk bevestigen of door homostellen geadopteerde kinderen dopen. Ook zijn nergens de ambten opengesteld voor leden die in een homoseksuele relatie samenleven. Wel blijkt in alle stukken grote bewogenheid met de nood van broeders en zusters met een homoseksuele oriëntatie en een voelbaar verlangen om hun een volwaardige en gelijkwaardige plaats in de gemeente te bieden. In deze paragraaf maken we dankbaar gebruik van een aantal in plaatselijke beleidsstukken gevonden elementen. Vanwege de vertrouwelijkheid doen we dat zonder bronvermelding.

30

35

Op enkele niet onbelangrijke punten wordt een verschillend beleid gehanteerd. Het betreft dan met name de mogelijkheid voor hen die in een homoseksuele relatie samenleven om openbare geloofsbelijdenis te doen, eventueel gedoopt te worden en aan het avondmaal aan te gaan. Soms schuilt hierachter de gedachte van een homoseksuele relatie in liefde en trouw als een noodoplossing in de gebrokenheid, soms pastoraal geduld met betrekking tot de heiliging van het leven in het spoor van Christus.

40

Wij willen in dit hoofdstuk van deze handreiking focussen op de plaatselijke gemeente, om in het volgende hoofdstuk ten slotte de blik te richten op het kerkverband.

45

1. Verkondiging

Het is van fundamenteel belang dat de prediking in onze kerken verkondiging blijft van de volle raad van God. Dat betekent dat zijn Woord komt tot mensen die zonder onderscheid zondaren waren, zijn en blijven. Dat ligt heel ernstig: we dóen niet alleen zonde, we zijn zonde. Zelfs onze beste werken zijn met zonde bevuurd. Een radicaal zondebegrip helpt om te beseffen dat wij in onszelf geen van allen qua aard, levensoriëntatie en ook seksuele beleving

50

voor God kunnen bestaan. Aan zulke mensen mag de verlossing in Christus gepredikt worden tot geloof en bekering. In Christus, die ons redt van de toorn en die ons geworden is wijsheid, rechtvaardigheid, heiliging en verlossing (1 Kor. 1, 30).

5 Deze verkondiging dient gepaard te gaan met een gebed om de werking van de heilige Geest. Deze doet verloren zondaren die tot God gaan, in de wedergeboorte in Christus een nieuwe, rechtvaardige en reine identiteit vinden. Een nieuwe identiteit die door dezelfde Geest steeds
10 meer zal blijken en stralen, tot eer van God en in dienst van de naaste. Het werk van de Geest in het komen tot Christus en het leven uit Christus wil ook zelf voorwerp van verkondiging blijven.

De vormende werking van de prediking en in het verlengde daarvan de catechese, in het kader van het heiligende werk van de Geest, kan moeilijk worden overschat. Om te beginnen al zo:
15 als de ontwikkeling van een homoseksuele gerichtheid ook en mede veroorzaakt kan zijn door omgevingsfactoren in de jeugd, kan concrete prediking met betrekking tot huwelijks- en gezinsleven ertoe bijdragen een dergelijke ontwikkeling tegen te gaan. Maar ook voor de ontwikkeling van ieders nieuwe identiteit in Christus blijft de verkondiging van het Woord als het zaad van de wedergeboorte (1 Pet. 1, 23) en als groeizame melk (1 Pet. 2, 2) het
20 belangrijkste middel.

In de prediking in deze tijd moet ook de seksualiteit als geschenk van God ter sprake komen. Als een belangrijk, zij het niet allesbeheersend aspect van het mens-zijn. Er mag aandacht
25 gegeven worden aan de seksualiteit op een positieve, lofzeggende wijze. Maar ook ootmoedig over het bederf in de zondeval. Dankbaar en blij over de redding van de seksualiteit in Christus Jezus. En dan ook duidelijk over de kaders waarbinnen in de herschepping door de Geest de seksuele omgang een plaats mag hebben: het publiek gesloten huwelijk tussen man en vrouw. In het licht van de Schriften moeten alle seksuele handelingen daarbuiten en dus
30 ook homoseksuele handelingen als zonde worden aangemerkt¹²³. De prediking moet oproepen dergelijke zonden te belijden en te bestrijden. Er is vergeving bij God! Intussen laat de prediking ook duidelijk doorklinken dat een homoseksuele gerichtheid op zichzelf geen zonde is en ook homoseksuele gevoelens en verlangens dat niet per se zijn¹²⁴.

Broeders en zusters met een homoseksuele gerichtheid zullen deze prediking op hun eigen manier als spannend ervaren. Mogelijk sterker dan anderen beleven zij hun seksualiteit als een
35 onvervreemdbaar onderdeel van hun zijn. Want zij hebben aan hun seksualiteit heel bewust een plaats moeten geven en ook vanwege de positie die anderen hun lijken te geven. Zij voelen zich met hun seksuele gerichtheid gemakkelijk óf helemaal aanvaard óf helemaal afgewezen. De prediking van de nieuwe mens in Christus en de blijvende strijd tegen de oude mens spreekt hier dus genuanceerder. Anderzijds kunnen homoseksueel georiënteerde
40 broeders en zusters als hoorders van de prediking hun heteroseksuele medebroeders en -zusters erbij bepalen dat hun seksualiteit niet minder getekend is door gebrokenheid en vatbaarheid voor de verleiding tot zonde. De Heere heeft met zijn spreken ons allen in ons hele bestaan op het oog, niet omdat de een zuiverder zou zijn dan de ander maar omdat we
45 allen bij de wereld horen die God zo lief heeft gehad dat Hij zijn eniggeboren Zoon gegeven heeft opdat een ieder die in Hem gelooft niet verloren gaat maar eeuwig leven heeft (Joh. 3, 16). God neemt ons als zondaars aan.

¹²³ Heidelbergse Catechismus, zondag 41.

¹²⁴ Zie deze pastorale handreiking hoofdstuk III, paragraaf 4 (blz. 13).

Ook de publieke gerechtigheid is een aspect van de heiliging. In dat opzicht mag de prediking de gemeente oproepen en toerusten in het publieke domein haat, afwijzing en discriminatie van mensen op basis van hun seksuele oriëntatie tegen te gaan. Recente ontwikkelingen als homohuwelijk, de mogelijkheid voor homoparen om kinderen te adopteren en de wetgeving met betrekking tot de 'weigerambtenaar' kunnen bij de kerkelijke gemeente een antithetische houding voeden. Tegen onschriftuurlijke ontwikkelingen in de samenleving zal de prediking een profetisch geluid laten horen. Maar ook in hun maatschappelijke kwetsbaarheid moeten homo's als persoon op de steun van christenen kunnen rekenen.

10 2. Aanvaarding

Binnen de gemeente geldt het gebod dat wij elkaar zullen aanvaarden zoals Christus ons aanvaard heeft (Rom. 15, 7). Wij aanvaarden elkaar, inclusief onze gebrokenheid. De grond en ook het voorbeeld van deze aanvaarding liggen in de liefde van de Heere Jezus Christus. De liefde die Hij op unieke wijze toonde door zijn leven voor ons te geven. Dit aanvaarden van elkaar is overigens wel een leerproces. Wij ervaren dat in de omgang met elkaar in allerlei opzichten. Daarom hoort bij liefdevolle aanvaarding ook geduld. Zoals Christus geduld heeft met ons, zo zullen wij geduld hebben met elkaar. Als leerproces is de Bijbelse aanvaarding van elkaar ook een testcase, niet het minst in het samenkomen van hetero- en homoseksuele gemeenteleden.

20 In het Nieuwe Testament wordt van de gemeente een extra inspanning gevraagd om hen die een kwetsbare positie innemen te aanvaarden. Onder hen rekenen we ook broeders en zusters met een homoseksuele gerichtheid. Zij zijn kwetsbaar vanwege hun positie in de samenleving, die vaak minder tolerant is dan ze zegt te zijn, en vanwege hun eigen innerlijke strijd. De gemeente mag hun een warme gemeenschap en een veilige plek bieden. Zij zal tot steun zijn van hen die hun weg met hun eigen gerichtheid gaan. Ze zal hen in liefde tegemoet treden en een ruimte bieden om zichzelf te zijn. De broeders en zusters mogen weten dat ze worden gezien en dat er naar hen wordt geluisterd.

30 In de omkoesting van het lichaam van Christus mag de identiteit in Christus worden ontvangen en verder gevormd. Onze broeders en zusters moeten in de gemeenschap der heiligen een tegenwicht kunnen vinden voor afwijzing, eenzaamheid en depressie. De gemeente heet in de Schrift ook 'bruid van Christus'. Ook al kan zij niet voorzien in hun diepste gemis, zij zal voor haar homoseksueel georiënteerde leden toch iets hebben van de liefdeslusthof uit het gedicht van Willem de Mérode. In de gemeente van Christus moet niemand kunnen zeggen: Ik heb geen mens (Joh. 5, 7).

40 Een mooie, concrete gestalte van liefdevolle aanvaarding is daadwerkelijke gastvrijheid. Sommigen hebben een bijzondere gave om hun hart en huis royaal open te stellen voor anderen. Maar het Nieuwe Testament roept de hele gemeente op tot gastvrijheid met de belofte dat je soms, ongedacht, engelen in huis haalt (Heb. 13, 2). Regelmatige contacten op adressen waar men ook zomaar eens binnen kan lopen, zijn van grote betekenis voor hen die alleen gaan.

45 Overeenkomstig onze belijdenis¹²⁵ mag anderzijds met het oog op allerlei taken en functies ook op onze homobroeders en -zusters een beroep worden gedaan om hun gaven 'tot nut en heil van de andere leden bereidwillig en met vreugde te gebruiken'. Broeders met de gave om geestelijk leiding te geven, kunnen in dankbaarheid voor ambten worden gekandideerd.

¹²⁵ Heidelbergse Catechismus, zondag 21, vraag en antwoord 55.

3. Vriendschap

Doet de gemeente er goed aan gelijkgeslachtelijke vriendschappen tussen gemeenteleden met een homoseksuele gerichtheid te stimuleren of zelfs te faciliteren? Zou de kerkenraad kunnen verdragen dat twee vrienden of vriendinnen, met een belofte zich van seksuele handelingen te onthouden, samen onder één dak gaan wonen?

Wie zijn broeder en zuster wil helpen de weg van Gods Woord te gaan, zal ernstig trachten hem of haar ervan te weerhouden de weg van het samenwonen te gaan. Niet omdat hij zijn broeder of zuster een vriendschappelijk samenzijn in een huiselijke omgeving misgunt maar omdat hij in alle nuchterheid – om te beginnen voor zichzelf! – de duivelse macht achter de verleiding tot zonde niet wil onderschatten en onze eigen menselijke kracht om de verleiding tot zonde te weerstaan, niet wil overschatten¹²⁶. Wie bewust de verleiding opzoekt, maakt het voor zichzelf erg moeilijk in oprechtheid te blijven bidden: Leid ons niet in verzoeking.

Aan de andere kant is de vraag op zijn plaats of elk homogemeentelid bij zijn toch al diepe gemis ook de kostbaarheid van een zuivere vriendschap met iemand van gelijk geslacht moet worden ontzegd. Wij worden bij de bezinning hierop zomaar gehinderd door het feit dat ook de categorie vriendschap in onze samenleving veelszins ten prooi is gevallen aan het individuele belang en begeren. En ook aan de vluchtigheid van het 'als vriend accepteren' en even zo makkelijk 'ontvrienden' van een sociaal medium als *Facebook*. Zaken die op zich ook binnen een diepe, duurzame vriendschap passen als affectie en lichamelijke nabijheid worden in onze cultuur makkelijk seksueel ingekleurd.

In vroeger jaren woonden regelmatig twee vriendinnen onder één dak. Niets wees erop dat er sprake was van een lesbische verhouding. Niemand had ook de vrijmoedigheid daarnaar te vragen. Dat gebeurde dus ook niet. Wij zijn die onbevangenheid voorbij. Zeker als het om twee vrienden gaat.

Er is ook wel sprake van een tegenbeweging waarbij de eigen waarde van niet-seksuele, affectieve en intieme vriendschap weer voor het voetlicht wordt gehaald¹²⁷. Daar zijn ook Bijbelse voorbeelden van. De bekendste is de vriendschap tussen David en Jonathan. David zei daar zelf van dat de liefde van Jonathan hem wonderlijker was dan de liefde van vrouwen (2 Sam. 1, 26). De suggestie dat het hierbij zou gaan om een homoseksuele liefde mist elke grond. David wil juist zeggen dat wat hij met Jonathan deelt dieper gaat dan elke, ook seksueel beleefde liefde. Het gaat hierbij dus om een mannelijke vriendschap tussen twee heteroseksuele personen. Maar zou een dergelijke diepe vriendschap een broeder of zuster met een homoseksuele gerichtheid niet in enige mate tegemoet kunnen komen in het puur menselijke verlangen naar affectie, intimiteit en geborgenheid¹²⁸?

Zo zouden zij op hun beurt bij kunnen dragen aan een herijking van vriendschap in Bijbelse zin. Ook op die manier dat deze vriendschap de gemeente herinnert aan het toekomstige samenleven in Gods nieuwe wereld waarin niet de huwelijksrelatie van man en vrouw maar

¹²⁶ Vergelijk Douma, *Homofilie*, blz. 104

¹²⁷ Wil Derkse, *Over vriendschap. Verkenningen van een zone zonder gevaar*, 2e dr., Tiel 2012.

¹²⁸ De ethicus Oliver O'Donovan bepleit dat sterk. Hij meent daarbij ook het begrip erotiek te kunnen herijken, zodat het minder dan in de huidige cultuur conflicteert met het Bijbelse *agapè* en *philia*. Zie zijn: *Church in Crisis. The Gay Controversy and the Anglican Communion*, Eugene 2008, p. 93. Ook J. Douma maakte onderscheid tussen *homofilie*, *homoërotiek* en *homoseksualiteit* (zie zijn *Homofilie*, blz. 98). Het lijkt ons toe dat het boek Hooglied voor een dergelijke herijking een belangrijk uitgangspunt zou kunnen zijn.

de band in Christus eenheid sticht¹²⁹. In de christelijke traditie is terecht altijd benadrukt dat het huwelijk de exclusieve samenlevingsvorm is voor man en vrouw. Homoseksuele broeders en zusters kunnen het besef van de christelijke gemeente versterken dat het huwelijk daarmee niet absoluut en eeuwig is. De Heere Jezus zelf (Mat.19, 11-12) en ook de apostel Paulus (1 Kor. 7, 29) gaan ons voor in een zekere relativering met het oog op het Koninkrijk der hemelen. Dat zou in de gemeente ook weer meer ruimte kunnen geven om na te denken over mogelijkheden om eenzaamheid bij homoseksuelen te voorkomen of doorbreken.

De kerk zou er goed aan doen na te denken over omgangsvormen en pleisterplaatsen binnen de gemeente waarin homoseksueel georiënteerde broeders en zusters die in seksuele onthouding willen leven toch vriendschap en genegenheid kunnen vinden bij elkaar en bij anderen¹³⁰. De uitdaging zal dan zijn dat de gemeente van harte, royaal en zonder wantrouwen ruimte kan bieden aan dergelijke initiatieven, waar zij ziet dat geen voet gegeven wordt aan de duivel (Ef. 4, 27) en dat ook de schijn van kwaad (1 Tess. 5, 22; Jud. 23) wordt gemedend, zoals die in een situatie van samenwonen wel zou ontstaan.

Wij hebben geen pasklare ideeën voor plaatselijke situaties maar waar het ons vooral om gaat is dat een kerkenraad pas geheel handelt in de lijn van de Schrift als hij niet alleen aangeeft wat níet kan maar ook bereid is mee te denken over wat wél kan. In de gemeente van Christus moet immers niemand kunnen zeggen: Ik heb geen mens...

4. *Verwanten*

Gemeenteleden met een homoseksuele gerichtheid staan in een kring van familie en vrienden. Deze hebben vaak veel te verwerken als zij te horen krijgen dat iemand in hun nabije omgeving 'zo' is. Het pastoraat mag niet aan de kring van naaste verwanten en vrienden voorbijgaan. Ouders kunnen gevoelens van teleurstelling, verdriet, schaamte en boosheid ervaren. Soms achter een schijn van grootmoedigheid en acceptatie. Al kan er, nu het een eigen geliefd kind betreft, ook oprechte twijfel opkomen bij wat men altijd voor Bijbels hield. Er kan sprake zijn van ontkenning en zelfverwijt. Er kan spijt leven over een gebrek aan openheid in de voorafgaande periode. In veel gevallen zullen verwanten behoefte hebben aan begrip, erkenning en een bijdrage aan innerlijke vrede.

De pastor kan – niet buiten het betreffende homo-gemeentelid om! – contact opnemen met de ouders om te vragen of zij het op prijs stellen als hij eens langskomt. Opnieuw om vooral te luisteren en verder hopelijk wat te bemoedigen. Waarbij er ook nog weer rekening gehouden moet worden met het feit dat een moeder op de *coming out* van een kind anders kan reageren dan een vader. In het huwelijk van de ouders kan dat spanning geven. Vader en moeder mogen worden aangemoedigd om dicht bij elkaar te blijven. Vooral door samen de nabijheid van de Heere te zoeken en hun vertrouwen geheel op Hem te stellen, die machtiger en barmhartiger is dan wij ooit kunnen zijn.

We mogen ouders helpen om los te komen uit de ban van verwijten. Verwijten aan het adres van hun kind en van zichzelf. De pastor zal hen wijzen op het gebod hun kind, dat ze nu zo anders leren kennen, lief te hebben als zichzelf. Sta er als pastor voor open dat ouders bij uitstek loyaal zijn met hun kinderen. Dat geldt met name bij mogelijk negatieve ervaringen die hun kind met de kerk of met ambtsdragers heeft opgedaan. Pastoraal falen is niet te verontschuldigen, mag worden aangewezen en moet als schuld worden beleden. Laten ouders

¹²⁹ Ad de Bruijne, 'Vriendschap voor christen-homo's', in: id., *Open en kwetsbaar*, blz. 68-69.

¹³⁰ Vergelijk Van de Kamp, 'Uitgangspunten voor pastoraat en homoseksualiteit', blz. 87.

wel hun kind aanmoedigen de Heere te kennen in al zijn wegen, de band met de kerk niet te verbreken en hulp te zoeken bij hulpverleners die werken vanuit een Bijbels mensbeeld.

- 5 Moeilijker nog wordt het voor ouders wanneer hun zoon of dochter een gelijkgeslachtelijke relatie is aangegaan. De ouders voelen zich doorgaans ongemakkelijk wanneer zoon of dochter met zijn of haar nieuwe relatie thuiskomt. De neiging zal zijn dat moment zo lang mogelijk uit te stellen of zelfs onmogelijk te maken. Dilemma's doen zich voor als de vraag komt of de partner van zoon of dochter een familiebijeenkomst bij mag wonen. Er kan vrees zijn dat toegeeflijkheid een schadelijk effect heeft op de opvoeding van andere kinderen.
- 10 Nodig is dat ouders leren onderscheiden tussen hun kind als persoon én zijn seksuele gerichtheid en wat hij daarmee doet. Het is van groot belang helder te hebben bij wie welke verantwoordelijkheid ligt. Ouders moeten zichzelf en hun kinderen hun ouderschap niet ontnemen. Daarvoor is het een te kostbaar geschenk. Laat de deur altijd open blijven staan!
- 15 De liefde, het geduld en de wijsheid van ouders mag een afspiegeling blijven van de liefde, het geduld en de wijsheid van God. Op den duur kan dat mogelijk alleen nog woordeloos, al mag het gebed blijven dat Hij open deuren geeft om ook weer met woorden te herinneren aan Hemzelf en zijn heilig en heilzaam Woord.
- 20 Pastorale begeleiding van verwanten kan bemoeilijkt worden, als er tussen hen en de pastor een verschil van inzicht is in de ruimte die de Bijbel laat voor homoseksuele relaties. Veel wijsheid heeft de pastor dan nodig om desondanks tot steun te zijn. Een eindje spiegelend mee opwandelen op de ingeslagen denkweg geeft soms ruimte tot zelfreflectie en het erkennen van innerlijke onzekerheid. Discussies helpen vaak niet. Een conflictueuze sfeer moet vermeden worden, omdat deze een negatieve weerslag kan hebben op het contact met het homoseksuele gemeentelid.
- 25 Overwogen kan worden ouders van kinderen met een homoseksuele gerichtheid met elkaar in contact te brengen. Dit kan binnen de eigen gemeente maar ook over gemeentegrenzen heen.
- 30 Een gelijk schriftuurlijk uitgangspunt is hierbij wel van belang. Het is overigens de vraag of de kerk de meest aangewezen instantie is om dergelijke initiatieven te nemen. Professionele hulpverleningsinstanties kunnen hier waarschijnlijk goede diensten bewijzen, al kan de kerk faciliterend werken¹³¹.
- 35 Een heel eigen pastoraal aandachtsveld opent zich wanneer het de *coming out* betreft van een gehuwd gemeentelid, mogelijk vader of moeder van kinderen. Soms wordt gezegd dat de pastorale zorg in de gereformeerde gezindte steeds beter wordt, maar dat er voor hun huwelijkspartners nauwelijks aandacht is. Het kan niet anders of het bekendmaken van homoseksuele gevoelens bij een van de partners plaatst het huwelijks- en gezinsleven onder
- 40 een grote druk. Bij een echtgenoot zullen, behalve dat er verdriet, vervreemding en schaamte zal zijn, ook de trouw en het vertrouwen binnen het huwelijk op de proef worden gesteld.
- 45 Afhankelijk van wat het gemeentelid met zijn homoseksuele gevoelens zal doen, kan op een gegeven moment de vraag aan de orde komen of het huwelijk wel in stand kan blijven. Op zichzelf is dat niet onmogelijk. Er zijn ontroerende voorbeelden van dat het huwelijksleven zich – door een crisis heen – meer ontwikkelde in de richting van de in de vorige paragraaf beschreven intieme vriendschap¹³². Dat het huwelijksleven op die manier zelfs is verdiept.

¹³¹ Te denken valt aan deputaten diaconaat die contact hebben met allerlei zorginstellingen.

¹³² Zie Hilbert Meijer, 'Trouwen (m/v) als second best', in: *Nederlands Dagblad*, 5 november 2011. Het artikel is opgenomen in het dossier 'Homoseksualiteit'.

Omwille van het eens, onder de zegen van de Heere gegeven jawoord mag het een eerste inzet van de pastorale zorg zijn de begaanbaarheid van deze weg te verkennen. Temeer, wanneer er aan de gehuwden kinderen zijn toevertrouwd.

5 Het is zelfs de vraag of het openbaar komen van een homoseksuele gerichtheid bij een van beide huwelijkspartners op zichzelf een grond kan zijn voor echtscheiding. Het eens gegeven jawoord staat of valt immers niet met de mogelijkheid van een bevredigende seksuele relatie, hoe pijnlijk het ontbreken daarvan ook kan zijn. Indien al, dan mag het initiatief tot een echtscheiding niet van de homoseksueel gerichte partner uitgaan met de bedoeling zich vrij te maken voor een (eventuele) homoseksuele relatie. Een dergelijke stap moet in het licht van Schrift beoordeeld worden als echtbreuk en (in het geval van een homoseksuele relatie) overspel.

15 Er zal ook voor de kinderen van een zogenaamd homo-heterohuwelijk pastorale aandacht zijn. Zij zullen de boodschap van hun vader of moeder vaak als schokkend ervaren en er niet zomaar raad mee weten. Er kan bij kinderen verdriet om het verdriet van de andere ouder zijn, de vrees om zelf verlaten te worden, de onzekerheid over wat het gaat betekenen voor de verhoudingen in het gezin. Moeten leerkrachten en klasgenoten het weten en hoe zullen die reageren? Op een iets abstracter niveau kan het voor kinderen een heel nieuw licht werpen op het beeld van het huwelijk en van relaties. En ook kinderen kunnen de vraag hebben: wat zal de Heere God ervan vinden?

25 Het is onmiskenbaar een voordeel als de predikant, ouderling of diaken zich in dergelijke situaties kan laten bijstaan door een vrouwelijke pastorale medewerker of jeugdconsulent.

Wij willen hier nog wijzen op het belang voor pastores een open en diepgaande communicatie in de verkeringstijd te stimuleren. Nog al te vaak blijven homoseksuele gevoelens onbenoemd vanuit de gedachte dat 'het' als men eenmaal getrouwd is 'wel over zal gaan'. Huwelijkscatechese is een geschikt middel om deze dingen in hun algemeenheid aan de orde te stellen. Een integere behandeling bij het onderwerp 'seksualiteit' kan openheid geven om in een meer persoonlijke setting homoseksuele gevoelens ter sprake te brengen. In overleg met deskundigen kan worden gezien hoe diep deze gaan en in hoeverre ze een bedreiging vormen voor het huwelijksleven. In voorkomende gevallen moet de pastor de moed hebben om te adviseren van een huwelijk af te zien. In de pijn die dat geeft, zal hij nabij blijven.

35 5. *Vermaning*

Ook en juist in de context van een gastvrije en open gemeente waar mensen worden aanvaard zoals ze zijn en waar bewogen pastoraat wordt geboden, zal de houding van de pastor genormeerd moeten blijven door het Woord van God. De pastor geeft immers leiding en begeleiding niet alleen in de stijl maar ook naar de stem van de goede herder¹³³. De pastor zal moeten vasthouden aan wat de Schrift leert: een homoseksuele gerichtheid wijkt af van Gods scheppingsbedoeling. Anders dan van een variant binnen de schepping moet gesproken worden van een deviant¹³⁴.

¹³³ Daarom kunnen wij niet tevreden zijn met het pastoraat dat Ruard Ganzevoort, Erik Olsman en Mark van der Laan voorstaan: 'Dat betekent dat de pastor enerzijds de mens ondersteunt in het begrijpelijk maken van zijn of haar (levens)verhaal en anderzijds dat de gesprekspartner dat eigen verhaal leert te verbinden met het verhaal van de traditie (bijvoorbeeld het christelijke geloof)' (in: *Adam en Evert. De spanning tussen kerk en homoseksualiteit*, 2e dr., Kampen 2011, blz. 158).

¹³⁴ Zo ook H. de Jong, *De weg. Tien stellingen over de bijbel*, blz. 24 (brochure uit 2010, verkrijgbaar bij de auteur).

Dat brengt in de praktijk een beperking met zich mee: iemand ervaart een onmogelijkheid tot het aangaan van een seksuele relatie in liefde en trouw met iemand van het andere geslacht, terwijl de Schrift geen ruimte laat voor een seksuele relatie in liefde en trouw met iemand van hetzelfde geslacht. Wij hebben in het voorgaande geprobeerd een handreiking te bieden om
 5 broeders en zusters in het gemis en de nood die deze beperking met zich mee kan brengen, in liefde bij te staan.

We kunnen als pastor, gemeente en kerkenraad evenwel ook te maken krijgen met een gemeentelid dat toch kiest voor een homoseksuele relatie. In niet weinig gevallen onttrekt
 10 men zich helaas tegelijkertijd aan pastorale aandacht vanuit de gemeente en aan de ambtelijke bearbeiding. Dat kan een teken ervan zijn dat men zich niet (meer) wil laten gezeggen door het Woord. Het al of niet uitgesproken gevoel in de gemeente dan van een probleemgeval verlost te zijn, is evenzeer een teken dat men zich niet laat gezeggen door het Woord. Niet anders dan met grote bewogenheid en blijvend gebed zal van een dergelijke onttrekking
 15 kennisgenomen kunnen worden. Het pastoraat aan verwanten en vrienden in de gemeente blijft dan nodig.

Het pastoraat kan voortgang hebben wanneer een homoseksueel gemeentelid een relatie aangaat en tegelijk lid wil blijven van de gemeente. Hier past dan wel grote zorgvuldigheid en
 20 goed inzicht in de situatie. Soms is er sprake van het aangaan van een intieme vriendschap met de oprechte bedoeling zich van seks te onthouden. In het licht van wat wij eerder schreven over vriendschap¹³⁵ zal de pastor eerlijk zijn grote zorg uitspreken. Maar niet alles wat grote zorg geeft en doet waarschuwen, noopt direct tot maatregelen in de sfeer van de kerkelijke tucht. Zelfs wanneer er sprake is van een regelmatig in zonde vallen, is er eerst nog
 25 het even vaak wijzen op de noodzaak van schuldbelijden en het zich opnieuw aangorden tot de strijd. Niet al wat miserabel is, is censurabel (J. Douma).

Een homoseksueel gemeentelid gaat een stap verder als er sprake is van een welbewuste en duurzame keus voor het – al of niet samenwonend – aangaan van een totaalrelatie met iemand
 30 van hetzelfde geslacht. Hij zal zich dan realiseren tegen het Woord van de Heere in te gaan, al kan die overtuiging bij hemzelf meer of minder sterk zijn. Zijn motief voor het aangaan van een relatie zal zijn dat de weg van onthouding voor hem eenvoudigweg te zwaar is. Als zijn overtuiging van de Bijbelse afwijzing van homoseksuele omgang sterk is, zal hij zijn relatie inderdaad willen zien als een noodoplossing.

Ook in de gesprekken over deze keuze zal de pastor barmhartig en bewogen zijn. Hij zal ervoor waken de ander niet tot wanhoop te brengen. Hij zal proberen met het gemeentelid de
 35 Bijbel open te doen. Het Woord van God wil ons nooit tot radeloosheid maar juist tot onze bestemming brengen. Toch zal, hoe moeilijk ook, hier het pastoraat een vermanend karakter krijgen en het appel tot bekering inhouden: wat niet uit het geloof is, is zonde. En niet wijzelf kunnen bepalen wat uit het geloof is. Het geloof bouwt óp maar buigt ook vóór het Woord van God. Wat tegen het Woord van de Heere ingaat, zal – al is het als noodoplossing gekozen – geen bevrijding geven uit de nood. Misschien wel voor het gevoel maar niet voor het geloof.
 40 Zolang wij een levenswijze voortzetten die strijdig is met de weg van de Schriften, staan wij de bevrijdende doorwerking van de overwinning van Christus (Rom.8, 37) in ons leven in de
 45 weg.

¹³⁵ Zie boven in dit hoofdstuk paragraaf 3.

En om op dit cruciale moment nog even terug te grijpen op het profiel van de pastor: hij moet ervoor waken dat teleurstelling over een gebrek aan openheid of respons bij zijn broeder of zuster, bij hemzelf tot hardvochtigheid zal leiden. Als hij zichzelf kent in zijn vatbaarheid voor verzoeking, zal wijze zachtmoedigheid hem blijven bewegen (Gal. 6, 1).

5

Als het vermaan wordt beheerst door liefde en wijze zachtmoedigheid, staat het niet op gespannen voet met ondersteuning en vertroosting. In het Grieks van het Nieuwe Testament worden 'vertroosten' en 'vermanen' weergegeven met hetzelfde woord, zodat vanuit het verband moet worden opgemaakt wat (vooral) bedoeld is. De pastor zal zijn vermaning dan ook vergezeld doen gaan van gebed, liefst mét maar in elk geval vóór het gemeentelid. Hij zal bidden om vertrouwen op Gods beloften, in de hoop die niet beschaamt (Rom. 5, 5). Wie in al zijn zwakheid de weg van gehoorzaamheid gaat, gaat wel een zware maar geen onmogelijke weg. Gods kracht openbaart zich juist in onze zwakheid.

10

15

Vermaan aan hen die een andere weg kiezen is ook van belang voor hen die, soms hevig strijdend, in gehoorzaamheid de weg van Gods Woord willen bewandelen. Zichzelf kennend zullen zeker zij zich wachten voor een veroordelende houding naar anderen. Het valt juist op hoeveel geduld en verdraagzaamheid homoseksuele christenen ook bij verschillende keuzen onderling aan de dag leggen. Toch kan de ondersteuning van hen die in gehoorzaamheid aan Gods wil afzien van een homoseksuele relatie aan geloofwaardigheid en kracht inboeten als zij die een andere weg gaan, niet vermaand worden.

20

25

Voor het vermaan in deze zin moet de tijd worden genomen. De Geest moet soms heel wat overwinnen in een mensenhart. Het gemeentelid heeft tijd nodig om het vermaan te overwegen en verwerken. Datzelfde geldt op een andere manier voor de pastor. Vermanen is een lankmoedig¹³⁶ werk, een werk van lange adem. Pastor en kerkenraad mogen zich dan ook niet laten opjagen door gemeenteleden die een minder geestelijke instelling hebben.

30

35

Wanneer gemeenteleden kiezen voor een levenswijze die niet in overeenstemming is met Gods bedoeling en daarin ondanks liefdevol en geduldig vermaan volharden, wanneer zij deze levenswijze koesteren en verdedigen en er niet mee willen breken, heeft de kerkenraad de roeping voort te gaan op de weg van de kerkelijke tucht. Dit naar de eis van de Schrift en in overeenstemming met de gereformeerde belijdenis¹³⁷. De eer van de Heere en de heiligheid van de gemeente nopen ertoe. Maar ook het behoud van de zondaar, voor wie afhouding van het avondmaal een ernstig en uitsluiting uit de gemeente een ultiem appel blijven in de naam van de goede herder (Jak. 5, 19-20). Deze weg stemt overeen met wat een synodale uitgave van enkele jaren geleden verwoordt ten aanzien van het ongehuwd samenwonen¹³⁸.

6. Verlegenheid

40

Wij willen niet verhelen dat wij behalve overtuiging ook verlegenheid ervaren bij de laatste alinea in de vorige paragraaf. De tucht onderscheidt volgens de gereformeerde belijdenis de ware van de valse kerk. Daarom moet zij, wil de kerk ware kerk blijven, ook plaatselijk functioneren. Dat is onze overtuiging. De goede herder doet de schapen van de kudde zijn

¹³⁶ Het Bijbelwoord 'lankmoedigheid' heeft een diepe betekenis. Als het in moderne vertalingen wordt vervangen door een ander woord, is dat een verlies. Bij lankmoedigheid blijft het kwaad kwaad maar is er sprake van uitstel van toorn en straf. De ontferming licht erin op van de heilige God, die 'traag' is 'tot toorn' (Jes.48, 9). Vergelijk H. G. L. Peels, *Traag tot toorn. Een onderbelicht aspect van het oudtestamenteisch godsbeeld*. Apeldoornse studies 58, Apeldoorn 2011.

¹³⁷ Nederlandse Geloofsbelijdenis, artikel 29 en 32; Heidelbergse Catechismus, zondag 31.

¹³⁸ *Het huwelijk nader bekeken. Uitgave onder verantwoordelijkheid van deputaten voor contact met de overheid van de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland* (2002), blz. 29.

stem horen maar, indien nodig om hen in het rechte spoor te krijgen, ook zijn staf voelen. In het beeld van de Heidelbergse Catechismus is de kerkelijke tucht een van de sleutels van het Koninkrijk die aan de gemeente zijn toevertrouwd. Het kwijtraken van onze sleutels zou een ramp zijn!

5

Ons zijn zeker voorbeelden bekend van met grote zorg en volhardende liefde gehanteerde kerkelijke tucht die soms een zegenrijke uitwerking had maar wij menen toch van een verontrustende ontwikkeling te moeten spreken. Wij vragen ons ernstig af of in de praktijk van ons kerkelijke leven deze sleutel niet meer en meer in onbruik raakt. En dan niet maar omdat hij ons ontvreemd wordt door een tijdgeest die niet van tucht wil weten. Daar is zeker iets van waar. Individualisme en autonomie houden bij de kerkdeur geen halt. Regelmatig moeten kerkenraden ervaren dat een aanzienlijk deel van de gemeente hun vermaan niet begrijpt, laat staan steunt. In hoeverre is het onderlinge vermaan nog een levend aspect van ons gemeentelven? Tegelijk is ook waar dat levenssituaties zo complex kunnen zijn dat de vraag gerechtvaardigd is of onze kerkenraden soms wel in staat, of zelfs bevoegd zijn tot het verrichten van het nodige onderzoek.

20

Tucht komt van een werkwoord dat verwant is aan het Duitse *ziehen*, wat 'trekken' betekent. De tucht bedoelt inderdaad het trekken van schapen, wegtrekken bij de afgrond vandaan, terugtrekken uit de duisternis in de lichtkring van het heil. Maar als het bij ons nog van trekken komt, is het effect meestal heel gauw een vértrekken. Naar 'geen kerk' of naar een kerk waar men 'niet zo moeilijk doet'.

25

Dat is een ander probleem bij het pastorale vermaan en de tucht: de kerkelijke verdeeldheid. Gemeenten die in een plaats qua belijden redelijk dicht bij elkaar staan, kunnen dezelfde situatie heel verschillend beoordelen. Maar even waar is dat we zelf te slordig met de sleutel van de tucht zijn omgesprongen. Dat vooral is onze verlegenheid, zeker in samenhang met onze beweging om homoseksuele broeders en zusters die in hun relatie ernst maken met liefde en trouw en desondanks vanwege het seksuele aspect ervan aan de kerkelijke tucht onderworpen moeten worden.

30

35

Heeft de wereld het geluk verseksualiseerd, daarvóór heeft de kerk de zonde verseksualiseerd. Het valt zelfs niet uit te sluiten dat het eerste mede reactie is op het laatste en daarmee – meer dan ons lief is – een onbetaalde rekening van de kerk. Heel vaak betrof de uitoefening van kerkelijke tucht zonde tegen het zevende gebod. Een enkele keer zonde tegen het achtste gebod, namelijk dan wanneer fraude aan het licht kwam. Maar worden alle hebzucht, gierigheid en verkwisting¹³⁹ die onder ons openbaar komen desnoods met kerkelijke censuurmaatregelen tegemoet getreden? En de andere zonden die Paulus in Romeinen 1 noemt (vs. 29-31)? Worden allen van het avondmaal geweerd die vanwege soms jaren gekoesterde boosheid tegen een broeder of zuster in onverzoenlijkheid voortleven? Of vanwege de roddel die levens kan verwoesten? Of vanwege het op de Bijbelkring vrijmoedig debiteren van opvattingen die volstrekt in strijd zijn met de Schrift en het gereformeerde belijden?

40

45

De generale synode heeft in verband met ongehuwd samenwonen gewezen op de plaats van de kerkelijke tucht in het pastorale vermaan. Terecht, maar dat betreft dus ook weer zonde tegen het zevende gebod. En hoe functioneert dat nu in onze plaatselijke kerken¹⁴⁰? En

¹³⁹ Heidelbergse Catechismus, zondag 42, vraag en antwoord 110.

¹⁴⁰ Op 17 november 2012 publiceerde het *Nederlands Dagblad* de uitkomst van een enquête naar de acceptatie van ongehuwd samenwonen in de orthodox-gereformeerde kerken. Daaruit blijkt dat ongeveer zeventig procent van de christelijk-gereformeerde predikanten die aan het onderzoek deelnamen overtuigd is van een Bijbels verbod op ongehuwd samenwonen. Ongeveer een kwart van de geënquêteerde christelijk-

hoeveel voorbeelden hebben wij ervan dat jonge stellen zich door tuchttoefening lieten trekken, in plaats van te vértrekken? De indruk bestaat dat ook bij andere redenen voor echtscheiding dan overspel minder snel en minder vaak censuur wordt geoefend en dat na een echtscheiding meer dan vroeger tweede huwelijken kerkelijk worden bevestigd. Omdat dit punt niet tot onze opdracht behoort, gaan wij hier niet verder op in.

Als de apostel Paulus in zijn brieven 'zondenlijstjes' geeft, hebben zonden op seksueel gebied inderdaad vaak een prominente plaats. Dat is natuurlijk omdat seksualiteit los van het leven met God een geschikt wapen van de duivel blijkt. Dat was in zijn tijd zo, dat is in onze tijd weer zo. Daarom gaat het niet aan uit reactie tegen een selectief zondebegrip uit vroeger jaren nu minder zwaar te tillen aan zonden op seksueel gebied. Toch blijft het leerzaam dat Paulus in de allermeeeste gevallen deze zonden samen noemt met vele andere. Met dezelfde dreiging van uitsluiting uit het Koninkrijk (1 Kor. 6, 9-10; Gal. 5, 21).

De synode gaf ons de opdracht aandacht te besteden aan 'alle relevante aspecten van de vraag naar de plaats die homoseksuele broeders en zusters in de gemeente van Christus innemen en de pastorale zorg voor hen'¹⁴¹. Daarbij hoort ook de kerkelijke tucht. Wij hebben de indruk dat hier verschillende lijnen samenkomen die de eenheid van de gemeente maar ook die van het kerkverband raken. Daarom ook verwoorden we hier expliciet onze verlegenheid. Als onderdeel van het pastorale handelen achten wij de kerkelijke tucht onopgeefbaar maar het functioneren ervan vraagt om herbezinning¹⁴². Die mag al beginnen bij de vraag of in het hedendaagse spraakgebruik er niet een ander woord te vinden is dat de positieve bedoeling van de tucht beter duidelijk kan maken. Het woord 'tucht' heeft bij velen buiten maar ook binnen de kerk een niet weg te nemen negatieve bijklank.

Hoofdstuk VI – Pastorale periferie

Bij een grote stad spreekt men soms van de periferie. Dat is een ring van kleinere steden en dorpen die bij de hoofdplaats behoren. Hoewel de om het centrum liggende kernen soms een behoorlijke mate van bestuurlijke zelfstandigheid hebben, vormen zij samen een verband. Onder dat beeld zoomen we nu wat uit van de plaatselijke gemeente op zichzelf en overzien we deze in het geheel van ons kerkverband.

1. Elkaar vasthouden

Wij kennen in onze kerken eigenlijk vanaf ons ontstaan ten tijde van de Afscheiding een verscheidenheid in geestelijke ligging. Wij hebben leren leven met accentverschillen in prediking, liturgische gebruiken, levensstijl en oecumenische contacten. Wij danken de Heere voor het feit dat de band tot op heden in stand gebleven is. De eerlijkheid gebiedt wel te zeggen dat dit niet zonder pijn gaat. Hoewel de een er meer onder lijkt te lijden dan de ander en er ook mooie voorbeelden te noemen zijn van samenwerking in geestelijke eenheid, laat zich een ontwikkeling van afnemende samenhang binnen onze kerken niet miskennen. Als wij door genade van God en in dienende liefde de verscheidenheid in ootmoed onder ogen zien, kunnen wij deze ontvangen als een instrument om elkaar te behoeden voor verwarring, danwel verstarring. Als studiegcommissie hebben wij op deze manier in elk geval met onze

gereformeerde kerkenraden gaat over tot kerkelijke tuchtmaatregelen in situaties van ongehuwd samenwonen zonder dat er sprake is van trouwplannen.

¹⁴¹ *Acta van de generale synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland, Sliedrecht Beth-el / Nunspeet, 31 augustus – 11 december 2007*, blz. 153.

¹⁴² Ad de Bruijne schrijft: 'In plaats van ons te fixeren op de vraag of er kerkelijke tucht over samenlevende homo's nodig is, moeten wij eerst heel de theorie en de praktijk van de tucht maar eens opnieuw doordenken' (in: 'Vriendschap voor christen-homo's', blz. 63). Hoewel wij de aanleiding herkennen, bepleiten wij een weg van: het een doen en het ander niet laten. Beide met grote zorgvuldigheid.

interne verscheidenheid om willen gaan en willen werken aan één visiedocument en één pastorale handreiking met het oog op het geheel van onze kerken.

5 Aan het begin van het vijfde hoofdstuk van deze pastorale handreiking hebben wij in het kort onze bevindingen verwoord na kennisname van de beleidsstukken die in een aantal van onze kerken worden gehanteerd. Aan de hand van de relevante schriftgegevens wordt in al die stukken een homoseksuele gerichtheid beschouwd als afwijkend van Gods oorspronkelijke bedoeling. Ook wordt een homoseksuele relatie in liefde en trouw als een legitieme variant op het huwelijk afgewezen.

10 Homohuwelijken worden niet kerkelijk bevestigd. Ook dit is in overeenstemming met de eerder genoemde brochure van deputaten voor contact met de overheid: 'Het huwelijk is een totale levensgemeenschap van één man en één vrouw, aangegaan voor het leven en formeel publiek bekrachtigd'¹⁴³. In de kerkorde vinden we onder artikel 70 een iets anders
15 geformuleerde maar inhoudelijk gelijke omschrijving: 'Onder huwelijk dient te worden verstaan: de wettelijk geregelde, als zodanig formeel publiek bekrachtigde levensgemeenschap tussen één man en één vrouw, naar de zin van de instelling voor het leven aangegaan'. In het synodaal aanvaarde rapport van deputaten voor contact met de overheid staat ook te lezen: 'Wanneer kerkenraden te maken zouden krijgen met voor de wet gehuwde
20 partners van gelijk geslacht, zal het onmogelijk zijn deze verbintenis als een huwelijk te aanvaarden. In de kerk houden we ons aan de normen van Gods Woord, ook wanneer die in de samenleving veranderd zijn'¹⁴⁴.

25 Wij gaven ook aan dat zich binnen onze kerken op enkele punten wel een verschil in pastoraal handelen aftekent ten aanzien van broeders en zusters met een homoseksuele gerichtheid. Homoseksuele relaties in liefde en trouw worden hier en daar verdragen. Soms als 'noodverband'. Daarover hebben we eerder geschreven¹⁴⁵. Wij kunnen de achterliggende intenties in meerdere of mindere mate meevoelen maar vinden voor die lijn toch geen houvast in de Schrift. Soms worden homoseksuele relaties verdragen in het kader van pastoraal geduld
30 met toetreders. Daarop gaan we in de volgende paragraaf in.

35 Het feit dat in enkele plaatselijke kerken homoseksueel samenlevenden openbare geloofsbelijdenis kunnen afleggen, eventueel gedoopt worden en aan het heilig avondmaal aangaan, geeft zorg of roept ten minste vragen op in het kerkverband.

In ons presbyteriaal-synodale stelsel van kerkregering wordt vanouds veel waarde gehecht aan de zelfstandigheid van de plaatselijke kerk en de eigen verantwoordelijkheid van een plaatselijke kerkenraad. Deze betreft ook het pastorale handelen¹⁴⁶. Dat verstaan we onder 'presbyteriaal', dat is afgeleid van *presbyter* (ouderling). Maar vraagt de onder ons beleden
40 eenheid naar Schrift en belijdenis niet dat plaatselijke kerken behorend tot één kerkverband inzake homoseksualiteit één lijn trekken? En betekent 'synodaal' niet dat de generale synode 2013 zich in dat opzicht terecht hierover uitspreekt?

45 Het mag duidelijk zijn dat we als kerken om een bezinning op ook deze vragen niet heen konden. Er zijn mondiaal voorbeelden van kerken waar verscheidenheid in visie op en

¹⁴³ *Het huwelijk nader bekeken*, blz. 29.

¹⁴⁴ *Het huwelijk nader bekeken*, blz. 31.

¹⁴⁵ Zie deze pastorale handreiking hoofdstuk V, paragraaf 5.

¹⁴⁶ *Het huwelijk nader bekeken*, blz.28. Zie ook *Kerkorde van de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland*, Amsterdam 2011, artikel 85.

omgaan met homoseksualiteit leidt tot grote spanningen of zelfs een dreigende breuk. Te denken valt aan de Anglicaanse kerk¹⁴⁷. Maar ook met het oog op onze eigen homoseksuele broeders en zusters zelf is duidelijkheid nodig. Zij zijn lid van een plaatselijke gemeente maar welke ruimte is er in het kerkverband waarvan zij lid zijn? Is het denkbaar dat zij bij de
 5 overgang naar een andere christelijke gereformeerde kerk met een ander pastoraal beleid inzake homoseksualiteit te maken krijgen?

Als eerste moeten wij eerlijk onder ogen zien dat wereldgelijkvormigheid en aanpassing aan de gesecculariseerde kijk op relaties ook in onze kerken een reëel gevaar vormen. Geen
 10 kerkenraad kan zich onaantastbaar achten voor de invloed van de geest van de tijd. Deze kan zich ook in het ambtelijk handelen ten opzichte van homoseksuele broeders en zusters doen gelden. Als wij vrezen dat hiervan sprake is, hebben wij kerkelijke vergaderingen om elkaar hierop te bevragen. Het getuigt van eerbied voor de Heere en van onderlinge zorg als we dat in broederliefde dan ook doen. En als we ons ervoor openstellen bevraagd en desnoods
 15 gecorrigeerd te worden. Elkaar vasthouden betekent ook elkaar scherp houden.

Een spanningsbron in het kerkelijk leven wordt intussen makkelijk een sjibbolet. We mogen er hierbij ook voor waken dat we elkaars trouw aan Schrift en belijdenis helemaal en exclusief afmeten aan ons pastoraal handelen ten opzichte van homoseksuele leden. De verscheidenheid
 20 in dit opzicht kan namelijk, zoals gezegd, ook de achtergrond hebben die we in de volgende paragraaf schetsen.

2. Anderen winnen

In de achterliggende jaren is gebleken dat met name sterk missionair ingestelde gemeenten
 25 binnen ons kerkverband in toenemende mate met homoseksuele geïnteresseerden en toetreders zijn geconfronteerd. Soms betreft het singles, soms personen samenlevend met een partner. Niet het minst overkwam dat gemeenten in de grote steden waar homoseksuelen een relatief groot deel van de bevolking uitmaken. Deze gemeenten kwamen voor de vraag te staan op welk moment deze toetreders als broeders en zusters in de gemeente konden worden
 30 opgenomen.

Zij kregen onderwijs over de persoon, het werk en de leer van Christus, óók zijn leer over huwelijk en seksualiteit. Soms verloren zij hun hart aan Hem en besloten Hem te willen volgen naar zijn Woord. Zij voelden ook wel een spanning en strijd maar konden niet direct
 35 komen tot een verbreken van een bestaande relatie of een afzien van een toekomstige relatie. Kernvraag is hier: hoever moet iemand gevorderd zijn op de weg van de heiliging om geloofwaardig te kunnen getuigen van het deelhebben aan Christus en zijn heil?

Deze vraag doet zich op andere manieren ook voor bij de geloofsbelijdenis van eigen
 40 doopleden. Bij te winnen 'anderen' moet immers niet alleen worden gedacht aan buitenkerkelijken maar ook aan hen die kerkelijk opgroeien maar nog niet tot geloof en bekering gekomen zijn. Het onderscheid dat wij in onze kerkelijke traditie maken tussen tweeërlei kinderen van het verbond, relativeert de nadruk die in dezen op het missionaire wordt gelegd. Of, anders gezegd: noopt ertoe het missionair-pastorale geduld ook te laten
 45 gelden voor eigen (doop)leden.

Hoevelen die belijdenis doen, krijgen niet te horen: Welkom in de strijd! Bij jongeren die als doopleden in de kerk opgroeiden, is er overigens aan belijdenis-doen soms al een hele strijd

¹⁴⁷ O'Donovan, *Church in Crisis*, passim.

voorafgegaan en dat hebben we hun dan kennelijk ook geduldig gegund. Maar zichzelf realiseren zich het beste dat ze er met hun belijdenis nog lang niet zijn, dat ze nog heel wat moeten leren en afleren. Ze hebben nog te strijden met boezemzonden en dagelijkse zonden. Vaak doen ze dat in het verborgene, soms mag een pastor ervan weten. Ze kunnen nog moeite hebben zich bepaalde aspecten van het heil toe te eigenen. Soms brengt dat hen ertoe niet direct avondmaal te vieren. Maar we ontvangen hen met hun oprechte voornemen en verlangen bij hun belijdenis als volwaardige leden in het vertrouwen dat de Geest hen door Woord en sacrament verder leiden zal. Het gebed is dat Hij hen verder zal binnenleiden in het heil in Christus, die ons tot rechtvaardiging én heiliging geworden is.

Op zichzelf heeft de zonde geen minuut bestaansrecht in ons leven. Maar de invloed en kracht van de zonde werkelijk kwijt te raken, dat gaat bij geen van ons van het ene op het andere moment. De volmaakte heiligheid bereiken wij in dit leven niet. Het verlangen daarnaar zal ons wel gaande houden, de realiteit mag ook geduld geven. Aan anderen geduld met ons en aan ons geduld met anderen. Om het met een beeld van vandaag te zeggen: de gemeente is eerder te vergelijken met een werkplaats dan met een showroom.

Het hoeft ons gezien het ingrijpende en omvattende van de seksualiteit niet te verwonderen dat zich vooral op dit terrein bij homo- én heteroseksuelen moeite openbaart om zich het heil wat betreft de daadwerkelijke heiliging van het seksuele leven toe te eigenen. Ook Paulus maakt duidelijk dat we het bij liefde en seksualiteit over de diepste dingen hebben (Ef. 5, 32). Juist daar zal de satan trachten ons zolang mogelijk vast te houden.

In geval van (homoseksueel) samenlevende toetreders komt daar dan vaak bij de loyaliteit aan de partner die men met de eigen geloofskeus niet voor het blok wil zetten maar juist ook zou willen winnen. Wellicht behoren er inmiddels ook kinderen tot deze samenlevingsvorm.

In een aantal van onze kerken wordt de weg van sommige eigen leden of toetreders die in een homoseksuele relatie leven, zo gezien en 'gedoogt' men deze relatie vooralsnog.

Vanuit het verband van onze kerken is de oprechte vraag aan deze gemeenten: Hoe doet u recht aan de zorg om de heiligheid van de gemeente in de omgang met de heilige God? Vanuit deze gemeenten kan de oprechte vraag aan ons kerkverband zijn: Hoe doen wij recht aan het feit dat de heiligheid van de gemeente nog niet volkomen is? Hoe aan het geduld van de heilige God zelf?

Punt is natuurlijk wel dat er in het geval van een homoseksueel samenleven geen sprake is van een verborgen maar van een openbare zonde. Een dergelijk samenleven brengt ons in de gereformeerde traditie met onze broeders en zusters juist vanwege de openbaarheid van de zonde in de sfeer van de kerkelijke tucht. Zolang dat samenleven 'vrolijk' voortbestaat, is moeilijk aannemelijk te maken dat iemand op dat punt 'strijdt om in te gaan'. Dat zou voor anderen het samen vieren van het avondmaal moeilijk kunnen maken. Ook is het jonge mensen met hun eigen moeite op de weg van het geloof vaak moeilijk uit te leggen.

Dat alleen al moet een reden kunnen zijn om de openbare geloofsbelijdenis van homoseksueel samenlevenden aan te houden. In alle nuchterheid mag bedacht worden dat in het Nieuwe Testament de doop soms erg spoedig plaats lijkt te vinden maar dat de vroege kerk aan het volwaardig lidmaatschap een catechumenaat vooraf liet gaan van enkele jaren. In gemeenten waar zich spanningen voordoen, mag de kerkenraad zich ook wel eens afvragen of er misschien niet te snel wordt gedoopt.

Uit het geheel van dit rapport vloeit voort dat ook in missionaire situaties de kerkenraad in beleid en pastoraat als uitgangspunt hoort te nemen dat een broeder of zuster met (openheid voor) een homoseksuele relatie niet kan worden toegelaten tot het doen van openbare geloofsbelijdenis, de heilige doop en de viering van het heilig avondmaal.

5

Wat wij nu niet kunnen overzien maar ook niet mogen uitsluiten is dat zich een uitzonderlijke situatie voor kan doen waarin een kerkenraad zich genoodzaakt weet om van dit uitgangspunt af te wijken. Het 'nog niet' van het Koninkrijk brengt dan met zich mee dat wat een onmogelijke mogelijkheid is tijdelijk een mogelijke onmogelijkheid (J. Hoek) wordt. Ook in een dergelijk geval zal de richting waarin men zich beweegt duidelijk moeten zijn: het beëindigen van de homoseksuele relatie en een leven in onthouding. Er zal pijn worden gevoeld bij het feit dat men op dit moment zover nog niet kan komen en de inzet zal steeds zijn stappen te zetten in de goede richting. In de gemeente zal in dat geval er tegelijk een eenparig gevoelen zijn dat de kerkenraad in deze uitzonderlijke en incidentele situatie het werk van de Geest en het 'reeds' van het Koninkrijk in het leven van een broeder of zuster erkent en tot openbare geloofsbelijdenis, doop en avondmaal toelaat. De zorgvuldigheid van de besluitvorming en de eenheid van het kerkverband kunnen dan gediend worden door in vertrouwen deze situatie tevoren met een adviesaanvraag voor te leggen aan de classis.

20 **Tot besluit**

De synode gaf de opdracht tot het schrijven van een pastorale *handreiking*. Al studierend bleek het wijze van die opdracht. Een *handreiking*, niet minder en niet meer. Een pastorale *vingerwijzing* zou te weinig zijn. Dan zou alleen een richting worden aangegeven, een denkrichting of een loopricting voor de herder en de kudde. Omdat het leiden van de schapen inderdaad wel doelgericht is maar ook iets heeft van 'van stap tot stap', kon daarmee niet worden volstaan.

25

Een pastorale *handleiding* zou evenwel weer teveel zijn. Daarvoor zijn de schapen te uniek en is het terrein te weerbarstig. Daarom een *handreiking* die dienstbaar wil zijn aan de plaatselijke zorg voor broeders en zusters, in het bijzonder de homobroeders en –zusters. Naar de even duidelijke als bescheiden omschrijving van pastoraat die wij eerder gaven: zeggen dat er een Herder is.

30

Bijlage 1: Enige literatuur

De hoeveelheid literatuur die over homoseksualiteit en homoseksuele relaties is verschenen, is nauwelijks te overzien. Hieronder enkele leessuggesties.

5

Bijbelse, ethische en / of pastorale benaderingen:

Ad Prosman, *Homoseksualiteit tussen Bijbel en actualiteit. Een poging tot verheldering*, Heerenveen 2013.

J. Douma, *Homofilie*. Ethische Bezinning 9, 5e dr, Kampen 1984;

10 Jannes Janssen, *Kavels tarwe in de woestijn. Gemeente, pastoraat en homofilie*.

Pastoraal perspectief, Goes 1989;

Maarten van Loon, *In liefde en trouw. Een studie naar homoseksuele relaties in de christelijke gemeente vanuit Romeinen 1*. TU-bezinningsreeks 10, Barneveld 2012;

Jan Noordam, *De huiver van Leviticus. Ethiek en pastoraat rond homofilie en*

15 *homoseksualiteit*, Zoetermeer 1994;

Philip Nunn, *Homoseksualiteit. Bijbels-pastorale overwegingen in de 21e eeuw*, Uitgave van Stichting Heart Cry 2012;

Mark A. Yarhouse, *Homosexuality and the Christian. A Guide for Parents, Pastors, and Friends*, Minneapolis 2010;

20 J. Windig, *Liefde, vriendschap en homoseksualiteit. Bijbels gezien*, 's-Gravenhage – Zoetermeer 1991.

Herman van Wijngaarden, *Oké, ik ben dus homo. Over homoseksualiteit en het volgen van Jezus*, Zoetermeer 2013.

25 *Bundels met diverse bijdragen:*

Ad de Bruijne (red.), *Open en kwetsbaar. Christelijk debat over homoseksualiteit*. TU-Bezinningsreeks 11, Barneveld 2012;

A. Kool (red.), *Homoseksualiteit en kerk. Om de voortgang van het gesprek*, Zoetermeer 1995;

30 B. Luiten e.a., *Homofilie en christen zijn*. GSEV-reeks 39, Barneveld 1998;

T. E. Molenaar en J. van der Wal (red.), *Homofilie en de christelijke gemeente*. Praktisch en pastoraal, Leiden 1990.

Voor wie verder wil lezen:

35 Robert A. J. Gagnon, *The Bible and Homosexual Practice. Texts and Hermeneutics*, Nashville 2001;

Stanley J. Grenz, *Welcoming but Not Affirming. An Evangelical Response to Homosexuality*, Louisville 1998;

40 Richard B. Hays, 'Awaiting the Redemption of Our Bodies. The Witness of Scripture Concerning Homosexuality', in: id. *The Moral Vision of the New Testament; Community, Cross, New Creation. A Contemporary Introduction to New Testament Ethics*, San Francisco 1996, pp. 379-406);

Thomas E. Schmidt, *Straight and Narrow? Compassion and Clarity in the Homosexuality Debate*, Downers Grove 1995.

45

Omgaan met homoseksualiteit in familie- en vriendenkring:

Rob Davies en Anita Worthen, ... *en toch zo anders. Omgaan met homoseksualiteit in je familie- en vriendenkring*, Vaassen 2002;

50 Henrieke Remmink (red.), *Dezelfde maar dan anders. Samen verder na de coming-out van je kind*, Zoetermeer 2011.

Persoonlijke verhalen:

Anne van Galen, *Eenzame strijd*, Kampen 2006;

Wim Houtman, *Ongeordende liefde. In gesprek met Antoine Bodar*, Kampen 2006;

Wesley Hill, *Washed and Waiting. Reflections on Christian Faithfulness and
5 Homosexuality*, Grand Rapids 2010;

Hans Frinsel, *Keerpunt. Van gaysportsman tot echtgenoot en vader*, Amsterdam 2004;

Jeanette Howard, *Leunend op mijn Geliefde*, Amsterdam, 2009;

10 Mirjam van der Vegt, *Uit de schaduw. Tien homo's over hun worsteling met geloof en
kerk*. Amsterdam 2004. Mirjam van der Vegt heeft samen met Olaf Koelewijn drie
mannen gevolgd in hun worsteling in een EO-documentaire die dezelfde titel draagt
als haar boekje: *Uit de schaduw*.

Bijlage 2: Namen en adressen van christelijke hulpverlenings- en belangenorganisaties

RefoAnders

- 5 Stichting RefoAnders zet zich binnen de totale breedte van de reformatorische wereld in voor toenemende openheid ten aanzien van de vragen rond het hebben van homo-gevoelens, waardoor deze beter bespreekbaar worden. Website: www.refoanders.nl. Adres: Stichting RefoAnders, Vrijlandstraat 53b, 4337 EB Middelburg. Telefoon: 06 23268887.

Different

- 10 Different wil vanuit hun christelijke overtuiging diegenen helpen omgaan met hun gevoelens die zich voelen aangetrokken tot mensen van hetzelfde geslacht of daarover twijfelen. Diverse locaties in het land. Website: www.totheildesvolks.nl/different. Telefoon: 020 6256797.

CHJC

- 15 CHJC wil mensen met een christelijke levensovertuiging die homo- of biseksueel zijn, samenbrengen en de integratie van homo- en biseksuelen binnen kerk en samenleving bevorderen. Website: www.chjc.nl. Adres: CHJC Secretariaat, Postbus 14722, 1001 LE Amsterdam. Telefoon: 06-53234516.

ContrariO

- 20 ContrariO heeft ten doel het bijdragen aan een klimaat van wederzijdse erkenning binnen de gereformeerde kerken, waardoor homo's en lesbiennes zich welkom voelen. Website: www.contratio.nl. Adres: Postbus 816, 8000 AV Zwolle. Telefoon: 06 10480302

SOW (Stichting Onze Weg)

- 25 SOW wil belangen van christenen met een homoseksuele gerichtheid of achtergrond behartigen die vanuit een overtuiging geen seksuele relatie aan te willen gaan met iemand van hetzelfde geslacht. Website: www.onzeweg.nl. Adres: Postbus 30296, 1303 AG Amsterdam. Telefoon: 084 7193955.

Cruciaal GGZ

- 30 Laagdrempelige organisatie voor christelijke geestelijke gezondheidszorg. Erkend door ~ zorgverzekering. Zes locaties: Groningen, Zwolle, Enschede, Amersfoort, Veenendaal en Rotterdam. Website: www.cruciaalggz.nl. Telefoon: 088 1119000.

Eleos

- 35 Hulpverlening en begeleiding bij psychiatrisch en ernstige psychosociale hulpverlening. Sluit aan bij de christelijke levensovertuiging. AWBZ-erkende Instelling met vestigingen in Almelo, Amersfoort, Dordrecht, Ede, Goes, Groningen en Zwolle. Website: www.eleos.nl. Telefoon: 088 8920040.

STAGG

- 40 Tweedelijns GGZ voor volwassenen en jongeren vanaf zestien jaar. Psychotherapie en toerusting gebaseerd op Bijbels mensbeeld aan iedereen ongeacht de kerkelijke achtergrond. Vestigingen in Houten, Zwolle en Rotterdam. Website: www.stagg-ngk.nl. Telefoon: 030 6377071.

45

Aantekening:

Dat deze instanties hier worden genoemd, impliceert niet dat deze allemaal geheel werken in de lijn van deze pastorale handreiking en het visiedocument dat daaraan ten grondslag ligt.